

ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA
V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

**Norimberský proces jako vzorový model pro
stíhání válečných zločinců**

Matouš Erban

Plzeň

2016

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Plzni dne.....

.....
Matouš Erban

Poděkování

Děkuji panu JUDr. et PhDr. Stanislavu Balíkovi, vedoucímu mé diplomové práce, za jeho ochotu, vstřícný přístup a cenné rady, které mi během zpracování práce věnoval.

Mé poděkování patří také svým rodičům za tvorbu potřebného zázemí při psaní práce, jakož i za podporu během celého studia.

Obsah

1 Úvod	1
2 Předpoklady pro vznik soudních procesů s válečnými zločinci po druhé světové válce.....	6
2.1 Nástin předválečného vývoje na poli mezinárodního práva.....	6
2.2 Než tribunál zasedl	9
2.2.1 Z Moskvy do Londýna.....	10
2.2.2 Charkovský proces.....	16
3 Norimberský proces a jeho průběh.....	20
3.1 Statut Mezinárodního vojenského soudního dvora.....	22
3.1.1 Struktura Statutu	22
3.1.2 Články 6, 7 a 8	26
3.2 Soudci	31
3.3 Žalobci	32
3.4 Obžalování.....	34
3.4.1 Absentující	34
3.4.2 Lavice obžalovaných.....	36
3.5 Proces.....	43
3.5.1 Promítání filmu	44
3.5.2 Výpověď Rudolfa Hösse.....	45
3.5.3 Rozsudky.....	47
4 Tokijský proces	50
4.1 Komparace s Norimberským tribunálem.....	51
4.1.1 Rozdíly Tokijského a Norimberského tribunálu.....	52
4.2 Kritika procesu.....	54
5 Potrestání válečných zločinců před národními soudy	58
5.1 Proces s Veitem Harlanem.....	58
6 Význam procesů v poválečném pojetí mezinárodního práva a jeho kodifikaci. 62	
6.1 Norimberské zásady.....	62
6.2 Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii	64
6.3 Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu.....	66
7 Závěr.....	68
Resumé	72
Seznam použitých zdrojů	74
Literatura.....	74

<i>Knižní</i>	74
<i>Časopisecká</i>	77
Elektronické zdroje	77
Ostatní	80
Seznam příloh	81

1 Úvod

20. století je právem považováno za nejkrvavější období v dějinách lidského pokolení. Jedná se o historickou etapu, pro niž jsou význačné ozbrojené konflikty do té doby nepředstavitelného rozsahu, které by nebylo možné realizovat bez výrazného technického pokroku. Tento pokrok však ve své podstatné části nesloužil dalšímu rozvoji společnosti, nýbrž k rozpoutání teroru, prosazování politických zájmů a uchvácení moci. Dosavadní praxe mezinárodního práva nebyla na takovýto vývoj připravena, a bylo potřeba se s nastalou situací vyrovnat a zajistit takové prostředky, aby se již nemohla nikdy opakovat.

V rámci rozsahu diplomové práce není možné vyčerpávajícím způsobem obsáhnout problematiku potrestání válečných zločinců ve 20. století ve všech aspektech. Stěžejním cílem práce tedy není zevrubně zmapovat do detailů danou problematiku, nýbrž se pozastavit nad nejhorší válečnou konfrontací v lidských dějinách a připomenout si vypořádání společnosti s touto hrůznou minulostí bezprostředně po válce i v následujících dekadách, ať už prostřednictvím Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku či případů, které základy vybudované tímto tribunálem bezpochyby ovlivnily. Pozastavuji se také nad spory, které procesy doprovázely.

Ke zvolení této koncepce přístupu k práci mě inspirovala především současná politická situace ve světě. Žijeme v době, kterou ohrožují nesváry globálního charakteru mající vliv na celou populaci, respektive ovlivňující aspekty našeho každodenního života. Žijeme v době zbraní schopných vymazat lidské pokolení ze zemského povrchu a je jen na nás uvědomit si, že zneužití takovýchto mocenských nástrojů by mělo nedozírné následky pro každého z nás. Žijeme v době radikalizace společnosti, která se stává čím dál tím nesnášenlivější. Často jsou její projevy nápadně podobné nesnášenlivosti vůči Židům v nacistickém Německu. Je nutné si připomínat poučení z historie, která v kontextu lidského společenství není natolik vzdálená, přestože skrze černobílé záběry a nepřímou zkušenost s danou dobou působí možná až příliš cize a nereálně. Po první světové válce si lidstvo nedokázalo představit, že by se mohla událost podobné intenzity kdy opakovat. Po dvaceti letech však nastal konflikt, který předčil i ty nejčernější představy zarytých pesimistů. Proces s válečnými zločinci v Norimberku měl přispět k tomu, že se z tohoto období dehumanizace lidstvo definitivně poučí a nezůstane pochyb o povaze zla nacistické ideologie. Dnešní doba ale bohužel často dává za pravdu těm,

kteří tvrdí, že se lidstvo nedokáže vzdělat ze svých chyb. Proto je nutné si éru druhé světové války neustále připomínat. A to nejen prostřednictvím literatury, ale i filmu. Stejně jako měl význačnou roli film coby důkazní materiál při samotném procesu v Norimberku, je i dnes potřeba zobrazovat historii skrze možnosti tohoto vlivného média. Za příklad může posloužit maďarský snímek *Saul fia*¹ režiséra Laszlo Nemese z roku 2015 pojednávající o činnosti tzv. *sonderkommand*² v koncentračních táborech.

„Kdo zapomíná na své dějiny, je odsouzen si je zopakovat.“

George Santayana

Práce je mimo úvodní a závěrečnou kapitolu rozdělena do pěti částí. Pro přiblížení autenticity doby jsou jednotlivé kapitoly prokládány výpověďmi přímých účastníků.

Nejprve se ve zkratce věnuji vývoji daného odvětví práva před druhou světovou válkou. Následně se zaměřím na události, které předcházely samotnému uspořádání tak význačného procesu, jakým ten v Norimberku bezpochyby byl. Předkládám čtenáři nástin vývojových etap v souvislosti s pohledem vítězných mocností na způsob a formu potrestání nacistických zločinů. Zmiňuji se také o vůbec prvním soudu s nacistickými představiteli, který se pod patronátem sovětské jurisdikce konal již v roce 1943 ve městě Charkov na území dnešní Ukrajiny.

Následující kapitola, věnovaná Mezinárodnímu vojenskému tribunálu v Norimberku, tvoří jádro práce. Ohlížím se v ní za zásadními faktory samotného procesu: analyzuji Statut tribunálu, zabývám se obžalovacím spisem i samotnými obžalovanými, především osobou Julia Streichera. Zmiňuji i ty „účastníky“, jejichž místa v Norimberku zůstala nakonec prázdná. Dále se zaobírám dvěma vybranými momenty procesu a závěr kapitoly věnuji rozsudkům nad jednotlivými obžalovanými. Pokouším se objasnit, do jaké míry se jednalo o tzv. spravedlnost vítězů a do jaké míry o nutné zavedení novátorských nástrojů pro rozhodování o vině a trestu.

¹ V České republice byl film distribuován pod názvem *Saulův syn*.

² Sonderkommanda byly mj. speciální oddíly vězňů v koncentračních táborech, které měly na starosti práce s obsluhováním plynových komor a následnou likvidaci mrtvých těl. Tyto oddíly tvořili téměř výlučně vězni židovského původu.

Navazující kapitoly pak slouží k ucelení a doplnění problematiky Norimberského procesu.

Čtvrtá kapitola pojednává o Mezinárodním vojenském tribunálu pro Dálný východ³, respektive o procesu s vedoucími japonskými válečnými představiteli. Jedná se o první významný proces, jemuž se Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku stal v mnoha ohledech vzorem. V rámci této kapitoly podrobují kritice uspořádání soudu a především se pokouším proces porovnat s mezinárodním tribunálem v Norimberku. Pozastavuji se taktéž nad otázkou viny císaře Hirohita. Neocenitelnou pomůckou pro bližší pochopení otázky Tokijského procesu se mi stala série rozhovorů jednoho ze soudců tribunálu Berta V. A. Rölinga s uznávaným odborníkem na mezinárodní právo Antonio Cassesem vydaná i knižně pod názvem *Tokijský proces*.⁴ Casseseho další kniha, *International Criminal Law*,⁵ představuje základní literaturu v oblasti mezinárodního trestního práva a také ona posloužila při vzniku této práce.

Účelem zařazení problematiky národních soudů je porovnat přístup některého z těchto soudů a Norimberského tribunálu v náhledu na určité jednání. Jelikož se práce zaměřuje zejména na stíhání německých občanů, je tato problematika představena na příkladovém procesu, konkrétně na procesu s německým filmařem Veitem Harlanem.

Poslední šestá kapitola se dotýká tématu Norimberského procesu v kontextu poválečného vývoje. Pozornost je zde věnována norimberským zásadám, které v rámci OSN formulovala Komise pro mezinárodní právo a také dvěma *ad hoc* tribunálům, které v 90. letech 20. století vznikly v důsledku konfliktů ve Rwandě a na území bývalé Jugoslávie.

Na téma druhé světové války a potrestání válečných zločinců po jejím skončení bylo spotřebováno mnoho stran textu a tisíce kilometrů filmového materiálu. Od přínosných prací, jež lze vnímat jako erudovaný pohled na období nejkrvavějšího konfliktu lidského rodu a jeho dějinného kontextu, až po práce ovlivněné vysokou

³ Jinak označovaný jako Tokijský proces, podle japonského hlavního města, kde soud sídlil.

⁴ Jelikož se kniha obšírně věnuje Rölingovým názorům, je třeba na ní nahlížet také jako na podnět k případné další diskuzi. Viz: CASSESE, Antonio; RÖLING, B. V. A. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995.

⁵ CASSESE, Antonio. *International Criminal Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2003.

mírou propagandy⁶ či zkreslenými a nebezpečnými myšlenkami subjektivního rázu překrucující základní fakta a důkazy. Příkladem může být popírání holocaustu v dílech D. P. Rassiniera. Ten tvrdí, že mýtus o systematickém vyvražďování Židů byl vytvořen proto, aby Německo muselo zaplatit vysoké reparace nově vzniklému státu Izrael.⁷ Bylo tedy nezbytné podrobit potenciální zdroje kritickému zhodnocení.

Mimo výše uvedené posloužilo pro účely vypracování této práce jako základní literatura dílo Joea J. Heydeckera a Johannese Leeba *Norimberský proces*⁸ - u nás zřejmě nejobsáhlejší publikovaná práce zabývající se problematikou procesu s nacistickými válečnými zločinci. Z prací vydaných v českém jazyce si dovoluji zmínit ještě dílo *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*⁹ autora Paula Rolanda a publikaci Pavla Šturmy *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*.¹⁰ Inspirací mi byly rovněž memoáry Telforda Teylora, jednoho z norimberských žalobců.¹¹

Co se týče cizojazyčné literatury, je situace výrazně lepší. Publikováno bylo mnoho rozsáhlých prací, které důkladně analyzují problematiku otázek, jimiž se tato práce zabývá. V první řadě musím zmínit práci *Documents on The Tokyo International Military Tribunal*¹² o Mezinárodním vojenském tribunálu pro Dálný východ. Jako komplexní zdroj informací o vývoji náhledu na zločin genocidy pak poslouží publikace Williama A. Schabase, *Genocide in International Law*.¹³

Zaměřím-li se na dobový tisk a literaturu, neocenitelnou pomůckou přímé konfrontace spatřuji ve vzorových číslech antisemitského týdeníku *Der Stürmer*, jednoho z hlavních symbolů nacistické propagandy. Neméně významný je též

⁶ Takovým příkladem je hojně citované dílo *Norimberský proces* od A. K. Poltoraka, které je díky vydání v období tzv. Studené války, výrazně tendenční, především co se týče postoje k západní politice a jejímu přirovnávání k zločinné politice nacistického Německa. Viz: POLTORAK, A. I. *Norimberský proces*. Praha: Naše vojsko, 1977.

⁷ ČERNÝ, Petr. Popírání holocaustu v právních souvislostech. *Trestněprávní revue*. 2007, roč. 6, č. 7, s. 185.

⁸ HEYDECKER, Joe J., LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007.

⁹ ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014.

¹⁰ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002.

¹¹ TAYLOR, Telford. *The Anatomy of the Nuremberg Trials*. New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1992

¹² BOISTER, Neil; CRYER, Robert. *Documents on The Tokyo International Military Tribunal*. New York: Oxford University Press Inc., 2008.

¹³ SCHABAS, William A. *Genocide in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

*Norimberský deník*¹⁴ amerického psychologa Gustava M. Gilberta, který měl možnost rozmlouvat s obžalovanými v průběhu celého procesu, a významně tak přispěl k hlubšímu pochopení motivací a myšlenkových pochodů souzených představitelů nacistického Německa.

¹⁴ GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981.

2 Předpoklady pro vznik soudních procesů s válečnými zločinci po druhé světové válce

2.1 Nástin předválečného vývoje na poli mezinárodního práva

Proces před Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku nabídl směr, jakým by se mělo mezinárodní právo ubírat. Již dříve než však vůbec došlo k událostem, které vyústily v nejstrašnější konflikt v historii lidské civilizace, bylo mezinárodní společenství konfrontováno s otázkami souvisejícími se způsobem vedení války a s problematikou konfrontací států obecně.

Počátky koncepce deliktů spadajících do kategorie zločinů podle mezinárodního trestního práva lze spatřovat již v 19. století. Vůbec prvním dokumentem, který později ovlivnil soukromou kodifikaci i dohody mezi jednotlivými státy, byl *Lieberův kodex* vyhlášený Abrahamem Lincolnem 24. 4. 1863. Tedy v období občanské války v USA. *Lieberův kodex* ve svém čl. 13 zaváděl pro obě strany konfliktu závazné stanné právo na území okupovaného státu¹⁵ a ve svém čl. 44 pod hrozbou trestu smrti zakazoval porušování válečného práva i jiné trestné činy, jako znásilnění nebo vražda.

Důležitou roli hrály také mnohostranné smlouvy podepsané v rozmezí let 1906-1907, *Ženevská úmluva pro zlepšení osudu raněných a nemocných při armádách v poli* a *Haagská úmluva č. 10*.¹⁶ Obě úmluvy představují ve svém čl. 28, respektive čl. 21, závazek smluvních stran přijmout taková opatření, která by vedla ke kriminalizaci závadných jednání v době války.¹⁷

První skutečný zlom v dané oblasti však představuje první světová válka. Jednalo se o konflikt do té doby nevídaných rozměrů, o válku, která měla dát konec všem válkám.¹⁸ Mezinárodní společenství logicky muselo zareagovat preventivními prostředky, které by zamezily obdobným událostem. Ačkoliv výše uvedené reflektovala Versailleská smlouva z roku 1919, spatřuji v jejím nedůsledném

¹⁵ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. s. 42.

¹⁶ Konkrétně úmluva nesla název *Úmluva o úpravě Ženevské úmluvy pro válku námořní*.

¹⁷ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. s. 42.

¹⁸ CASSESE, Antonio. *International Criminal Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2003. s. 445.

prosazování zásadní moment podcenění situace, která vyústila až v nástup NSDAP k moci v Německu a druhou světovou válku.

Versailleská smlouva přišla s myšlenkou postavit před mezinárodní trestní tribunál vůdčí osobnosti válečného Německa. Touto otázkou se zabývala v člancích 227-230. Dle čl. 227 měl před soudem stanout bývalý císař Vilém II. jako hlavní německý válečný zločinec. Obžaloba jej vinila z porušení zásad mezinárodní politiky a porušení svátosti smluv. Byl mu však poskytnut azyl v Nizozemsku, které ho následně odmítlo vydat. Hlavním argumentem pro císařovo nevydání byla právní teorie o trestní imunitě hlavy státu. Tato zásada však vyvolala protiargument, že takovýto náhled na právo se opírá o vzájemný respekt jednoho státu k druhému. Způsob vedení války Německem však lze v tomto ohledu zpochybnit.¹⁹

Články 228-230 Versailleské smlouvy řešily, jak se vypořádat s dalšími zločiny spáchanými v průběhu první světové války. Dle čl. 228 měli být němečtí představitelé souzeni za zločiny porušování zákonů a válečných obyčejů. Článkem 229 zase signatáři vyjádřili snahu potrestat ty německé občany, kteří se podíleli na zločinech vůči občanům spojeneckých mocností, respektive měli být tito němečtí občané souzeni v zemi, kde spáchali daný zločin.

Jak jsem již podotkl a jak dokládá případ císaře Viléma II., Versailleská smlouva nedošla naplnění svých cílů. Především díky nevoli německé vlády, která prohlásila, že pokud by mělo skutečno dojít k zatčení několika tisíc osob ze seznamu, který byl za tímto účelem vypracován, vedlo by to neodvratně k propuknutí revoluce. Výmluvně symbolickými se staly procesy konané na národní úrovni v Lipsku. V letech 1919-1921 se zde událo celkem 12 procesů s válečnými zločinci. Ve většině případů soud obžalované zprostil viny a v několika případech byly vyneseny rozsudky odnětí svobody nejvýše v řádu měsíců.²⁰

Není od věci podotknout, že se na výše zmíněném seznamu válečných zločinců vyskytlo i jméno budoucího hlavního obžalovaného v Norimberku: Hermanna Göringa.²¹ S jistou dávkou sarkasmu lze tedy Göringa prohlásit za jednoho z nejhorších recidivistů v dějinách.

¹⁹ SUNARDI, Teddy. Mezinárodní trestní soud a jeho předchůdci. *Mezinárodní vztahy*. 2000, č. 1, s. 36-37.

²⁰ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 124-125.

²¹ Tamtéž, s. 124

Meziválečné období nabídlo také další důležité dokumenty, které daly půdorys událostem po druhé světové válce. Jedná se především o tzv. *Briand-Kellogův pakt* podepsaný v Paříži 27. 8. 1928.²² Ten navazoval na tzv. *Deklaraci proti válečné agresi* z roku 1927.²³ Mnohostrannou smlouvu podepsalo 63 států. Mimo USA, Velké Británie, Francie, Polska či tehdejšího Československa se svým podpisem připojily paradoxně státy, které se posléze významně podílely na rozpoutání války - Japonsko a Německo. Cílem paktu byla snaha o postavení války mimo zákon a legitimní obrana proti případnému agresorovi. Pakt představuje spíše deklaraci morálních pravidel, chyběla zde totiž jakákoliv sankce za porušení tohoto aktu. Přesto signatáři, na základě čl. 1, uznávali válku a vojenský nátlak jako ilegální činnost k prosazování zájmů států. Článek 2 zavazoval státy, aby své vzájemné neshody řešily pokojnými prostředky.²⁴

V návaznosti na Briand-Kellogův pakt byla v Londýně 4. 7. 1933 podepsána *Úmluva o určení pojmu útočného činu*. Klíčovým článkem úmluvy je článek 2. Ten definoval činy, které by vedly k prohlášení státu za agresora.²⁵ Na jejich základě pak bylo možné prohlásit Německo a Japonsko za agresory. Jednalo se především o vyhlášení války druhému státu, vniknutí ozbrojenou mocí na území jiného státu i bez vyhlášení války. Dále napadení území, loďstva nebo letadel jiného státu pozemními, námořními či leteckými silami.²⁶

Versailleská smlouva, Briand-Kellogův pakt a Úmluva o určení pojmu útočného činu hrály podstatnou roli při obhajobě legitimacy Norimberského procesu. Rozsudek Mezinárodního vojenského soudního dvora se o tyto úmluvy taktéž opíral: „*Smlouva z Versailles byla porušena obsazením demilitarizovaného pásma v Porýní, anexí Rakouska, anexí oblasti Klajpedy, anexí Svobodného města Gdaňsku, anexí Čech a Moravy a odvoláním ustanovení smlouvy o pozemním vojsku, námořnictvu a letectvu.*“²⁷

²² Pakt je pojmenován po americkém ministru zahraničí F. B. Kelloggovi a francouzském ministru zahraničí A. Briandovi, kteří jej společně vypracovali. Podle města podepsání se tato dohoda v literatuře často označuje jako Pařížský pakt.

²³ Ta ve své stanovisku označovala každou útočnou válku a agresi za mezinárodní zločin. Viz: SUNARDI, Teddy. Mezinárodní trestní soud a jeho předchůdci. *Mezinárodní vztahy*. 2000, č. 1, s. 38

²⁴ SUNARDI, Teddy. Mezinárodní trestní soud a jeho předchůdci. *Mezinárodní vztahy*. 2000, č. 1, s. 39

²⁵ Výjimku tvořily platné úmluvy mezi spornými stranami.

²⁶ SOVADINA, Jiří. Briand-Kellogův pakt. In: *Moderní dějiny* [online]. 2012 [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/briand-kelloguv-pakt-27-8-1928/>

²⁷ HEYDECKER, Joe J., LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 671.

2.2 Než tribunál zasedl

„Tímto podpisem jsou německý lid a wehrmacht vydány na milost a nemilost do rukou vítězů. V tuto chvíli mohu jen vyjádřit naději, že tito vítězové s nimi naloží velkoryse.“

Alfred Jodl, 7. 5. 1945

Když při podpisu kapitulace v holé školní místnosti města Remeše prohlásil tato slova generálplukovník Alfred Jodl,²⁸ možná netušil, jaká zdlouhavá jednání se již několik let vedly ohledně potrestání nacistických představitelů. Nebo jen doufal v milosrdenství. Jodl se schovával za německý lid a wehrmacht, kolektivní vina německého národa však byla budoucím tribunálem odmítnuta. Sám hlavní žalobce Robert H. Jackson při zahájení procesu ve své úvodní řeči uvedl, že úmyslem žaloby není odsouzení německého národa, nýbrž představitelů zločinného nacionálně socialistického programu.²⁹

Mezitím co vojska wehrmachtu postupovala dále na východní frontě, probíhala počáteční jednání, jak se k otázce počínání představitelů nacistického Německa vůbec postavit.

Již před vstupem USA do války a následně 25. 10. 1941 vydal americký prezident Franklin D. Roosevelt prohlášení, ve kterém odsoudil praktiky nacistického Německa jako neslučitelné s principy civilizace a označil je za teroristické.³⁰

13. 1. 1942 pak byla v Londýně vyhlášena *Svatojakubská deklaráce*,³¹ první dokument, který se zavazoval zabývat se otázkou potrestání nacistických válečných zločinců a dnes je považován za první zásadní krok na cestě k založení Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku.³² Šlo o setkání exilových vlád okupovaných zemí.³³ Představitelé USA, Velké Británie, Sovětského svazu a Číny se konference účastnili jako pozorovatelé, přesto měli na jednání významný vliv. Neméně podstatné je též zřízení *Komise Spojených národů pro vyšetřování*

²⁸ HEYDECKER, Joe J., LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 48.

²⁹ Tamtéž, s. 17.

³⁰ ROOSEVELT, Franklin D. Franklin Roosevelt Administration: Statement on Punishment of War Crimes. In: *Jewish Virtual Library* [online]. [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/crimestoc.html>

³¹ Deklarace nese svůj název podle Paláce sv. Jakuba v Londýně, kde byl akt podepsán. Dokument je někdy nazýván *Mezispojeneckou deklarácí*.

³² PETROVIC, Jadrana. *Accountabilty for Violations of International Humanitarian Law*. New York: Routledge, 2016. s. 34.

³³ Jednání se účastnili i zástupci exilové vlády za ČSR.

válečných zločinů, přestože mezi ohlášením zřízení a samotným ustavením této komise proběhl více než rok.³⁴ Československo zastupoval v komisi jako mimořádný vyslanec a zplnomocněný ministr významný český právník Bohuslav Ečer.³⁵ Ten byl komisí jmenován do funkce zpravodaje právního výboru, kde předložil svůj návrh prohlásit útočnou válku za zločin.³⁶ Právní výbor zprvu s Ečerovým návrhem souhlasil, nicméně komise jej následně vrátila k dalšímu přezkoumání. Právní výbor požádal o stanovisko profesora liverpoolské univerzity, který však k návrhu zaujal negativní postoj. Právní výbor následně záporné stanovisko převzal, a Ečer tak zůstal se svými názory osamocen.³⁷

2.2.1 Z Moskvy do Londýna

Spojenecké mocnosti neměli o potrestání nacistických představitelů pochyb. Zbývalo nalézt cestu, jakým způsobem se k této otázce postavit. Zde se však názory výrazně rozcházely. Na vývoj událostí vedoucích až k samotnému procesu měly nejvýraznější vliv tři konference konané v letech 1943-1945. Konference v Moskvě, Teheránu a Londýně.

2.2.1.1 Moskevská konference

Třetí Moskevská konference, která se konala ve dnech 18. 10. až 3. 11. 1943, navazovala na předchozí dvě konference v Moskvě z let 1941 a 1942. V kontextu těchto konferencí však byla zdaleka nejvýznamnější. Hlavní význam této konference tkví v tzv. *Moskevském prohlášení* podepsaném vrchními představiteli Sovětského svazu, USA a Velké Británie. Samotnými autory textu pak oficiálně byli britský ministr zahraničí Anthony Eden, americký státní podsekretář Cordell Hull a sovětský ministr zahraničí Vjačeslav M. Molotov, kteří se v Moskvě sešli.³⁸

Text prohlášení v úvodu zmiňuje obrat v dosavadním průběhu války, respektive postup osvoboditelských armád přes území terorizovaná Hitlerovou vládou.

³⁴ 7. 10. 1942 bylo oznámeno zřízení komise, ta však byla finálně ustavena až 20. 10. 1943. Viz: TRENČANSKÁ, Naďa. Gen. JUDr. Bohuslav Ečer. In: *Válka.cz* [online]. 2007 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: <http://www.valka.cz/12304-gen-JUDr-Bohuslav-Ecer>

³⁵ Ečer měl také výrazný podíl na stíhání válečných zločinců v Norimberku i před národními soudy.

³⁶ FENYK, J. Gen. prof. JUDr. Bohuslav Ečer. *Universitas*, Brno: Universitas, 2008, č. 3, s. 63

³⁷ Tamtéž, s. 63.

³⁸ Hull, Eden, Molotov Confer in Moscow. *The Stanford Daily*. Stanford: The Stanford Daily Publishing Corporation, 1943, 52(104). Dostupné také z: <http://stanforddailyarchive.com/cgi-bin/stanford?a=d&d=stanford19431021-01.2.13&e=-----en-20--1--txt-txIN-----#>

Ustupující německá armáda³⁹ je pak přirovnávána k Hunům, kteří „*své nemilosrdné ukrutnosti ještě zdvojnásobují*.“⁴⁰

Moskevským prohlášením se spojenecké mocnosti zavázaly potrestat válečné zločince před národními soudy států, kde byly jejich zločiny spáchány. Váleční zločinci, jejichž činy nelze geograficky lokalizovat, měli být potrestáni na základě společného rozhodnutí těchto spojeneckých mocností.⁴¹ Tuto pasáž lze považovat za nejvýznamnější část celého dokumentu, jelikož zakotvila povinnost vlád USA, Velké Británie a Sovětského svazu dojít k určitému konsensu ohledně způsobu potrestání nacistických válečných zločinců. Zajímavostí je, že tuto klíčovou část dokumentu přímo navrhl britský premiér Winston Churchill, což sám neopomenul zmínit v průběhu Jaltské konference.⁴²

2.2.1.2 Konference v Teheránu a na Jaltě

Konference v Teheránu, konaná ve dnech 28. 11. až 1. 12. 1943, znamenala vůbec první setkání představitelů Velké trojky, tedy Winstona Churchilla, sovětského vůdce Josifa Vissarionoviče Stalina a amerického prezidenta Franklina Delano Roosevelta. Zde rovněž proběhla první přímá jednání o způsobu potrestání nacistických zločinců. Moskevské prohlášení představovalo rámec pro společnou diskusi, jenže přímá konfrontace vrchních představitelů tří spojeneckých mocností rovněž znamenala střet zcela odlišných názorů ohledně řešení této otázky.

Zprvu se zdálo, že dosáhnout shody bude velmi obtížné, ne-li nemožné. Dokládá to také známá příhoda, kterou popsal Elliott Roosevelt, syn amerického prezident, který otce do Teheránu doprovázel. Během večera, kdy Stalin hostil americkou a britskou delegaci, byly pronášeny přípitky v ruském stylu, tedy v reakci téměř na každou větu jednání, mj. i na to, aby v Teheránu během konference vydrželo co nejdéle pěkné počasí. Při jednom takovém Stalin vstal a připil „*na co nejrychlejší spravedlnost pro všechny německé válečné zločince a na spravedlnost popravčí čety*“.⁴³ To samozřejmě po prvotních rozpacích nemohlo zůstat bez odezvy. Churchill důrazně oponoval, že takovýto postup se naprosto vymyká britskému

³⁹ Německá armáda je v textu dokumentu nazývána jako hitlerovská banda.

⁴⁰ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 654.

⁴¹ The Moscow Conference; October 1943. In: *Yale Law School Lillian Goldman Law Library* [online]. 2008 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>

⁴² HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 120.

⁴³ Tamtéž, s. 117.

pojetí práva a Velká Británie se nikdy nesníží k masovým popravám válečných zajatců.⁴⁴ Stalin zprvu nebral jeho slova na zřetel, po Churchillově výstupu však reagoval slovy: „*Nejméně padesát a možná i sto tisíc německých důstojníků musí být popraveno.*“⁴⁵ Roosevelt se napjatou situací snažil odlehčit slovy o tom, že 50 000 je přeci jen moc a snad by mohlo stačit 49 000. Stalin ještě téhož večera prohlásil, že svá slova myslel v žertu.⁴⁶ Nicméně Churchill později ve svých pamětech vyřkl pochybnosti nad tím, zda šlo skutečně jen o žert. A pokud ano, vypovídal o tom, co si Stalin skutečně myslel.⁴⁷ Ať už je pravda jakákoliv, snaha mocností dohodnout se vyžadovala spoustu kompromisů.

Příležitost pokročit v dané problematice se znovu naskytla během konference konané o rok později na Jaltě. Na Jaltské konferenci se řešili především otázky týkající se poválečného uspořádání či vzniku Organizace Spojených národů, nicméně otázka potrestání válečných zločinců byla do programu taktéž zařazena. Šestý den proběhlo setkání, na němž Churchill prohlásil, že dospěl k přesvědčení o nutnosti uspořádat proces.⁴⁸ Bylo to vůbec poprvé, co některý z vrcholných představitelů Velké trojky přišel ve věci s takto určitou myšlenkou. Vzhledem k procesu v Charkově, kterému se věnuji níže, sice nebylo postavení nacistických zločinců před soud novum, leč proces lokálního charakteru uspořádaný výhradně Sovětským svazem nešlo srovnat s případným komplexním tribunálem s vrcholnými představiteli nacistického Německa.

2.2.1.3 Cesta do Londýna

Churchillova myšlenka uspořádat proces se zprvu nesešla s vřelým přijetím, dokonce i on sám ji později zpochybnil v obavě o zneužití procesu k propagandě nacismu.⁴⁹ Proti potrestání zločinců před mezinárodním tribunálem se jako první postavila ministerstvo zahraničí v Londýně. Stejně tak se proti návrhu postavili

⁴⁴ DIETRICH, John. *The Morgenthau Plan: Soviet Influence on American Postwar Policy*. New York: Algora Publishing, 2013. s. 163.

⁴⁵ ROLL, David L. *The Hopkins Touch: Harry Hopkins and the Forging of the Alliance to Defeat Hitler*. New York: Oxford University Press, 2013. s. 322.

⁴⁶ VANCE, Stewart. *Three Against One*. Santa Fe: Sunstone Press, 2002, s. 176.

⁴⁷ Tamtéž, s. 176.

⁴⁸ PLOKHY, Serhii M. *Yalta: The Price of Peace*. Londýn: Viking Press, 2010. ch. 20

⁴⁹ ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidství*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 20.

představitelé Prozatímní vlády Francouzské republiky.⁵⁰ Sovětský přístup zůstal neměnný.

Z britského ministerstva zahraničí vzešel také návrh na řešení patové situace nazývaný „*Plán Napoleon*“.⁵¹ Plán dostal své jméno po Napoleonu I. Bonaparte, respektive podle způsobu jeho izolace od světového dění. Stejně jako francouzský císař měli být i nacističtí představitelé izolováni na ostrově. Tento plán podporovala jak Francie, tak Velká Británie, následně se však do situace vložila vláda USA vedená prezidentem Trumanem, jenž jednoznačně preferoval ustavení mezinárodního tribunálu.⁵² Truman byl připravený uspořádat proces i bez účasti Britů.⁵³

Rozhodující vliv na vyřešení ožehavého tématu měl zřejmě budoucí hlavní norimberský žalobce Robert Hughwout Jackson. Ten byl prezidentem Trumanem pověřen, aby vedl dialog ohledně potenciálních řešení otázky potrestání představitelů nacistického Německa.⁵⁴ Jackson, soudce federálního Nejvyššího soudu Spojených států, lobboval za myšlenku procesu. Spojenecké mocnosti se i díky jeho snaze připojily k návrhu uspořádat mezinárodní tribunál s válečnými zločinci a válečnými organizacemi, který na počátku května 1945 přednesl na ustavujícím zasedání OSN v San Franciscu zástupce za USA, soudce Samuel Rosenman.⁵⁵ Sovětské představitele přiměly k uspořádání procesu možná také obavy, že případné zavrnutí myšlenky mezinárodního tribunálu by mohlo vést k přesvědčení veřejnosti o strachu uspořádat takový proces, aby nevyšly najevo nové skutečnosti.⁵⁶

Zbývalo vyřešit to nejdůležitější, tedy jak bude tribunál probíhat, co se na něm bude řešit a čemu se raději vyhnout. O tom se mělo rozhodnout na konferenci v Londýně.

V době, kdy ještě nepadlo definitivní rozhodnutí o mezinárodním procesu vedeném spojeneckými mocnostmi, byly vedeny diskuze o alternativách tohoto způsobu řešení. Rosenman se svými kolegy nabídl další dvě východiska. Prvním návrhem

⁵⁰ Dále jen „Francie“

⁵¹ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 123.

⁵² Truman ve funkci amerického prezidenta nahradil F. D. Roosevelta, poté co 12. 4. 1945 zemřel.

⁵³ ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 23.

⁵⁴ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 123.

⁵⁵ PARLETT, Kate. *The Individual in the International Legal System*. New York: Cambridge University Press, 2011. s. 244.

⁵⁶ DELPLA, François. *Norimberský proces: Poučení z historie*. Praha: Nakladatelství Slovart, 2009. s. 35.

byla myšlenka soudu pod záštitou neutrálních zemí. Telford Taylor, jeden z amerických žalobců v Norimberském procesu, později podotkl, že tato možnost se jevila jako nerealistická a neproveditelná vzhledem k počtu opravdu neutrálních zemí.⁵⁷ Druhým možným řešením bylo přenechat potrestání německým soudům, což ostatně navrhol Spojencům i Karl Dönitz, budoucí obžalovaný u norimberského tribunálu.⁵⁸ Neblahá zkušenost s procesem v Lipsku po první světové válce ale vedla k zamítnutí i tohoto návrhu.

2.2.1.4 Londýnská dohoda

Jednání Londýnské konference započala 26. 6. 1945, ve stejný den, kdy byla v San Franciscu přijata Charta Spojených národů, a v době, kdy v Postupimi probíhala konference Spojenců.⁵⁹ Velkou Británii reprezentovali generální prokurátor sir David Maxwell-Fyfe, lord kancléř Jowitt a jedenáct asistentů. Za USA se jednání účastnili Robert H. Jackson, pověřený prezidentem Trumanem, a deset jeho asistentů. Francii zastupovali rada apelačního soudu Robert Falco společně s profesorem mezinárodního práva André Grosem a dvěma asistenty. Sovětský svaz vyslal na konferenci generála Jola T. Nikičenka, viceprezidenta Nejvyššího soudu v Moskvě. Nikičenka taktéž doprovázeli dva asistenti.⁶⁰

Diametrálně odlišné názory zúčastněných vedly k mnoha střetům, při nichž jako katalyzátor působil právě Jackson. Ten také v roce 1949 zveřejnil stenogram, jež na setkání pořídila jeho sekretářka. Z dokumentu plyne, jaká úskalí jednání doprovázela. Jakým způsobem se postavit k případné německé obhajobě, že vedení agresivní války a válečné zločiny nebyly jen výsadou Německa? Je možné, aby na základě statutu tribunálu nemohli být k odpovědnosti voláni i sami představitelé vítězných mocností? Jaký postoj zaujmout k leteckým náletům na obytné čtvrti? Otázek bylo mnoho.⁶¹

⁵⁷ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 123.

⁵⁸ HOŠEK, Jiří. Norimberský proces. In: *Český rozhlas* [online]. 2005 [cit. 2016-02-23]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/wwii/1945/_zprava/211449

⁵⁹ Za Velkou Británii se zde jednání účastnil její nový premiér Clement Attlee, který ve funkci nahradil Winstona Churchilla poté, co jej drtivě porazil ve volbách. Viz: ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 27.

⁶⁰ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 125.

⁶¹ Tamtéž, s. 126.

Diskuze vyvolával i rozsah procesů. Sověti jich navrhovali uspořádat na 200 000.⁶² Ostatně Nikičenko prohlašoval, že o vině nacistických představitelů nemůže být pochyb, a soudní proces by měl pouze vynést nutný trest.⁶³ Jackson proti takovému postupu důrazně protestoval, požadoval proces, který by svět respektoval. Věřil, že soudní proces má ukázat vyšší morálku, ne vyšší moc, i kdyby to mělo znamenat, že „*on a jeho tým bude muset nést břímě sekulárního přepracování deseti příkázání*“, jak sám podotkl.⁶⁴ Nikičenko také poučil, že v USA je potrestání viníků bez řádného soudu nemyslitelné.⁶⁵ Situace se nejednou vyostřila tak, že frustrovaný Jackson zvažoval svou další účast na jednáních. Nikičenko však nakonec Jacksona přesvědčil, aby pokračoval.⁶⁶ O konečném dílčím vítězství budoucího hlavního žalobce svědčí i tři osvobozující rozsudky v Norimberském procesu.⁶⁷

Ač Jackson v Norimberku prohlásil, že „*druh spáchaných zločinů vede bohužel k tomu, že zde žalují a odsuzují vítězové poražené nepřátele*“,⁶⁸ řešení některých problémů částečně nahrává těm, kteří následný soudní proces označují jako tzv. spravedlnost vítězů. Především otázka sovětského obsazení Polska měla zůstat nevyřešena. Ostatně mocnosti se nakonec dohodly na tom, aby soud projednával pouze činy, které spáchala protistrana.⁶⁹ Nedočteme se nic také o zmíněném leteckém bombardování, tedy o problému, který mohl vést ke zdiskreditování legitimacy procesu.

Finálním výsledkem setkání byla tzv. *Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Evropské Osy*⁷⁰ ze dne 8. 8. 1945, jejímiž signatáři byli Jowitt, Jackson, Falco, Nikičenko a jeho asistent A. Trainin

Článek 1 Londýnské dohody zřizuje „*Mezinárodní vojenský soudní dvůr pro trestní řízení s válečnými zločinci, jejichž trestné činy nelze zvlášť zeměpisně umístiti, bez*

⁶² HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 129.

⁶³ EHRENFREUND, Norbert. *Nuremberg Legacy: How the Nazi War Crime Trials Changed the Course of History*. New York: Palgrave Macmillan, 2007. s. 13.

⁶⁴ ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 23.

⁶⁵ EHRENFREUND, Norbert. *Nuremberg Legacy: How the Nazi War Crime Trials Changed the Course of History*. New York: Palgrave Macmillan, 2007. s. 13.

⁶⁶ Tamtéž, s. 12-13.

⁶⁷ Kromě tří osvobozujících rozsudků během hlavního Norimberského procesu bylo v následujících dvanácti procesech vedených americkou jurisdikcí zproštěno viny celkem 38 obžalovaných.

⁶⁸ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 124.

⁶⁹ Tamtéž, s. 127.

⁷⁰ Dále jen „Londýnská dohoda“

*ohledu na to, jsou-li obviňováni jednotlivě anebo jako členové organizací či skupin anebo v obou vlastnostech“.*⁷¹

Pravomoc, úkoly a složení tribunálu jsou dle článku 2 součástí Statutu, který je k dohodě připojen jako její podstatná část. Problematice Statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora se věnuji v následující kapitole.

Dohoda nabyla okamžité účinnosti a na základě článku 7 vstoupila v platnost po dobu jednoho roku. Řízení zahájeného v době účinnosti předpisu se pozbytí účinnosti netýkalo.⁷²

Konformita s ustanoveními Moskevské konference pak byla zakotvena v článku 4.

2.2.2 Charkovský proces

Proces s obžalovanými v Charkově⁷³ byl vůbec první případ soudu s nacistickými představiteli. Ačkoliv proces není dnes příliš znám široké veřejnosti, ve své době se jednalo o významnou událost. Toto tvrzení dokládá i hojná přítomnost zahraničního tisku. Jen z USA byli přítomni novináři *The New York Times*, redaktori *The Christian Science Monitor* či magazínu *Life*.⁷⁴ Z fotek pořízených do magazínu *Life* je pak patrný obrovský zájem médií o proces.⁷⁵ Do soudní síně zavítalo také velké množství místních obyvatel a raněných sovětských vojáků. Celé dění svou velkolepostí připomínalo samotný proces v Norimberku. Dalším důkazem zájmu o proces je i publikace *The Lessons of the Kharkov Trial*⁷⁶ Bohuslava Ečera, vydaná v nákladu 100 000 výtisků⁷⁷ brzy po procesu. Sám Ečer přisuzoval procesu nemalý význam. Doslova uvedl, že tento proces „*bude žít navěky*“.⁷⁸

⁷¹ *London Agreement of August 8th 1945*. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>

⁷² Tamtéž

⁷³ Charkov bylo symbolické místo pro konání procesu. V roce 1941 totiž v rokli Drobickij Jar nedaleko Charkova proběhl masakr sovětského obyvatelstva, převážně židovského původu. V rozsudku však bylo pouze zmíněno, že šlo o „*pokojné, naprosto nevinné občany, včetně žen, děti a starých lidí*.“ Viz: (ed.). VYSOTSKY, A. F. *Nazi Crimes in Ukraine 1941-1944: Documents and Materials*. Kyjev: Naukova Dumka Publishers, 1987. s. 280.

⁷⁴ DAWSON, Greg. *Judgment Before Nuremberg*. New York: Pegasus Books LLC, 2012. s. 11.

⁷⁵ Kharkov Trial: First pictures from Russian movie show legal trial and death of Nazi war criminals. *LIFE Magazine*. Chicago: TIME Inc., 1944. **62**(17), 2.

⁷⁶ EČER, Bohuslav. *The Lessons of the Kharkov Trial*. Russia Today Society: Londýn, 1944.

⁷⁷ HOŠEK, Jiří. Norimberský proces. In: *Český rozhlas* [online]. 2005 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/wwii/1945/_zprava/211449

⁷⁸ EČER, Bohuslav. *The Lessons of the Kharkov Trial*. Russia Today Society: Londýn, 1944. s. 3.

Charkovský proces proběhl ve dnech 15. 12. až 18. 12. 1943 před Vojenským tribunálem 4. ukrajinského frontu a byli v něm za válečné zločiny souzeni tři příslušníci německé armády a jeden sovětský občan za zradu. Vzhledem k datu procesu se soud opíral také o Moskevské prohlášení, které Spojenci podepsali necelé dva měsíce před jeho zahájením. Proces v Charkově byl tedy prvním využitím zásad Moskevského prohlášení v praxi.

Před soudem stanuli Wilhelm Langheld, příslušník *Abwehr* a velitel zajateckého tábora pro sovětské vojáky, dále pak Reinhard Retzlaw, příslušník SS, a Hans Ritz, taktéž příslušník SS.⁷⁹ Všichni tři veskrze vzdělaní lidé: Langheld, původem básník, Retzlaw, asistent v redakci frankfurtského deníku, a Ritz, mladičkový čtyřadvacetiletý student práv, múzických umění i, jaksi ironicky, humanistických věd obecně. Ritzův otec byl profesorem na vysoké škole.⁸⁰

Obžalovací spis je mj. vinil z vražd nebo podílu na vraždách 30 000 Židů během masakru v Drobickij Jaru, ze zastřelení 3 000 lidí v Taganrogu, z vraždy 8 000 lidí v Žytomyru, z vraždy 13 000 lidí při masakru ve Vjazmě nebo z vraždy 4 000 lidí v Melitopolu v režii Gestapa poté, co postupující německá armáda zavraždila dalších 10 000 sovětských občanů.⁸¹ Většinou měly vraždy na svědomí neblaze proslulé oddíly *Einsatzgruppen*.⁸² Zajímavý je fakt, že ačkoliv mnoho z obětí těchto činů byli Židé, ani jednou se o tom soud či žalobce nezmínili. Zmínku o Židech nahradila označení jako “sovětští občané“, “sovětský lid“ nebo “pokojný sovětský lid“.⁸³ Obžalovaní byli souzeni také za používání speciálně uzpůsobených automobilů, ve kterých plynovali své oběti.⁸⁴

Čtvrtý obžalovaný Mikhail Petrovich Bulanov, sovětský občan ukrajinského původu, byl souzen jako kolaborant za zradu své mateřské vlasti a za podíl na těchto

⁷⁹ (ed.). VYSOTSKY, A. F. *Nazi Crimes in Ukraine 1941-1944: Documents and Materials*. Kyjev: Naukova Dumka Publishers, 1987. s. 279.

⁸⁰ EČER, Bohuslav. *The Lessons of the Kharkov Trial*. Russia Today Society: Londýn, 1944. s. 4-5.

⁸¹ Tamtéž, s. 6.

⁸² Jednotky *Einsatzgruppen* měli na svědomí ty nejhorší válečné zločiny a stejně jako Gestapo byla tato organizace v jednom z norimberských procesů označena za organizaci zločineckou.

⁸³ BAZYLER, Michael J.; TUERKHEIMER, Frank M. *Forgotten Trials of the Holocaust*. New York University Press: New York, 2014. s. 36.

⁸⁴ Tamtéž, s. 25.

vraždách.⁸⁵ Obžaloba mu přisuzovala také přímý podíl na násilném přinucení sovětských obyvatel nastoupit do vozů, kde byli následně zplynováni.⁸⁶

Ačkoliv dle mého mínění není pochyb o odsouzeníhodné povaze činů, kterými se soud zabýval, a též nemůže být pochyb o tom, že tyto činy byly spáchány německými ozbrojenými složkami,⁸⁷ je nutné na proces nahlížet kriticky. Výpovědi obžalovaných nápadně připomínaly snahu kriminalizovat nejen příslušníky jednotek SS či jednotlivce páchající zlo, ale kolektivně celou německou armádu. Jako příklad uveďme výpověď obžalovaného Wilhelma Langhelda: „*Nejsem jediný. Celá německá armáda je stejná.*“⁸⁸ Není tedy vyloučeno, že bylo cílem sovětské propagandy na základě tvrzení obžalovaných, kteří se marně snažili jakkoliv se obhájit, prohlásit za zločinné veškeré německé důstojnictvo. To ostatně koresponduje i se zmiňovaným Stalinovým návrhem popravit bez soudu 50 000 německých důstojníků, jež přednesl na konferenci v Teheránu. Proces navíc trval pouhé čtyři dny, tudíž nemůže být řeč o důkladném přezkoumání celého případu. S tím souvisí i pochyby o šanci se obhájit, přestože obžalovaní měli u soudu možnost překladu do němčiny.⁸⁹ Na druhou stranu výpovědi obžalovaných obsahovaly rovněž vyjádření, která se později prokázala i u Norimberského tribunálu. Jednalo se zejména o rozkazy jak zacházet se sovětskými zajatci a příslušníky Rudé armády. Poodhalení poměrů v armádě napomohla také výpověď Reinharda Retzlawa, který tvrdil, že vojákům je vštěpováno pohlížet na Sověty jako na příslušníky podřadné rasy.⁹⁰ Obžalovaní se nicméně odvolávali na to, že pouze plnili rozkazy, což bylo standardem i při Norimberském procesu.

Ve své závěrečné řeči se vrchní prokurátor N. K. Dunayev zaměřil na odsouzení nacistického systému, který dle jeho slov „*vyklíčil na sebejistotě a nenávislné povaze německého národa*“⁹¹ a obžalované označil za přímé viníky hrozných činů tohoto systému. Vedle Moskevské deklarace a sovětského práva se dovolával též Haagské úmluvy č. 10 zmiňované výše.

⁸⁵ BAZYLER, Michael J.; TUERKHEIMER, Frank M. *Forgotten Trials of the Holocaust*. New York University Press: New York, 2014, s. 24.

⁸⁶ (ed.). VYSOTSKY, A. F. *Nazi Crimes in Ukraine 1941-1944: Documents and Materials*. Kyjev: Naukova Dumka Publishers, 1987. s. 282.

⁸⁷ Respektive souzení příslušníci těchto jednotek měli zřejmě podíl na všech nebo valné většině z nich.

⁸⁸ EČER, Bohuslav. *The Lessons of the Kharkov Trial*. Russia Today Society: Londýn, 1944. s. 6.

⁸⁹ BAZYLER, Michael J.; TUERKHEIMER, Frank M. *Forgotten Trials of the Holocaust*. New York University Press: New York, 2014. s. 25.

⁹⁰ EČER, Bohuslav. *The Lessons of the Kharkov Trial*. Russia Today Society: Londýn, 1944. s. 7.

⁹¹ Tamtéž, s. 7.

Rozsudek soudce A. N. Myasnikova byl jednoznačný a předpokládaný: o půlnoci 18. prosince byli všichni obžalovaní shledáni vinnými a odsouzeni k trestu smrti oběšením.⁹² Hned následujícího dne proběhla v 11 hodin dopoledne poprava na Charkovském městském náměstí.⁹³ Těla zde následně visela jako odstrašující případ ještě další tři dny.⁹⁴

Ečer tvrdil, že z procesu v Charkově si lidstvo vezme tři lekce. Tou první je, že nacistické zločiny nejsou pouhými válečnými zločiny, ale epidemií kriminality nazývanou hitlerismus a nacismus. Druhou lekcí Ečer spatřoval v tom, že se neopakovalo selhání spravedlnosti, jako při procesech v Lipsku v letech 1919-1921, a konečně třetí lekcí dle jeho názoru bylo, že ačkoliv vnitrostátní a mezinárodní právo není vždy v harmonii, jsou otázky sužující svět řešeny způsobem, který přinese takové nástroje, aby odpovědnost za zvěrstva páchaná v době druhé světové války nevyšuměla do ztracena.⁹⁵ Odkazuje tak především na prohlášení Moskevské konference z 1. 11. 1943.

Ohlas sovětské veřejnosti byl velký. Novinové články často pěly ódy na slavné sovětské vítězství a spravedlnost, například redaktor *Rudé hvězdy* I. Ehrenburg poznamenal: „*Patnáctý prosinec si musíme a budeme pamatovat. Přestali jsme o válečných zločincích jen mluvit a začali je trestat!*“⁹⁶ I v komparaci s Ečerovým postojem k procesu a jeho výsledkům lze říci, že veřejnost proces vnímala pozitivně, až oslavně.

⁹² (ed.). VYSOTSKY, A. F. *Nazi Crimes in Ukraine 1941-1944: Documents and Materials*. Kyjev: Naukova Dumka Publishers, 1987. s. 283.

⁹³ BAZYLER, Michael J.; TUERKHEIMER, Frank M. *Forgotten Trials of the Holocaust*. New York University Press: New York, 2014. s. 34.

⁹⁴ Kharkov Trial: First pictures from Russian movie show legal trial and death of Nazi war criminals. *LIFE Magazine*. Chicago: TIME Inc., 1944. 62(17), 2.

⁹⁵ EČER, Bohuslav. *The Lessons of the Kharkov Trial*. Russia Today Society: Londýn. 1944, s. 7-9.

⁹⁶ Tamtéž, s. 3.

3 Norimberský proces a jeho průběh

Napadení Polska, invaze do Sovětského svazu, útok na Pearl Harbor, svržení atomových bomb na města Nagasaki a Hirošima aj. lze řadit mezi stěžejní události druhé světové války. Norimberský proces patří bezesporu do téže skupiny. Proces před Mezinárodním vojenským soudním dvorem však představuje vedle události historické také milník na poli mezinárodního práva a vnímání tohoto odvětví. S jistotou se dá říci, že žádný proces před ani po norimberském nevyvolal tolik ohlasů, diskuzí a neovlivnil směr, jakým se následně právo ubíralo. A to zejména na mezistátní úrovni.

Oslavovat „proces století“ lze jen do určité míry, neboť se jako takový nevyvaroval mnohým kontroverzím. Přesto se stal vzorem a živnou půdou dalším procesům s válečnými zločinci a položil základy současnému Mezinárodnímu trestnímu soudu v Haagu.

Norimberské procesy jako komplex třinácti procesů představovaly událost nevídaných rozměrů. Mimo hlavní proces konaný v norimberském Justičním paláci stálo v následujících dvanácti procesech před soudem 199 lidí.⁹⁷ Označením „Norimberský proces“ dnes chápeme pouze první z těchto třinácti procesů. Jedná se také o jediný proces, na němž byli přítomni zástupci všech čtyř spojeneckých mocností. Dvanáct navazujících procesů probíhalo až do roku 1949 výhradně pod americkou jurisdikcí. Souzeny zde byly zločinecké organizace, průmyslníci či určitá profesní uskupení, například právníci nebo lékaři.

Město postižené mnoha nálety bylo zvoleno jako symbol poražené nacistické moci.⁹⁸ Povaha nacistických zločinů navíc korespondovala s faktem, že v roce 1298 došlo na Norimberském hradě k pogromu Židů.⁹⁹

Norimberský proces proběhl ve dnech 20. 11. 1945 až 1. 10. 1946. Bylo v něm souzeno 24 předních nacistických představitelů, z toho tři v nepřítomnosti.¹⁰⁰ Konalo se celkem 403 zasedání, během kterých bylo vyslechnuto na 33 svědků

⁹⁷ Některé zdroje uvádí, že obžalovaných bylo jen 185. Viz: KOSKENNIEMI, Martii. *The Politics of International Law*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2011. s. 174.

⁹⁸ Každoročně se zde totiž konala nacistická shromáždění. Viz: RIESS, Curt. *Procesy, které vzrušily svět*. Brno: Jota, 2000. s. 354-355.

⁹⁹ ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 26-27.

¹⁰⁰ Ti mohli být souzeni na základě článku 12 Statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora.

obžaloby a 61 svědků obhajoby, písemných výpovědí měl soud k dispozici více jak 300 000.¹⁰¹ Obžalovaným uškodila zejména preciznost, s jakou archivovali důkazy o svých činech, ať už ve formě depeší či písemných rozkazů. Jako důkazní materiál posloužilo 136 213 listin vypovídajících o činnosti SS, 10 000 listin týkajících se činnosti SD a SA, 5 000 souvisejících s generálním štábem a vrchním velením wehrmachtu, 2 000 kompromitujících gestapo a konečně 38 000 důkazních listin týkajících se politických vedoucích. Sám Jackson k tomu podotkl: „*Nemyslel jsem si, že by Němci byli tak hloupi, aby svěřovali papíru věci, které udělali...Hloupost a surovost toho všeho by vás zděsila.*“¹⁰² Pro zachování práva na spravedlivý proces musely být navíc tyto listiny na základě článku 25 Mezinárodního vojenského soudního dvora přeloženy do angličtiny, francouzštiny, ruštiny a jazyka obžalovaného.¹⁰³

Protokoly z následných zasedání mají celkem 27 104 tiskových stran,¹⁰⁴ v soudní fotolaboratoři se vyrobilo na 780 000 kopií, ke kopírování všech písemností bylo zapotřebí 5 000 000 archů papíru o hmotnosti více než dvacet tun.¹⁰⁵ A tak by se dalo ještě dlouze pokračovat... Svým způsobem je tedy malý zázrak, že se dokázal tribunál se ctí vypořádat s naznačeným množstvím materiálu během dvanácti měsíců. Svůj podíl na tom dozajista měly i novátorské přístupy, které soudní řízení urychlily. Uplatnění zde kupříkladu našel simultánní překlad. Bylo to vůbec poprvé, co překládání z cizího jazyka probíhalo touto formou.¹⁰⁶

Při shromažďování důkazů nelze opomenout význam Bohuslava Ečera, který se aktivně na procesu podílel z pozice předsedy československé delegace. Podílel se rovněž na výslechu některých obžalovaných, mj. Wilhelma Keitela, a jeho zmíněný návrh, přednesený před *Komisí Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů*, výrazně ovlivnil definici zločinů proti míru v článku 6 Statutu Soudního Mezinárodního vojenského soudního dvora.¹⁰⁷

¹⁰¹ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 664.

¹⁰² ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 76.

¹⁰³ *Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Charter of the International Military Tribunal*. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-08]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>

¹⁰⁴ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 653-665.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 150.

¹⁰⁶ GAIBA, Francesca. *The Origins of Simultaneous Interpretation: The Nuremberg Trial*. Ottawa: University of Ottawa Press, 1998. s. 19.

¹⁰⁷ TRENČANSKÁ, Nad'a. Gen. JUDr. Bohuslav Ečer. In: *Válka.cz* [online]. 2007 [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://www.valka.cz/12304-gen-JUDr-Bohuslav-Ecer>

3.1 Statut Mezinárodního vojenského soudního dvora

Právní rámec poskytl Norimberskému procesu Statut Mezinárodního vojenského soudního dvora,¹⁰⁸ který byl součástí Londýnské dohody, která na jeho existenci odkazovala článkem 2. Statut lze chápat jako chartu, na jejíchž principech Norimberský proces stojí a která dala základ *Zásadám mezinárodního práva*¹⁰⁹ zformulovaným Komisí pro mezinárodní právo.¹¹⁰

3.1.1 Struktura Statutu

Statut je rozdělen do 30 článků v sedmi oddílech. V jeho úvodu je deklarováno zřízení právě na základě Londýnské dohody. Spojenecké mocnosti se zde zavazují poskytnout spravedlivý soud nad válečnými zločiny evropské Osy. Mezinárodní vojenský soudní dvůr¹¹¹ si má být vědom náročnosti vypořádat se s procesem takových rozměrů, proto je zde požadavek na „*rychlé trestní řízení*“.¹¹²

O složení soudu se dočteme v článku 2. Vzhledem ke skutečnosti uspořádání čtyřmi mocnostmi je zde zakotven stejný počet soudců. Předsedou má být ten soudce, na jehož volbě se ostatní soudci shodnou. To však neplatí v případě zasedání Soudního dvora na území jednoho ze čtyř signatářů. Důležitost předsednictví netkvěla pouze v úkolu reprezentovat Soudní dvůr, ale i pro situace, za nichž se měli soudci usnést. V případě rovnosti hlasů totiž rozhodoval právě předsedův hlas. V otázce uznání viny a následného vyměření trestu však na základě článku 4 odst. c) pravidlo předsednického hlasu neplatilo. Zde byla nutná shoda alespoň tří soudců ze čtyř. Vzhledem k nekompromisním názorům sovětského soudce o vině a trestu obžalovaných nutno toto ustanovení považovat za velmi důležité, pokud by jako předseda byl zvolen právě on.

Každému ze soudců pak náleží zástupce, který jej nahradí v případě indispozice. Přesto mají i zástupci stálou povinnost se soudu účastnit, ledaže by nastaly okolnosti, které jim tuto účast znemožní.

¹⁰⁸ Dále jen „Statut“

¹⁰⁹ Obecně nazývané jako *Norimberské zásady*.

¹¹⁰ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. s. 47.

¹¹¹ Dále jen „Soudní dvůr“

¹¹² *Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Charter of the International Military Tribunal*. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>

Určitý problém lze spatřovat v člancích 3 a 4. Dovolím si nepřímou spekulovat, jaké konkrétní nesnáze by vyvstaly, pokud by soudce i jeho asistent nebyli schopni účastnit se soudu během hlavního líčení, například z důvodu úmrtí. Článek 4 totiž v odst. a) nutně vyžaduje přítomnost všech čtyř členů soudu, aby bylo možné označit Soudní dvůr za usnášeníschopný. Článek 3 sice připouští možnost nahradit člena Soudního dvora i jeho zástupce, výslovně to však zakazuje provést během hlavního líčení. Otázkou je, jak by se k tomu Soudní dvůr postavil i se zřetelem na princip právní jistoty. Osobně se domnívám, že by se soudní proces protáhl, nikoliv však zastavil. Zločiny řešené u soudu měly takový charakter, že morální odpovědnost společnosti, reprezentované Soudním dvorem, by měla daleko větší váhu než daný právní princip, zvláště při nikoli závažném porušení Statutu, které by tento princip ignorovalo. Jak podotýkám, jedná se pouze o hypotetický, krajně nepravděpodobný problém,¹¹³ na kterém poukazují na legislativní slabiny Statutu Soudního dvora.

Článek 3 mimo výše uvedené znemožňuje obžalobě, obžalovaným či jejich obhájci odmítnout Soudní dvůr, jeho členy nebo jejich zástupce.

Článek 11 nevyklučuje z kompetence státní, vojenské a okupační soudy, respektive jim umožňuje obvinít odsouzené u Soudního dvora nezávisle na tom, jak tento soud rozhodne. Toto ustanovení se týká zejména členů organizací, které byly na základě článku 9 Statutu souzeny též. Článek se vztahuje nejen na odsouzené, ale de facto ani nevyklučuje trestní stíhání osob, které byly zproštěny viny. To odráží i následné osudy osvobozených v Norimberském procesu. Německá civilní správa ještě před oficiálním vyhlášením rozsudků oznámila, že bude osvobozené soudit za zradu na německém národě.¹¹⁴

Na Franze von Papena uvalil po propuštění bavorský ministerský předseda Wilhelm Hoegner obdobu domácího vězení. Papena následně soud odsoudil k osmi letům pracovního tábora, přestože se již nacházel v důchodovém věku. V roce 1949 jej odvolací soud opět uznal vinným, ale trest mu byl zmírněn na zaplacení pokuty ve výši 30 000 marek.¹¹⁵ Hjalmar Schacht se po osvobozujícím rozsudku uchýlil ke svému příteli na zámek Katharinenhof u Stuttgartu, nicméně zde pobyl jen pár hodin, jelikož ho sem přijela zatknout německá policie. Stuttgartský obvodní soud

¹¹³ Takovým případem může být například dokonáný atentát na představitele Soudního dvora.

¹¹⁴ GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 385.

¹¹⁵ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 622.

jej následně v dubnu 1947 uznal vinným za „účast na zřízení a udržení nacistické vlády násilí a jejich následcích a bídě, do které nacismus uvrhl miliony lidí v Německu a na celém světě“. Stejně jako Papen i Schacht odešel od soudu s trestem o výměře osmi let v pracovním táboře. Otázka spravedlnosti těchto procesů zůstává upozaděna klíčovým soudním řízením, především tím norimberským. Schacht byl nicméně v září 1948 v internačním táboře Ludwigsburg zproštěn všech obvinění, a osvobozen.¹¹⁶

Z dalších článků je na místě zmínit článek 16 zakotvující právo na spravedlivý proces a článek 18, který činí každého signatáře Statutu povinným ustanovit hlavního žalobce. Čtyři hlavní žalobci pak mají tvořit sbor pro vyšetřování obvinění vznesených vůči „hlavním válečným zločincům“. Tato formulace může být pokládána za problematickou, jelikož svým způsobem porušuje princip presumpce nevin. Pravděpodobně se však pouze jedná o nevhodně zvolené označení, které by bylo lepší nahradit výrazem „obžalovaný“. Úkolem sboru je sjednání konečného postihu hlavních válečných zločinů, kterými se má dle jeho názoru Soudní dvůr zabývat. Další práva a povinnosti žalobců jsou vymezena v článku 15.

V šestém oddílu Statutu je zakotvena problematika výroku o vině a trestu. Soudní dvůr může vynést rozsudek smrti. Přezkoumání se nepřipouští, soud je tedy jednoinstanční. Vedle trestu, který uloží, má soud navíc právo zbavit odsouzeného veškerého zločinně získaného majetku a odevzdat tento majetek Kontrolní radě pro Německo. Tu zřizoval zákon č. 10 obsažený v příloze D Statutu.¹¹⁷ Rada měla dle článku 29 Statutu rovněž v kompetenci případné zmírnění trestu odsouzeným.

Během Londýnské konference byl zformulován požadavek, který měl znemožnit vzájemné obviňování před soudem. To proces mělo nejen urychlit, ale především se vyvarovat toho, aby prostor dostaly citlivé otázky, kterým se Spojenci chtěli vyhnout. Takovou otázkou bylo mj. zmíněné letecké bombardování obytných čtvrtí. Nástrojem, který znemožnil polemiku v těchto otázkách, byl článek 18 Statutu. Na základě tohoto článku je Soudní dvůr povinen „omezit líčení přísně na

¹¹⁶ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 623.

¹¹⁷ *Nuremberg Trials Final Report Appendix D: Control Council Law No. 10*. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imt10.asp>

*rychlý výslech o otázkách vyvolaných v důsledku obvinění*¹¹⁸ a má učinit přísná opatření, aby vyloučil jednání a přednesy o věcech nezávažných.

Nutné je zmínit také článek 24, který v jedenácti bodech stanovuje průběh líčení. Řízení má být zahájeno obžalobou, kterou přečte soud. Následně se má každý obžalovaný vyjádřit, zda se cítí vinen či nevinen. Již v tomto bodě došlo k narušení průběhu soudu. Poté, co byla obžalovaným přednesena obžaloba, byli druhý den procesu vyzváni, aby se vyjádřili, zda se cítí vinni. Většina použila prostý výraz „nevinen,“ případně obdobný výraz, jen Göring si připravil plamenný projev. Vstal a pronesl: „*Než odpovím na otázku vysokého soudního dvora, zda se cítím vinen či nevinen...*“ V tom ho soud přerušil a požádal znovu o vyjádření, načež Göring odvětil, že ve smyslu obžaloby se cítí nevinen.¹¹⁹ Bylo to možná poprvé, kdy byla narušena jeho představa, jakým způsobem bude soud probíhat. O zkresleném vnímání celé situace svědčí i vyjádření německého vězeňského lékaře Ludwiga Pflückera, kterému prý Göring vyprávěl, jak předstoupí před soud a vmete svým nepřítelům do tváře svá obvinění.¹²⁰ Že Göring pohrdal nejen soudem, ale i mezinárodním právem obecně, ostatně svědčí i neformální rozhovory, které vedl s americkým psychologem Gilbertem v norimberské věznici: „*Mezi námi řečeno, vašich smluv jsem si vážil...jako kusu toaletního papíru.*“¹²¹

Co se týče přístupu ostatních států k Londýnské dohodě, které je Statut součástí, Československá republika se k Dohodě připojila udělením souhlasu prezidenta E. Beneše dne 13. 9. 1945, mezinárodní účinnost pak přístup ČSR nabyl dne 26. 9. 1945. V právním řádu je Dohoda zakotvena pod zákonem č. 164/1947 Sb.

Vedle ČSR a Spojenců se k Londýnské dohodě připojilo dalších 18 států, včetně Etiopie, Haiti, Panamy, Austrálie nebo Polska. Pavel Šturma se ve své publikaci *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva* zmiňuje o tom, že včetně ČSR se všech těchto 19 států připojilo ještě před zahájením Norimberského procesu,¹²² nicméně skutečnost je taková, že Indie připojila svůj podpis až 22. 12. 1945, tj. více jak měsíc po zahájení činnosti Soudního dvora.

¹¹⁸ *Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Charter of the International Military Tribunal*. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>

¹¹⁹ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 153-154.

¹²⁰ Tamtéž, s. 152.

¹²¹ GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 64-65.

¹²² ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. s. 45.

3.1.2 Články 6, 7 a 8

Mluvíme-li o Norimberském procesu ve smyslu revolučního přínosu mezinárodnímu právu, pak je to především z důvodu článků 6, 7 a 8 Statutu Soudního dvora. Tyto články jsou jádrem celého Statutu, a není od věci zmínit, že principy v nich obsažené jsou z velké části autorským dílem skupiny newyorských právníků. Do jejich skupiny patří vedle Samuela Rosenmana nebo Robert Jacksona i americký prezident v době druhé světové války Franklin D. Roosevelt, přestože o něm většinou nesmýšlíme jako o právníkovi. Skupina na vypracování návrhu definice zločinů obsažených v klíčovém článku 6 pracovala především během zimy 1944-1945.¹²³

Co se týče obsahu, v článku 7 najdeme ustanovení, na jehož základě je možné stíhat hlavu státu i odpovědné úředníky ve veřejných úřadech. Jinými slovy, státní funkce nemůže být pokládána za skutečnost, která by mohla být brána za polehčující okolnost či okolnost zajišťující dané osobě imunitu. Význam článku lze doložit i lavicí obžalovaných, bez něho by výrazně prořídla.

Článek 8 pak obhajobě znemožňuje odkazovat na rozkaz, kterým byl obžalovaný pověřen, respektive jednání na základě rozkazu své vlády nebo svého nadřízeného nezprošťuje obžalovaného odpovědnosti. Tato skutečnost však může být pokládána za polehčující okolnost. Mnoho obžalovaných však popíralo svůj podíl na vině, například Wilhelm Keitel: „*Všichni jsme tolik věřili v Hitlera, a teď tady stojíme, abychom převzali veškerou vinu – a hanbu! Dával nám rozkazy a neustále tvrdil, že veškerou odpovědnost nese on.*“¹²⁴

3.1.2.1 Článek 6 a obžalovací spis

Závěr této kapitoly věnuje článku 6 a z něj vycházejícímu obžalovacímu spisu, který byl dohotoven 6. 10. 1945 a čítá 71 stran. Článek 6 definuje tři kategorie zločinů jakožto aplikovatelné materiální právo. Soudní dvůr je na základě tohoto práva zmocněn soudit jednotlivce či členy organizací obžalované ze zločinů proti míru, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti.

¹²³ TAYLOR, Telford. *The Anatomy of the Nuremberg Trials*. New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1992. ch. 1.

¹²⁴ ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 70.

Obžaloba, reflektující článek 6, shrnula obvinění do čtyř bodů: *spiknutí, zločiny proti míru, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti*. Vyjmenovala je a označila čísly 1 až 4 v tomto pořadí.

S ohledem na důležitost a zásadní dopad článku 6 Statutu na problematiku Norimberského procesu uvádím jeho podstatnou část¹²⁵ doplněnou o krátký komentář a z článku vycházející body obžaloby.

Článek 6:

„Následující činy, nebo některé z nich jsou zločiny spadající pod pravomoc Soudního dvora, za které bude osobní odpovědnost:

- a. zločiny proti míru: to jest osnování, příprava, podněcování nebo podniknutí útočné války nebo války porušující mezinárodní smlouvy, dohody nebo záruky, anebo účast na společném plánu nebo spiknutí ku provedení čehokoliv z toho, co výše uvedeno.“*

Kategorie zločinů proti míru byla často prezentována jako *ex post facto* právní kategorie, v důsledku čehož se hovořilo o tzv. spravedlnosti vítězů. Zde je však významný Briand-Kellogův pakt, rozebíraný výše. Ten posloužil jako základní pilíř, o nějž se může daná kategorie zločinů opírat. Přestože se pakt výslovně nezmiňuje o individuální trestní odpovědnosti za rozpoutání války, nýbrž pouze o její nezákonnosti, je dle mého mínění společně s *Deklarací proti válečné agresi a Úmluvou o určení pojmu útočného činu* aplikovatelným ujednáním k prokázání legitimacy zločinnosti těchto činů. Odlišný postoj zastával ke kategorii zločinů proti míru nizozemský soudce Bert V. A. Röling, který Briand-Kellogův pakt a tedy nezákonnost války odmítal spojovat do souvislosti s tím, že by jeho proklamace nutně definovaly vyhlášení války jako mezinárodní zločin.¹²⁶ Röling dále tvrdil, že pokud šlo skutečně o zločin, pak o zločin ve stádiu *in statu nascendi*, a samotné nazvání nějakého činu zločinem ve stádiu zrodu považoval pak za jeden z neduhů jak norimberského, tak tokijského statutu. K tomuto názoru ho vedlo přesvědčení,

¹²⁵ *Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Evropské Osy*. In: Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=164&r=1947>

¹²⁶ CASSESE, Antonio; RÖLING, B. V. A. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995. s. 87.

že vítěz další války by mohl snadno označit vše, co se mu nelíbí za zločin a následně takovéto jednání trestat.¹²⁷

Obžalovací spis se s definicí zločinů proti míru ztotožnil ve svém druhém bodě.¹²⁸ Konkrétně se v úvodu žalobci zaměřili na německé zbrojení, které až do roku 1935 probíhalo tajně. Dále se spis neopomíná zmínit o anektování Rakouska a Československa a především o vedení útočných válek proti Sovětskému svazu, Polsku a de facto i Velké Británii a Francii s vědomím si mezinárodních úmluv mezi Polskem a těmito státy. Spis vypisuje i další útočné války vedené proti Dánsku, Norsku, Belgii, Nizozemsku, Lucembursku, Jugoslávii a Řecku. Spoluprací s Itálií a Japonskem se Německo podílelo i na útočné válce proti Spojeným státům.

S ohledem na výše zmíněné žalobci spočítali, že obžalovaní porušili 64krát 36 mezinárodních smluv.

b. „válečné zločiny: to jest porušení zákonů války nebo válečných zvyklostí. Takové porušení bude v sobě zahrnovati vraždu, zlé nakládání nebo deportaci civilního obyvatelstva z obsazeného území nebo v něm k otrocké práci, nebo pro jakýkoliv jiný účel, vraždu válečných zajatců nebo osob na moři, nebo zlé nakládání s nimi, zabíjení rukojmí, plenění veřejného nebo soukromého majetku, svévolné ničení měst a vesnic, nebo pustošení neodůvodněné vojenskou nutností, nebude však na ně omezeno.“

Druhá kategorie válečných zločinů představuje demonstrativní výčet porušení obyčejových pravidel válečného práva, zejména s ohledem na *Řád války pozemní* z roku 1899 nebo *Haagské úmluvy*.

Jen vyjmenovat veškeré válečné zločiny, které obžalovací spis obsáhl, je tématem samostatné práce. Obžalovací spis odst. b) článku 6 jejich výčet i strukturu projektoval do svého třetího bodu.¹²⁹ Válečné zločiny jsou zde rozděleny do několika samostatných kapitol označených písmeny A až J. Nejobsáhlejší bod spisu

¹²⁷ CASSESE, Antonio; RÖLING, B. V. A. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995. s. 87.

¹²⁸ *Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Indictment : Count Two*. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/count2.asp>

¹²⁹ *Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Indictment : Count Three*. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/count3.asp>

je také zároveň nejotřesnějším svědectvím o období agresivní expanze nacistického Německa: 4 000 000 mrtvých v Osvětimi, 1 500 000 mrtvých v Majdanku, 144 000 lidí zahaných na volné moře na Krymu, zplynování a umučení 195 000 lidí v Kyjevě, 172 000 v oblasti Leningradu... Tyto počty nejsou ani zdaleka konečné, přestože jde pouze o kapitolu A.

Další kapitoly se mj. věnují deportacím, plenění veřejného i soukromého majetku či nucenému náboru civilních pracovníků. Najdeme zde i problematickou pasáž pojednávající o masakru v Katyňském lese, kterou drze prosazoval sovětský hlavní žalobce Ruděnko, přestože se jednalo o válečný zločin spáchaný Sovětským svazem.

Některé zločiny úzce souvisejí se čtvrtým bodem obžaloby, tedy zločiny proti lidskosti, všechny pak dle závěrečné části článku 6 Statutu souvisí s prvním bodem obžaloby - spiknutím.

Rozdíl mezi válečnými zločiny a zločiny proti míru lze tedy pojmut eticky. Zločiny proti míru jsou porušením morálního práva na válku a válečné zločiny porušením morálky ve válce.

- c. *„zločiny proti lidskosti: to jest vražda, vyhlazování, zotročování, deportace nebo jiné nelidské činy spáchané proti jakémukoliv civilnímu obyvatelstvu před válkou nebo za války, nebo pronásledování z příčin politických, rasových či náboženských při provádění kteréhokoliv zločinu spadajícího pod pravomoc Soudního dvora nebo ve spojení s takovým zločinem, bez ohledu na to, zda bylo porušeno místní právo země, kde zločiny byly spáchány.“*

Zločiny proti lidskosti jsou de facto rozšířením předchozí kategorie, což sám deklaruje obžalovací spis.¹³⁰ Ten vedle systematického vyhlazování židovské populace zmiňuje i případy jednotlivců, například vraždu rakouského spolkového kancléře Dollfusse.

¹³⁰ *Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Indictment : Count Four*. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/count4.asp>

Odborníci v oblasti mezinárodního práva se povětšinou shodují na definici zločinů proti lidskosti jako nejvýznamnějším přínosu tomuto právu. Problematické je omezení aplikovatelnosti těchto zločinů. Není zde sice nutnost vazby práva na válku, je zde však nutnost spáchání těchto činů v souvislosti s prováděním činů spadajících do kategorie válečných zločinů nebo zločinů proti míru. Tuto aplikační překážku odstranil až Statut Mezinárodního trestního soudu z roku 1998.¹³¹

Stejně jako kategorie zločinů proti míru i kategorie zločinů proti lidskosti byla často kritizována jako právní kategorie *ex post facto* porušující zásadu *nullum crimen sine lege*. Většina odborníků však ve svých pracích argumentuje Haagskými úmluvami, a nadto stejnými ujednáními jako v případě první kategorie zločinů. Například Pavel Šturma¹³² i Teddy Sunardi¹³³ se přiklání k názoru, že použití pojmu *ex post facto* není z valné části opodstatněné. Ostatně ke stejnému závěru dospěli i norimberští žalobci, kteří se otázkou zabývali v rámci svých úvodních řečí.¹³⁴

„Vůdcové, organizátoři, podněcovatelé a spoluviníci zúčastnění se při osnování nebo provádění společného plánu nebo spiknutí k provedení některého ze zmíněných zločinů jsou odpovědní za všechny činy všech osob při provádění takového plánu.“

Tato závěrečná část článku 6 vedla k obžalobě ze spiknutí jakožto prvního bodu obžalovacího spisu.¹³⁵ V Norimberku bylo toto ustanovení důležité zejména z možnosti obžalovat i představitele, kteří jinak neměli armádní ani diplomatické funkce v nacistickém Německu, ačkoliv ustanovení samo o sobě nezakládalo novou skutkovou podstatu. Příkladem může být případ bankéře Hjalmara Schachta, který přispěl finančními prostředky k naplnění Hitlerových cílů.¹³⁶

Svým způsobem se jedná o jakýkoliv, byť doprovodný jev, na jehož základě bylo umožněno páchaní ostatních bodů obžaloby. *Spiknutí* lze tedy chápat jako

¹³¹ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. s. 46.

¹³² Tamtéž, s. 43-46.

¹³³ SUNARDI, Teddy. *Mezinárodní trestní soud a jeho předchůdci. Mezinárodní vztahy*. 2000, č. 1, s. 38.

¹³⁴ Tamtéž, s. 38.

¹³⁵ *Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Indictment : Count One*. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-19]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/count1.asp>

¹³⁶ DELPLA, François. *Norimberský proces: Poučení z historie*. Praha: Nakladatelství Slovart, 2009. s. 50-51.

komplexní shrnutí politiky nacistického Německa a nacismu obecně ve všech jejich zločinných aspektech. Lze konstatovat, že jde vedle obžaloby z přímé viny na zvěrstvech této politiky také o zodpovědnost morální. I proto byl tento bod obžaloby společný všem norimberským obžalovaným.

Součástí obžalovacího spisu je také několik příloh. V příloze A je stručně popsáno postavení každého obžalovaného a konkrétně řečeno, kterými body obžaloby se provinil. Podrobnosti obžaloby jsou vynechány s ohledem na jejich další projednávání před Soudním dvorem. V příloze B jsou označeny organizace, které obžaloba pokládá za zločinecké: říšská vláda, sbor politických vedoucích, NSDAP, SS, gestapo, SA, vrchní velení wehrmachtu a generální štáb. Organizace byly souzeny v procesech, které na ten Norimberský navazovaly. Příloha C mj. obsahuje seznam porušených smluv.¹³⁷

3.2 Soudci

Jak jsem již podotkl, soudci byli jmenováni celkem čtyři, za každou spojeneckou mocnost jeden. Zároveň měli soudci ustaveného náhradníka, který měl povinnost nahradit jej v případě jeho neschopnosti dostát svým povinnostem, především z důvodu zdravotních. Asistenti soudce však neplnili pouze funkci náhradníka, významně také přispívali v debatách ohledně viny a potrestání obžalovaných, přestože jejich hlas nemohl přímo ovlivnit rozhodnutí.

Za Velkou Británii byl nominován soudce sir Geoffrey Lawrence. Jeho asistent, sir Norman Birkett, měl ambice stát se prezidentem tribunálu a ze své role Lawrencova zástupce nebyl příliš nadšen.¹³⁸

Sovětskou stranu zastupoval generálmajor Jola T. Nikičenko, kterému asistoval nadporučík Alexander F. Volčkov.

Zástupcem Spojených států byl soudce Francis A. Biddle. Tomu asistoval John J. Parker.

¹³⁷ *Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Indictment : Appendix C.* In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-06]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/countc.asp>

¹³⁸ ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidstvi*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 76.

Francouzskou stranu zastupoval soudce Henri Donnedieu de Vabres společně s asistentem Robertem Falcem.

Statut Soudního dvora ukládal soudcům povinnost zvolit si ze svého středu předsedu. Ti si na schůzce dne 13. 10. 1945 zvolili předsedou britského soudce barona sira Geoffreyho Lawrence. Historik a novinář Joe J. Heydecker jej popsal jako „*holohlavého muže s brýlemi, které mu neustále sklouzávaly na nos, muže s plným, často svárlivě působícím obličejem, který však neustále zjasňoval lehký úsměv jeho suchého humoru. Sir Geoffrey držel otěže líčení pevně v ruce. Jeho rozhodnutí prozrazovala, že jde o muže se srdcem i životními zkušenostmi.*“¹³⁹ Lawrence zahájil Norimberský proces slovy o jedinečnosti procesu a „*nejvyššího významu pro miliony lidí na celém světě*“.¹⁴⁰

S ohledem na zkušenosti a kultivovaný projev šlo o logickou volbu. Respekt si vysloužil i u německých právníků, kteří jinak soudem často pohrdali. Britové, Američané i Francouzi se navíc chtěli vyhnout přílišnému vlivu sovětského soudce. I kdyby jej však ostatní soudci zvolili za předsedu, jeho hlas by neměl rozhodující váhu při rozhodování o vině a trestu, o čemž se zmiňuji výše.

Určité rozpaky mohou vyvstat, když si uvědomíme, že se Nikičenko zásadně podílel na tvorbě Statutu, a zároveň později plnil roli soudce.¹⁴¹ Tento fakt částečně nahrává zpochybnění nezávislosti Norimberského procesu. Přístup sovětského soudce k potrestání obžalovaných rovněž dokládají jeho zmíněná vyjádření či vojenská uniforma, kterou se odlišoval od ostatních soudců, kteří nosili talár. Role viceprezidenta sovětského Nejvyššího soudu je sporná i s ohledem na groteskní skutečnost, že jeho asistent Volchkov byl spíše Nikičenkovým dozorcem než pravou rukou. Alespoň tak jejich vztah vnímali ostatní soudci.¹⁴²

3.3 Žalobci

Tým hlavních žalobců tvořili dle Statutu též čtyři osoby:

¹³⁹ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 151-152.

¹⁴⁰ ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 93.

¹⁴¹ To se týkalo i francouzského zástupce Roberta Falca. Ten však neměl tak zásadní vliv na průběh Norimberského procesu jako Nikičenko.

¹⁴² ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 88-89.

François de Menthon, zastupující Francii, působil jako profesor práv na univerzitě v Montpellier.

Robert H. Jackson zastupoval Spojené státy. Jackson, symbol existence Norimberského procesu, možná trochu paradoxně studoval práva na newyorské Albany Law School pouze rok, přesto byl zjevně zdatným samoukem. Jacksonovi asistovali mj. Telford Taylor a Robert M. W. Kempner. Oba se z pozice žalobců zúčastnili i následujících dvanácti procesů, které v Norimberku proběhly. Taylor byl v těchto procesech hlavním žalobcem.

Britský žalobce sir Hartley Shawcross měl taktéž významný podíl na tvorbě Statutu Soudního dvora. Zúčastnil se Londýnské konference jako představitel nově zvolené vlády Clementa Attleeho. Shawcross však z důvodu zaneprázdněnosti¹⁴³ plnil spíše reprezentativní funkci, když přednesl úvodní a závěrečnou řeč. Po většinu procesu jej zastupoval sir David Maxwell-Fyfe, též významná osobnost v souvislosti s Londýnskou dohodou. Maxwell-Fyfe se mj. proslavil svým křížovým výsledkem proti obžalovanému Göringovi, když jej zpovídal z účasti na vraždě padesáti letců RAF popravených na základě tzv. Saganova nařízení, tedy rozkazu popraviti vězně a následně jejich těla spálit, aby byly zničeny případné důkazy.¹⁴⁴

Roman A. Ruděnko za Sovětský svaz byl zřejmě nejkontroverznější postavou celého týmu žalobců, ostatně jako jeho kolega na soudcovské židli. Oba sovětské představitele spojoval také podíl na vypracování Statutu Soudního dvora. V Sovětském svazu zastával Ruděnko funkci generálního prokurátora pro Ukrajinu. Jeho postava je sporná především s ohledem na vehementní projev, kterým vinil obžalované z masakru v Katyňském lese, který měli na svědomí sami Sověti, jak ukázala pozdější vyšetřování. O loajalitě Ruděnka k socialistickému zřízení svědčí i několik Leninových řádů a členství v Ústředním výboru komunistické strany až do jeho smrti v roce 1981.¹⁴⁵

¹⁴³ Jelikož byl zároveň nejvyšším státním zástupcem ve Velké Británii.

¹⁴⁴ ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 128-129.

¹⁴⁵ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 624.

3.4 Obžalování

Kdo vše by měl zasednout na lavici obžalovaných? Hitler, Himmler a Goebbels, symboly nacistické moci a systematického vyhlazování židovské populace, unikli spravedlnosti sebevraždou, na Heydrichovi byla spravedlnost vykonána již za války. Kdo dál? Nelehkou otázkou pro žalobce zodpovědělo datum 1. 9. 1945, kdy byl zveřejněn seznam hospodářských, politických a vojenských vůdců nacistického Německa. Seznam obsahoval celkem 24 jmen, na lavici obžalovaných však nakonec usedlo pouze 21 z nich.

3.4.1 Absentující

Prvním ze tří na seznamu, kteří nakonec v Norimberku chyběli, byl Gustav Krupp, představitel nacistické průmyslové výroby. Ten byl původně obžalován ve všech čtyřech bodech obžaloby, jenže jeho právní zástupce Theodor Klefish vznesl požadavek zastavit řízení z důvodu vážné Kruppovi nemoci, která mu znemožňovala komunikovat se svým okolím, natož se účastnit soudu. Jackson tento požadavek zásadně odmítal. Dle jeho mínění Krupp v široké míře přispěl k plánu na rozpoutání agresivní války, a dokonce takovýto program podporoval, nehledě na skutečnost, že Kruppovy společnosti dosahovaly ve válečných letech rekordních zisků. Podezření z předstírání neschopnosti zúčastnit se soudu bylo vyvráceno na základě lékařských vyšetření provedených americkými lékaři.¹⁴⁶ Jackson přesto zůstal neoblomný. K jeho názoru se připojil i britský žalobce. Následně bylo provedeno další vyšetření, tentokrát mezinárodní komisí lékařů sestavenou z předních zdravotnických kapacit, která Kruppovu diagnózu potvrdila. Jackson a Shawcross se přesto nevzdali, a navrhovali Kruppa stíhat v nepřítomnosti. Při předběžném projednávání 14. 11. 1945 však předseda Soudního dvora sir Lawrence argumentoval, že stíhat Kruppa v takovém stavu by se přičilo zásadám anglosaského práva.¹⁴⁷

Neuspěly ani návrhy, aby před soudem stanul Kruppův syn Alfried, který měl též vliv na dění v otcových společnostech. Kruppův koncern, respektive jeho představitelé, tedy zůstal alespoň prozatím nesankcionován. V jednom z navazujících norimberských procesů byl totiž Alfried Krupp v roce 1948

¹⁴⁶ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 140-143.

¹⁴⁷ TAYLOR, Telford. *The Anatomy of the Nuremberg Trials*. New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1992. ch. 5.

odsouzen na dvanáct let do vězení a propadl mu majetek. Již v roce 1953 byl však propuštěn.¹⁴⁸

Druhým mužem, který nakonec na lavici obžalovaných neusedl, byl Robert Ley, vůdce Německé pracovní fronty a říšský organizační vedoucí NSDAP. Toho dopadly americké jednotky 16. 5. 1945, když se ukrýval v bavorských Alpách pod jménem Ernst Diestelmeyer.¹⁴⁹

Leyův pobyt ve vězení byl doprovázen zhoršujícím se psychickým stavem a až fantastickými představami. Vypracoval několik plánů, jak se postavit k poválečné situaci, z nichž nejabsurdněji působil tento:

1. *Německo se stane součástí Spojených států;*
2. *Amerika má jako vládní formu zavést nacionální socialismus očištěný od antisemitismu a zajistit si tak vůdčí roli ve světě;*
3. *Provedením plánu má být pověřen dr. Robert Ley a za tím účelem dostat štáb spolupracovníků, s nimž by mohl vést z norimberského vězení celou akci.*¹⁵⁰

Vůdce Německé pracovní fronty myslel své návrhy zcela vážně, u Spojenců však vyvolaly přinejlepším úsměv.

Zlomovým okamžikem Leyova pobytu bylo doručení obžalovacího spisu. Pod jeho tíhou se zhroutil, jen koktal: „*Jak si mohu připravovat obhajobu? Jak se mám bránit proti obvinění ze zločinů, o nichž jsem nic nevěděl?*“¹⁵¹ Den nato jej dozorcí našli mrtvého v cele, poté co se oběsil na vojenském ručníku. Před svou sebevraždou ještě stihl napsat: „*Není jednoduché přiznat vlastní chyby, ale existence celého našeho národa je v sázce. Musíme mít odvahu zbavit se antisemitismu, to mě Bůh naučil v mé cele v Norimberku.*“¹⁵² Nakolik byla tato slova sebereflexí a nakolik pouze snahou ulevit své mysli, můžeme jenom hádat. Göring sebevraždu komentoval slovy o tom, jak jej Leyův konec nepřekvapuje.

¹⁴⁸ ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 200-201.

¹⁴⁹ CONOT, Robert E. *Justice at Nuremberg*. New York: Harper & Row, 1983, s. 72.

¹⁵⁰ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 137.

¹⁵¹ GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 11.

¹⁵² *Edice druhá světová válka: Norimberský proces* [La Segunda guerra mundial] [dokumentární film]. Španělsko, 2006.

„Stejně se upíjel až k smrti.“¹⁵³ Göringův komentář působí paradoxně vzhledem ke skutečnosti, že byl sám závislý na morfiu.¹⁵⁴

Martin Bormann, třetí obžalovaný, jehož místo zůstalo v Norimberku prázdné, byl na základě článku 12 Statutu souzen v nepřítomnosti. Vůdce tajemník, generál SS a SA s největší pravděpodobností zahynul při pokusu o únik z říšského kancléřství v posledních dnech války, což však v době soudu nebylo známo a mj. se předpokládalo, že by mohl být stále na útěku. Pohřešoval se také jeho bratr Albert, vedoucí Hitlerovy soukromé kanceláře. Albert Bormann se nakonec sám udal v roce 1949, ale ještě v tomtéž roce byl propuštěn na svobodu.¹⁵⁵

3.4.2 Lavice obžalovaných

Zevrubný rozbor každého obžalovaného není možné pojmout formou diplomové práce, přesto je pro úplnost nutné alespoň vyjmenovat obžalované představitele nacistického Německa tak, jak jsou charakterizováni v obžalovacím spisu.

Karl Dönitz, velitel ponorkového loďstva Weddingen, velitel celého ponorkového loďstva, vrchní velitel německého válečného námořnictva. Dönitz byl také Hitlerův nástupce ve funkci prezidenta Třetí říše. Body obžaloby: 1, 2, 3.

Hans Frank, generální guvernér obsazených polských území. Body obžaloby: 1, 3, 4.

Wilhelm Frick, říšský ministr vnitra, generální zplnomocněnec pro říšskou správu, generální guvernér pro Dolní Štýrsko, Horní Korutany, Norsko, Alsasko-Lotrinsko a všechna ostatní obsazená území. Frick byl taktéž říšským protektorem pro Čechy a Moravu. Body obžaloby: 1, 2, 3, 4.

Hans Fritzsche, vedoucí rozhlasového vysílání a tiskového oddělení říšského ministerstva propagandy. Na lavici obžalovaných zřejmě působil jako jakýsi náhradník Goebbelse. Body obžaloby: 1, 3, 4.

¹⁵³ GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 11.

¹⁵⁴ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 134-135.

¹⁵⁵ (ed.). EBERLE, Henrik. *Dopisy Hitlerovi*. Praha: IKAR, 2008. s. 377.

Walter Funk, prezident Německé říšské banky a říšský ministr hospodářství. Body obžaloby: 1, 2, 3, 4.

Hermann Wilhelm Göring, říšský maršál a velitel německé Luftwaffe, říšský vedoucí SA, prezident Říšského sněmu. Göring byl také designovaným nástupcem Adolfa Hitlera. V Norimberku obžalovaný č. 1. Uvedených pozic dle obžalovacího spisu zneužíval k upevnění moci a významně se podílel na přípravě agresivní války. Spis jej vinil i z účasti na zločinech proti lidskosti a válečných zločinech. Göring byl také jediný, který si svého obhájce platil sám. Body obžaloby: 1, 2, 3, 4.

Rudolf Hess, Hitlerův zástupce a říšský ministr bez portfeje, jeden z vůdců NSDAP. Jeho role ve válce i německé politice skončila záhadným letem do Velké Británie v roce 1941, kde byl následně až do konce války držen v zajetí. S ohledem na jeho částečnou amnézii někteří zpochybňovali Hessovu způsobilost účastnit se soudu. Na základě lékařských vyšetření však byly tyto obavy vyvráceny¹⁵⁶, a v první den procesu navíc Hess prohlásil, že jeho schopnost soustředit se je sice omezená, nicméně připustil, že ztrátu paměti částečně předstíral.¹⁵⁷ Body obžaloby: 1, 2, 3, 4.

Alfred Jodl, náčelník operačního oddělení vrchního velení wehrmachtu, náčelník generálního štábu wehrmachtu a generálporučík. Body obžaloby: 1, 2, 3, 4.

Ernst Kaltenbrunner, policejní prezident ve Vídni, Dolním a Horním Rakousku, vedoucí Hlavního úřadu říšské bezpečnosti a náčelník bezpečnostní policie a *sicherheitsdienstu*. Body obžaloby: 1, 3, 4.

Wilhelm Keitel, polní maršál, člen tajné kabinetní rady, člen rady ministrů pro obranu říše a náčelník vrchního velení wehrmachtu. Body obžaloby: 1, 2, 3, 4.

Konstantin von Neurath, generál SS, říšský ministr zahraničí do roku 1938, prezident tajné kabinetní rady a říšský protektor pro Čechy a Moravu. Body obžaloby: 1, 2, 3, 4.

¹⁵⁶ *Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1: Motion on behalf of defendant Hess for an examination by a neutral expert with reference to his mental competence and capacity to stand trial*. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-07]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/v1-26.asp>

¹⁵⁷ ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 102.

Franz von Papen, bývalý říšský kancléř a vicekancléř, zvláštní zplnomocněnec pro Sársko, vyjednaváč pro uzavření konkordátu s Vatikánem, velvyslanec ve Vídni a Turecku. Body obžaloby: 1, 2.

Erich Raeder, nejvyšší velitel německého válečného loďstva, velkoadmirál, inspektor německého válečného námořnictva a člen tajné kabinetní rady. Body obžaloby: 1, 2, 3.

Joachim von Ribbentrop, říšský ministr zahraničí, generál SS, člen tajné kabinetní rady a člen politického štábu ve vůdcově hlavním stanu. Dříve velvyslanec v Londýně. Zřejmě druhý nejmocnější muž, jenž stanul před tribunálem. Body obžaloby: 1, 2, 3, 4.

Alfred Rosenberg, generál SS a SA, říšský vedoucí NSDAP pro světový názor a zahraniční politiku, vydavatel nacistických novin *Völkischer Beobachter* a *NS-Monatshefte*. Dále také zvláštní pověřenec pro teoretické a světónázorové školení NSDAP,¹⁵⁸ říšský ministr pro osvobozená východní území. Body obžaloby: 1, 2, 3, 4.

Fritz Sauckel, generál SS a SA, říšský vedoucí a říšský místodržící v Durynsku, generální zplnomocněnec pro pracovní nasazení v rámci čtyřletého plánu, vedoucí říšského úřadu pro péči o zahraniční dělníky. Body obžaloby: 1, 2, 3, 4.

Hjalmar Schacht, prezident Německé říšské banky a říšský ministr hospodářství do roku 1937. Body obžaloby: 1, 2.

Baldur von Schirach, říšský vůdce sdružení nacistické mládeže *Hitlerjugend*, říšský vůdce mládeže při štábu nejvyššího vedení SA, říšský komisař obrany a župní vedoucí ve Vídni. Body obžaloby: 1, 4.

Arthur Seyss-Inquart, generál SS, spolkový kancléř Rakouska, člen říšského kabinetu, říšský ministr bez portfeje, vedoucí civilní správy v jižním Polsku a zástupce generálního guvernéra obsazených polských území. Dále byl Seyss-Inquart říšským komisařem v Nizozemsku. Body obžaloby: 1, 2, 3, 4.

¹⁵⁸ Rosenberg byl často označován jako "filosof strany."

Albert Speer, říšský ministr pro výzbroj a munici a předseda zbrojní rady. Též plnil funkci Hitlerova dvorního architekta. Body obžaloby: 1, 2, 3, 4.

Julius Streicher, generál SA, majitel a vydavatel antisemitského týdeníku *Der Stürmer*. Body obžaloby: 1, 4.

Zatýkání obžalovaných začalo již měsíc před skončením války, respektive 10. 4. 1945 došlo k zatčení Franze von Papena. Následný proces zatýkání zbylých obžalovaných trval od 4. 5. 1945, kdy byli zadrženi Hjalmar Schacht a Walter Funk, až do 23. 6. 1945, kdy byl zatčen poslední z obžalovaných Erich Raeder. Joachima von Ribbentropa vypátrali Spojenci na základě udání, Hans Frank se pokusil při zatýkání spáchat sebevraždu, lékaři jej však dokázali zachránit.¹⁵⁹ Alespoň pro tu chvíli, neboť Frank byl v následném procesu odsouzen k trestu smrti oběšením.

Jediným, kdo se sám přihlásil úřadům, byl Baldur von Schirach. Přestože se Schirach mohl cítit relativně v bezpečí, poněvadž jej Spojenci pokládali za mrtvého, rozhodl se zodpovídat za své činy. Později řekl: „*Všechno jsem si dobře rozmyslel. Měl jsem dost času, nikdo mě nehledal. Ale já chci vypovídat, chci jít před soud a vzít vinu na sebe. Mým prostřednictvím mládež věřila Hitlerovi, vychovával jsem ji ve víře v něho, teď ji toho musím zbavit. Když budu mít příležitost říci to před mezinárodním soudem, nechám se klidně pověsit!*“¹⁶⁰ Schirach byl nakonec odsouzen na 20 let.

3.4.2.1 IQ testy

Obžalovaní byli po svém dopadení zadržováni v městečku Mondorf-les-Bains na francouzsko-lucemburské hranici, kde v internačním středisku probíhaly tajné výslechy. Následně byli letecky přepraveni do Norimberku. Burton C. Andrus, velitel v Mondorf-les-Bains, se zároveň staral o chod a zabezpečení norimberské věznice, kam byly obžalované osoby umístěny.

Andrus dával jasně najevo, že s vězňnými je třeba zacházet jako se zločinci, nikoliv jako s válečnými zajatci. Bylo nutné také sledovat psychický stav vězňů. Tento úkol připadl americkému psychologovi dr. Gustavu Gilbertovi, který si o rozhovorech vedl deník reflektující rozpoležení jednotlivých obžalovaných

¹⁵⁹ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 57-58.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 90.

v různých fázích soudního řízení. Gilbert měl též v popisu práce rozpoznávat případné nebezpečí vzájemného ovlivňování obžalovaných, především ze strany Hermanna Göringa. Tento problém vyřešili Andrus s Gilbertem šalamounsky, když zavedli zasedací pořádek při obědích a večeřích, což sám ve svém deníku popisuje.¹⁶¹

V jednom ze svých prvních dnů v norimberské věznici předložil Gilbert vězňům IQ test složený z verbální a performanční části, tedy části věnující se symbolům, uspořádáním obrázků atd. Výsledky byly pozoruhodné.

Až na jedinou výjimku vykazovali všichni obžalovaní nadprůměrné hodnoty.¹⁶² Nejvíce bodů zaznamenali v testech Hjalmar Schacht, Arthur Seyss-Inquart a Hermann Göring, jejichž výsledky oscilovaly mezi 138 a 143 IQ body.¹⁶³ Gilbert ve výsledcích neopomíná zdůraznit, že inteligenční kvocient není ukazatelem morálky nebo charakteru, nýbrž pouhou ukázkou mechanických schopností. Schachtův intelektuální potenciál se projevoval i během procesu. Například americký zastupující soudce Francis Biddle si po jednom křížovém výslechu vedeném Robertem Jacksonem poznamenal, že Schacht je na něj „*příliš mazaný*“.¹⁶⁴

3.4.2.2 Julius Streicher

Jediným, kdo nedosáhl nadprůměrné hodnoty IQ, byl Julius Streicher. Streicherem, zarytým antisemitou, ostatní obžalovaní pohrdali. Dokonce tak, že se Gilbertovi svěřili, jakým ponížením je vedle něj sedět, byť jen při večeři.¹⁶⁵ Jeho vyjádření před tribunálem i v osobních rozhovorech svědčila o jeho hluboce antisemitských názorech, někdy dokonce hraničila až s paranoiou, když donekonečna opakoval: „*Všechno je to v talmudu*“.¹⁶⁶ O soudcích prohlásil, že tři z nich jsou dozajista Židé, protože po letité zkušenosti s rasovým učením prý „*pozná krev*“.¹⁶⁷ Streicherem pohrdal i sám Gilbert¹⁶⁸ či jeho vlastní obhájce, ten si dokonce nechal vypracovat

¹⁶¹ GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 142-143.

¹⁶² Hodnota IQ nad 110 bodů.

¹⁶³ GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 131-133.

¹⁶⁴ KOPPER, Christopher. *Hjalmar Schacht: vzestup a pád Hitlerova nejmočnějšího bankéře*. Praha: Grada Publishing, 2013. s. 272.

¹⁶⁵ GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 133.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 70.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 43.

¹⁶⁸ Ten jej nazval „*odporným perversním antisemitou*.“ Viz: GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 12.

lékařský posudek, zda antisemitismus jeho klienta není jen výplod choré mysli, a zda je způsobilý zúčastnit se soudu. Lékařská zpráva zněla jasně: „*Streicher je přičetný*.“¹⁶⁹

Streicher byl souzen za vydávání štvavého týdeníku *Der Stürmer*, dodnes je však předmětem diskuzí, jaký vliv měl tento pamflet na dění v nacistickém Německu. Především jestli vůbec šlo brát takový brak vážně. I Rudolf Höss, velitel koncentračního tábora v Osvětimi, který měl na svědomí tisíce mrtvých Židů denně, se o týdeníku vyjádřil jako o příliš povrchním listu. Sám prý preferoval spíše knihy *Mein Kampf* či *Rosenberův Mýtus 20. století*, které v něm zanechaly mnohem hlubší dojem.¹⁷⁰

Der Stürmer se nezaměřoval pouze na očerňování židovského obyvatelstva, v jeho obsahu lze nalézt také udávací rubriky či články osočující Němce z jakéhokoliv styku s Židy. Pro příklad uveďme výběr článků typického čísla z roku 1937:¹⁷¹

1. *Patnáct Němců pronajalo svá letní sídla Židům.*
2. *Strojní inženýr v důchodu pokynul jednomu Židovi a s dalším si potřásl rukou. Je znám jako velký milovník Židů.*
3. *Radní nechává svou dceru randit s Židem.*
4. *Tři Němci nakupují od Židů.*
5. *Němec úzce spolupracuje s Židem při obchodování s vínem a jiný Němec je často viděn ve společnosti židovského právníka.*
6. *Zaměstnanec pošty pozdravil Židovku.*

Ačkoliv názvy těchto článků mohou znít absurdně, *Der Stürmer* měl v době největší slávy náklad více jak 1,5 milionů výtisků.¹⁷²

V době války zase dával Židům za vinu německý neúspěch, často ve formě říkanek:¹⁷³

¹⁶⁹ *Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1: Report of examination of defendant Streicher*. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/v1-25.asp>

¹⁷⁰ GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 236.

¹⁷¹ BYTWERK, Randall. *Julius Streicher: Nazi Editor of the Notorious Anti-semitic Newspaper Der Stürmer*. 2. vyd. New York: First Cooper Square Press, 2001. s. 175.

¹⁷² ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidstvi*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 85.

¹⁷³ Volný překlad z: *Der Stürmer*. 1944, 22(29). Dostupné také z: <http://research.calvin.edu/german-propaganda-archive/sturmer.htm>. German Propaganda Archive.

Proč?

Proč, za jakým účelem krev teče?

V zákulisí, Žid se šklebí.

To dává odpověď jasnou přece:

kvůli Židům krev a slzy roní!

Streicher u soudu namítal, že o masovém vraždění nic nevěděl a že jej neschvaluje,¹⁷⁴ nicméně si neodpustil poznámky o tom, jak Židé svým způsobem vyhráli a budou oslavováni jako národ mučedníků. Lítost příliš neprojevoval a jeho arogantní projev mu při rozhodování soudců o vině a trestu také nepomohl. Stejně tak mu nepomohla ani jeho další autorská činnost, kdy publikoval mnohé knížky a učebnice pro děti. Už názvy těchto knih byly výrazně antisemitské: *Židovská otázka ve třídě* či *Jedovatá houba*.¹⁷⁵ Streicherovo heslo „*Judo, chcípni!*“ pak často znělo z úst příslušníků SS a SA, kteří terorizovali židovské obyvatelstvo.¹⁷⁶

Se zřetelem na výše zmíněné je pozoruhodné vyjádření Baldura von Schiracha, který označil Streichera jako člověka, který jej významně ovlivnil v náhledu na židovskou problematiku.¹⁷⁷ Heinrich Himmler, jeden z organizátorů plánu na konečné řešení židovské otázky, zase prohlásil *Der Stürmer* za základní literaturu v boji proti Židům.¹⁷⁸

Soudní dvůr uznal Streichera vinným ze zločinů proti lidskosti a odsoudil jej k trestu smrti oběšením. Rozsudek smrti přišel některým příliš přísný, například Telford Taylor označil verdikt za „*neúnosný*“.¹⁷⁹ Soudci se však nakonec přiklonili k názoru soudního znalce Stewarta, podle něhož je sice těžké určit, nakolik nese Streicher vinu na masových vraždách, rozhodně je však nutné na něj pohlížet jako na významného pomocníka při těchto činech, doslova jako na „*pachatele od psacího stroje*“.¹⁸⁰

¹⁷⁴ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 565-566.

¹⁷⁵ ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 49.

¹⁷⁶ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 180.

¹⁷⁷ GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 24.

¹⁷⁸ BYTWERK, Randall. *Julius Streicher: Nazi Editor of the Notorious Anti-semitic Newspaper Der Stürmer*. 2. vyd. New York: First Cooper Square Press, 2001. s. 171.

¹⁷⁹ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 590.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 590.

3.5 Proces

Proces o tolika zasedáních, o tolika souzených činech a tak obsáhlém spisu je těžké jako celek pojmut. Alarmující čísla mrtvých, ztročených a vyhnaných z domovů mohou působit jako pouhé výkazy, což koresponduje i s údajnými slovy jiného masového vraha Josifa V. Stalina: „*Smrt jedince je tragédie, smrt milionů statistika.*“ V tomto ohledu je navíc nutné vzít v potaz, že výčet zločinů masového vraždění a teroru na okupovaných územích zahrnují ve své podstatě pouze dva ze čtyř bodů obžaloby, i když ostatní body obžaloby jsou s těmito svázány.

Norimberský proces byl statistikou. Statistikou, kterou by při rozebírání jednotlivých činů nepokrylo ani tisíce stran. Usvědčující byly osobní deníky obžalovaných, rozkazy, veřejná prohlášení i dokumenty z let předválečných i válečných:

Memorandum vydané Alfredem Jodlem k operaci Grün dne 26. 8. 1938: „*Tato operace bude odstartována událostmi v Československu, které dají Německu záminku pro vojenskou intervenci.*“¹⁸¹

Ribbentrop k paktu o neútočení mezi Dánskem a Německem dne 31. 5. 1939: „*Velmi důrazně je dohodnut mír mezi Dánskem a Německem, který nebude za žádných okolností prolomen.*“¹⁸²

Robert H. Jackson před Soudním dvorem: „*Obžalovací spis neobsahuje jediný bod, který bychom nemohli doložit knihami a záznamy.*“¹⁸³

Norimberk tak byl především soudem, který vycházel z důkazních listin. Svědectví měla plnit spíše funkci přímé konfrontace veřejnosti i obžalovaných se svědky válečných hrůz. Roli filmů rozebírám dále v textu. Průběh procesu de facto rekapituloval období od vzestupu Hitlera k moci až po konec války, obžaloba rozebírala jednotlivé aspekty událostí a dokazovala jejich zločineckou povahu. Obhajoba se lišila podle obžalovaného: někteří, jako Rudolf Dix, soustředili své úsilí na odlišení svého klienta od ostatních obžalovaných.¹⁸⁴ Dr. Horn zastupující Joachima von Ribbentropa se zase snažil svého klienta distancovat od způsobu vedení zahraniční politiky. Tu měl prý na svědomí pouze Hitler, kterému jeho klient

¹⁸¹ *Edice druhá světová válka: Norimberský proces* [La Segunda guerra mundial] [dokumentární film]. Španělsko, 2006.

¹⁸² Tamtéž

¹⁸³ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 111.

¹⁸⁴ Rudolf Dix byl obhájcem Hjalmara Schachta.

podléhal. Naproti tomu Streicher neustále protestoval proti svému obhájci, ten jej dokonce ve své závěrečné řeči označil za obyčejného antisemitu, kterého nikdo nemohl brát vážně, ani Hitler.¹⁸⁵ Ostatně, ve Streicherův prospěch svědčila snad jen jeho manželka, která při výslechu uvedla, že její muž je „*slušný člověk*.“¹⁸⁶

V tomto nepřeborném množství materiálu vybírám dle mého názoru dva zásadní momenty, které významně ovlivnily další průběh jednání.

3.5.1 Promítání filmu

20. 11. 1945 začal Norimberský proces. Úvodní řeč pronesl soudce Lawrence, poté následovaly úvodní řeči žalobců, kteří si rozdělili jednotlivé body obžaloby. Další den se všichni obžalovaní na dotaz Soudní dvora měli vyjádřit ohledně obžaloby, která proti nim byla vznesena. Všichni jednomyslně pronesli, že se cítí nevinnými. Následující týden byl ve znamení listinných důkazů a výslechů, řešila se například otázka zapálení Říšského sněmu či vyhlášení rasových zákonů v Německu. 29. 11. přišly na řadu filmy natočené vojenskými kameramani spojeneckých armád při osvobozování koncentračních táborů. Sestřiháním natočených záběrů do jednoho celku byl pověřen americký prokurátor Thomas Dodd, bývalý zaměstnanec FBI, a podíl na zkompletování materiálu měl rovněž Gerorge Stevens, slavný režisér, který mj. později obdržel dva Oscary za režii. Dokument je dnes možné dohledat v archivech pod názvem *Nazi Concentration Camps*.¹⁸⁷

Film sám o sobě nedokazoval vinu jednotlivých obžalovaných, nicméně byl veřejnosti představen zručný nacistický režim jako továrna na smrt a utrpení. Ukázala se síla filmu jako média.

Odpolední jednání toho dne zahájilo čtení přísěžných prohlášení režisérů a kameramanů o autenticitě natočeného materiálu.¹⁸⁸ Následovalo promítání filmu na plátno natažené za záda svědků. Úvodní titulky vystřídal záběr na mapu s koncentračními tábory. Poté již přišel na řadu samotný devastující obsah: letecké záběry na Dachau doprovázené pohledem na plynové komory a hromadu mrtvol naskládaných jednu na druhé. Záběry na smrt vyhublých vězňů s nepřítomným

¹⁸⁵ GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 365.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 272.

¹⁸⁷ KOZLOVSKY-GOLAN, Yvonne. *The Shaping of the Holocaust Visual Conscience by the Nuremberg Trials*. Jeruzalém: Yad Vashem, 2006. s. 25.

¹⁸⁸ ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 99.

výrazem střídaly záběry pohřebních jam v koncentračním táboře Mauthausen. Následovaly další koncentrační tábory, Nordhausen a Belsen, a záběry na zajaté příslušníky SS a táborové dozorkyně, kteří odnáší mrtvoly na dřevěných prknech. Anglický důstojník mluví o tom, jak už musel pohřbít 17 000 těl.

Někteří obžalovaní si možná až v té chvíli uvědomovali vážnost celé situace. Dr. Gilbert pozorně sledoval, jaké emoce u nich film vyvolává. Do deníku si poznamenal: *„Funk pláče...Papen sedí s hlavou v dlaních...Speer těžce polyká...Streicher film sleduje, jen občas zamrká...Göring vypadá smutně, opírá se o loket...Keitel si utírá čelo a snímá sluchátka...“*¹⁸⁹

V Norimberku byl později promítnut ještě jeden film, tentokrát o nástupu nacistů k moci a prvních vítězných tažení nacistického Německa. Mnozí obžalovaní tento moment prožívali, jako by se výjevy zobrazené na plátně staly opět skutečností. Někteří se dokonce rozplakali. Ribbentrop k tomu poznamenal: *„Vy necítíte tu nesmírnou sílu jeho osobnosti? Nevidíte, jak lidé ztráceli hlavy?“*¹⁹⁰

3.5.2 Výpověď Rudolfa Hösse

*„Jednou – někdy v lednu 1943 – mě nahnali do baráku ke stříhání žen. Před odchodem do plynu je tam vždy vězni holili. Já jsem to nedělal, ale tentokrát mě tam poslali. Najednou si přede mě sedla taková dívenka. Tiše se mě zeptala, jak dlouho bude celá ta cesta na smrt trvat. Ona věděla, já jsem věděl. Řekl jsem jí, že deset minut, možná méně. Lhal jsem, ve skutečnosti byl celý proces delší. Ona mi řekla, že nedávno odmaturovala a že se jmenuje Rut Dorfmanová. Byla krásná. Zvedla se z té stoličky a šla ke dveřím. Tam se ještě otočila a podívala se na mě. Jako by se loučila. Ne se mnou, ale s celým světem.“*¹⁹¹

Samuel Willenberg, vězen koncentračního tábora Treblinka

V dubnu 1946 předstoupil jako svědek před soud Rudolf Franz Ferdinand Höss, velitel koncentračního tábora v Osvětimi od května 1940 do 1. prosince 1943. Filmové záběry byly hrůzné, stejně tak výčet zločinů v obžalovacím spisu, nicméně Hössova hrubá analýza statistik a postupů při likvidaci židovské populace

¹⁸⁹ GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 46-47.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 63.

¹⁹¹ PAZDERKA, Josef. *Samuel Willenberg: Některé věci se nedají vyslovit* [online]. Praha: Economia, a.s, 2016 [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: <http://www.respekt.cz/tydenik/2013/37/nektere-veci-se-nedaji-vyslovit>. Interview.

definitivně vyvrátila pochybnosti o zločinu, který byl později definován jako akt genocidy. Především Göring často hovořil o technické nemožnosti likvidace v uváděném množství. Hösova výpověď tento proces ozřejmila, což ji vedle promítaného filmu činí možná nejzásadnějším důkazem kategorie válečných zločinů a zločinů proti lidskosti.

Svědka Hösse postupně vyslyšeli dr. Kurt Kaufmann, obhájce Ernsta Kaltenbrunna a americký žalobce John Harlan Amen. Kaufmann se soustředil zejména na Hösovo tvrzení, že Kaltenbrunna nikdy v Osvětimi neviděl, Amen pak na samotnou podstatu fungování koncentračního tábora. Oba vycházeli z písemné výpovědi z 5. 4. 1946 vedené pod číslem 3868PS.¹⁹²

Höss nejprve potvrdil svou písemnou výpověď, která se soustředila na počty mrtvých. Bylo zde uvedeno číslo 3 000 000 obětí v Osvětimi za jeho působení ve funkci velitele tábora, z čehož 2 500 000 bylo zavražděno plynem nebo ohněm a dalších 500 000 lidí zemřelo v důsledku hrubého zacházení, tj. na následky podvýživy, nemocí, lékařských experimentů či hladu. Následně Höss ozřejmil techniku vraždění: „*Velitel tábora v Treblince během půl roku zlikvidoval 80 000 Židů, používal k tomu oxid uhelnatý, tato metoda však nebyla příliš účinná. Proto jsem zřídil vyhlazovací budovu v Osvětimi a začal používat cyklon B, který jsme do komory vhazovali malým otvorem. Celý proces trval 3 až 15 minut. Věděli jsme, kdy byli lidé mrtví, protože přestali křičet. Následně bylo potřeba půl hodiny počkat, než jsme otevřeli dveře a vyndali mrtvolky.*“¹⁹³ Po rozboru techniky vyvraždování Höss uvedl, že jeho „tým“ za den zavraždil až 10 000 lidí a následně byla čtena jeho písemná výpověď ohledně způsobu selekce, kdy bylo 70-80 % všech osob posláno rovnou do plynových komor.¹⁹⁴ Höss ve výpovědi mj. uvedl: „*Velmi malé děti byly vždy zabíjeny, protože pro své mládí nemohly pracovat.*“ Na dotazy ohledně morální odpovědnosti Höss vysvětloval, že pouze dostal rozkaz, který musel splnit. Způsob provedení nechali nadřízení na něm. Nic víc. Během výslechu Höss žádnou lítost neprojevoval, způsob jeho mluvy byl apatický a byrokratický.

Po výslechu navštívil Hösse v cele i dr. Gilbert. Höss nepopíral své činy ani vinu, protestoval však, že by dané zločiny konal z vlastní vůle, nad rozkazem prý nelze

¹⁹² ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 134.

¹⁹³ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 518.

¹⁹⁴ ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014. s. 134.

přemýšlet. Höss si byl i tak vědom své situace a podle Gilberta s ní byl smířen a nijak neprotestoval proti tomu, že by měl být odsouzen: „*Rozkazy jsem pochopitelně musel plnit a nyní musím nést důsledky. Budu souzen, a pak mě oběsí, přirozeně.*“¹⁹⁵ Popraven byl 16. 4. 1947 symbolicky v Osvětimi.

Hössův postoj k plnění rozkazů, který byl společný všem organizátorům a vykonavatelům hromadného vraždění, vedl k varování před právním pozitivismem a k jeho kritice jakožto přístupu v právu, jehož zneužití významně přispělo k činům ohrožujícím samotnou existenci civilizace. Příkladem této kritiky jest Radbruchova teorie o právu nacistického Německa. Radbruch uvádí, že právní systém byl v tomto období založen na pozitivním právu, které svým „*přesvědčením, že zákon je zákon, učinilo právníkový stav bezbranným vůči zákonům se svévolným a kriminálním obsahem*“.¹⁹⁶ Paradoxně na Hössově příkladu zločineckých rozkazů lze jasně ukázat princip nezákonnosti tohoto jednání, kdy psaný zákon nahrazovala autorita. Nikdo se neptal, zda je určitý postup nezákonný. Ostatně již v roce 1939 charakterizoval Curt Rothenberger¹⁹⁷ vztah zákona a rozkazu „*Vůdce*“ slovy „*Zákon je rozkaz Vůdce.*“¹⁹⁸ Co řekla nadřízená autorita, bylo chápáno jako zákon z podstaty věci. Tento tzv. *führerprinzip* nemá nic společného s psaným právem, tímto právem je rozkaz hierarchicky výše postavené autority, systém vedoucí až k samotnému Hitlerovi. Tomáš Sobek označil Radbruchovu teorii za „*legendu o pozitivismu*“,¹⁹⁹ tedy za mylné tvrzení, že právní pozitivismus umožnil přechod od republikového zřízení k diktatuře, s čímž nelze jinak než souhlasit.

3.5.3 Rozsudky

Po více jak jedenácti měsících výslechů obžalovaných, svědků na straně obžaloby i obhajoby a předkládání listinných důkazů vynesl po závěrečných řečech Soudní dvůr ve dnech 30. 9. – 1. 10. 1946 rozsudky nad jednotlivými obžalovanými. Ceremoniál vyhlášení rozsudků stanovil, že napřed budou přečteny výroky o vině

¹⁹⁵ GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 218-219.

¹⁹⁶ RADBURCH, G. *Gesetzliches Unrecht und Übergesetzliches Recht*. In *Süddeutsche Juristen-Zeitung*, 1946. s. 105. v citaci Tomáše Sobka. Viz: SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: Kritika moralismu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2011. s. 328.

¹⁹⁷ Nacistický právník, později odsouzený v jednom z navazujících norimberských procesů na sedm let.

¹⁹⁸ TAUCHEN, Jaromír. *Prameny práva v nacistickém Německu*. In: *Dny práva – 2009*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 7.

¹⁹⁹ SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: Kritika moralismu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2011. s. 329-330.

se zdůvodněním, kdy se každý obžalovaný dozví, ve kterých bodech obžaloby byl shledán vinný. Teprve následující odpoledne budou obžalovaní znovu, tentokrát jednotlivě, předvedeni před soud, aby si vyslechli svůj trest.²⁰⁰

1. 10. si nejprve dopoledne vyslechli Franz von Papen, Hjalmar Schacht a Hans Fritzsche osvobozující rozsudky a po polední pauze se ve 14:50 sešel Soudní dvůr ke svému 407. a poslednímu zasedání.²⁰¹ Na příkaz Soudního dvora museli filmaři a fotografové opustit sál. Následně už přicházeli jednotlivě samotní obžalovaní, aby si vyslechli své tresty. Dvanáct z nich bylo odsouzeno k trestu smrti,²⁰² dvěma byl vyměřen doživotní trest,²⁰³ dvěma trest odnětí svobody v trvání dvaceti let²⁰⁴ a jednou byly vyneseny rozsudky na patnáct²⁰⁵ respektive na deset let.²⁰⁶ Popravy se pak konaly v noci z 15. na 16. 10. 1946. Kající slova některých odsouzených jdoucích na smrt pak doplňovaly poslední výkřiky o nevině či antisemitská hesla. Julius Streicher ve své poslední chvíli stačil říct jen: „*Heil Hitler! Svátek Purim 1946!*“²⁰⁷ Hermann Göring svou sebevraždou předběhl kata o jeden den.

Jakým způsobem dospěli soudci k rozsudkům, dnes víme ze zápisků amerického soudce Francise A. Biddlea a jeho anglického kolegy Normana Birketta, asistenta sira Lawrence. Některé případy, jako ten Göringův, byly jednoznačné, některé už méně. Nejvíce sporným rozsudkem byl zřejmě ten, který Soudní dvůr vynesl nad Karlem Dönitzem. Vrchní velitel válečného námořnictva a Hitlerův nástupce ve funkci hlavy státu stál při poradách soudce nejvíce času. Otázka, zdali se Dönitz svou ponorkovou válkou dopustil zločinu, soudní dvůr rozštěpila. Především Dönitzův obhájce dr. Otto Kranzbühler poukazoval na srovnání s ponorkovou válkou Spojenců.²⁰⁸ Jindy neoblomný sovětský soudce Nikičenko překvapivě souhlasil s odsouzením na deset let podle bodů obžaloby 1, 2 a 3. Tentýž názor zastával Lawrence. Proti byl naopak americký soudce Biddle, který zaujal názor, že Němci vedli čistší ponorkovou válku než Spojenci a požadoval pro Dönitze osvobozující výrok. Francouz Donnedieu de Vabres zase navrhoval trest mezi pěti

²⁰⁰ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 576.

²⁰¹ Tamtéž, s. 579.

²⁰² Hans Frank, Wilhelm Frick, Hermann Göring, Alfred Jodl, Ernst Kaltenbrunner, Wilhelm Keitel, Joachim von Ribbentrop, Alfred Rosenberg, Fritz Sauckel, Arthur Seyss-Inquart, Julius Streicher, Martin Bormann v nepřítomnosti

²⁰³ Walter Funk, Rudolf Hess

²⁰⁴ Baldur von Schirach, Albert Speer

²⁰⁵ Konstantin von Neurath

²⁰⁶ Karl Dönitz

²⁰⁷ Tato slova odkazovala na popravu jednoho antisemity v pátém století.

²⁰⁸ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 595.

až deseti lety odnětí svobody. Soud si v této svízelné situaci nakonec pomohl překvapivým kompromisem: Biddle směl zformulovat výrok o vině, ale musel se za to vzdát svého odlišného názoru. Dönitz byl tedy uznán vinným podle bodu 2 a 3 a odsouzen k deseti letům vězení.²⁰⁹

Jiný kompromis naopak zachránil život Albertu Speerovi. Biddle a Nikičenko byli pro trest smrti, zatímco Lawrence a Vabres navrhovali patnáct let vězení. V podobných patových situacích se většinou „mírný“ soudce přiklonil k vyššímu trestu, tentokrát však od svého požadavku upustil americký soudce, který navrhoval trest smrti. Albert Speer si tak na základě konsensu tří soudců vyslechl rozsudek odnětí svobody na dvacet let.²¹⁰

Devět měsíců po vyhlášení rozsudků sedm odsouzených válečných zločinců převezeno do věznice ve Spandau, která spadala pod dozor všech čtyř okupačních mocností. V pravidelných turnusech se zde každý měsíc střídali Američané, Britové, Francouzi a Sověti. Bylo to de facto jediné místo, kde Spojenci z druhé světové války stále ještě aktivně spolupracovali. Kuriozitou je také skutečnost, že čtyři zúčastněné mocnosti dohodu o Mezinárodním vojenském soudním tribunálu dodnes nevyprávěly a čistě formálně a z právního hlediska tedy norimberský tribunál stále existuje.²¹¹

Věznice ve Spandau dokázala pojmout až 600 vězňů, od roku 1966 zde však vykonával svůj trest jeden jediný, Rudolf Hess. Ten zde pobýval až do své smrti v roce 1987.²¹²

²⁰⁹ HEYDECKER, Joe J.; LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007. s. 595.

²¹⁰ Tamtéž, s. 592-593.

²¹¹ Tamtéž, s. 617.

²¹² Tamtéž, s. 617-618.

4 Tokijský proces

Výsledkem Londýnské konference bylo zřízení Mezinárodního vojenského soudního dvora. Ve stejné době proběhlo v Postupimi setkání představitelů tzv. Velké trojky, tedy Harryho Trumana, Josifa V. Stalina a Winstona Churchilla, kterého při jednáních později nahradil nově zvolený britský premiér Clement Attlee. Výsledkem konference byla vedle *Postupimské dohody*, jež řešila mj. otázku poválečného uspořádání Německa, také tzv. *Postupimská deklarace* zabývající se válkou s Japonskem. Deklarace, podepsaná 26. 7. 1945, vyzývala japonské představitele k okamžité kapitulaci. Jejím signatářem byl vedle amerického prezidenta a britského premiéra také generál Čankajšek, předseda Čínského lidového shromáždění. Sovětský svaz svůj podpis nepřipojil, jelikož vstoupil do války s Japonskem až 9. 8. téhož roku.

Prostřednictvím Postupimské deklarace byl zveřejněn záměr pohnat před soud japonské představitele, nikoliv soudit celý japonský národ, což deklaroval článek 10: „*Nemáme v úmyslu zotročit Japonce jako národ nebo zničit jejich stát, ale jde nám o to, aby bylo učiněno zadost spravedlnosti ve vztahu k válečným zločinům, v to počítaje i ty, kdo se dopustili krutého jednání vůči našim zajatcům.*“²¹³ Stejným způsobem se k popření kolektivní viny stavěly na konci války spojenecké mocnosti v Evropě.

Dne 19. 1. 1946, v době již probíhajícího tribunálu v Norimberku a více než pět měsíců od japonské kapitulace, schválil Douglas MacArthur, nejvyšší velitel spojeneckých vojsk v Japonsku, Tokijský statut, na jehož základě měli být souzeni japonští představitelé před Mezinárodním vojenským tribunálem pro Dálný východ.²¹⁴ Statut, který byl oficiálně vydán 26. 4. 1946, ustanovil složení, soudní působnost a funkce tohoto tribunálu.²¹⁵

Následný proces byl zahájen 3. 5. 1946 v budově japonského ministerstva války a trval až do 12. 11. 1948. Bylo v něm souzeno 28 japonských představitelů, především politici, diplomaté, vojáci a jeden civilista.²¹⁶ Seznamy podezřelých se

²¹³ *Potsdam Declaration* [online]. In: National Diet Library [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <http://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c06.html>

²¹⁴ Dále jen “Tokijský tribunál“.

²¹⁵ *International Military Tribunal for Far East* [online]. In: Library of Congress [cit. 2016-03-19]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000004-0020.pdf>

²¹⁶ Tím byl Šúmei Ókawa, kterého však následně soud prohlásil za nezpůsobilého zúčastnit se soudního řízení.

lišily podle jednotlivých mocností. Spojené státy vypracovaly seznam třiceti jmen, naopak Australané požadovali postavit před soud dokonce sto vrcholných představitelů Japonska.²¹⁷ Na lavici obžalovaných usedl například bývalý předseda vlády Hideki Tódžó či Kóki Hirota, ministr zahraničí v letech 1933-1936 a krátce i předseda vlády v letech 1936-1937. Naopak na lavici obžalovaných chyběl císař Hirohito, a zastoupen nebyl ani žádný jiný příslušník císařské rodiny.

Rozsudek v Tokiu čítal sedm trestů smrti pro dva bývalé předsedy vlády a pět armádních velitelů a šestnáct trestů odnětí svobody na doživotí. Jeden obžalovaný byl odsouzen na dvacet a jeden na sedm let.

4.1 Komparace s Norimberským tribunálem

Mezitím co byly na Norimberk upřeny zraky médií z celého světa, připravoval se v Japonsku proces, který celkem vzato z toho norimberského vycházel,²¹⁸ přesto obsahoval mnoho aspektů, jímž se se od něj lišil.

Oba procesy doprovázela prohlášení o nejvýznamnější události na poli mezinárodního práva. V Tokiu tomu bylo přizpůsobeno i slavnostní vyzdobení soudní síně a mnohá prohlášení jak ze strany MacArthura,²¹⁹ tak vrchního žalobce Josepha Keenana doprovázela někdy až přehnaná teatrálnost. To samozřejmě nemohlo utéct pozornosti tisku, ani samotných zúčastněných. Magazín Time o procesu napsal: „*Věnovalo se hodně péče na obložení soudní síně tmavým ořechem, na vybavení impozantní tribunou, vhodnými místy k sezení pro zástupce tisku a kameramany. Silná světla reflektorů připomínala premiéru v Hollywoodu.*“²²⁰ Ostatně velkoleposti procesu odpovídalo podobně jako v Norimberku velké množství materiálu²²¹ nebo více jak tisíc svědků na straně obžaloby i obhajoby.²²²

Oba tribunály vykazovaly i další shody. V první řadě šlo v obou případech o *ad hoc* soudy složené ze zástupců vítězných mocností. Tribunály byly jednoinstanční a

²¹⁷ BIX, Herbert P. *Hirohito a vznik moderního Japonska*. Praha: BB Art, 2002. s. 453.

²¹⁸ Vláda USA vyhlásila konformitu se Statutem Norimberského tribunálu jako nutný předpoklad pro vznik Statutu Tokijského Soudního dvora.

²¹⁹ MacArthur o procesu mluvil jako o „*epochálním přelíčení, jehož smyslem je formulovat a uzákonit měřítko mezinárodní morálky.*“ Viz: MINEAR, R. H. *Victor's Justice: The Tokyo War Crimes Trial*, Princeton: Princeton University Press, 1973. s. 166.

²²⁰ *TIME Magazine*. Chicago: TIME Inc., 26. 5. 1946. 46(8). s. 24.

²²¹ Jako důkazní materiál bylo předloženo celkem 4836 dokumentů. Viz: CASSESE, Antonio; RÖLING, B. V. A. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995. s. 71.

²²² BOISTER, Neil; CRYER, Robert. *Documents on The Tokyo International Military Tribunal*. New York: Oxford University Press Inc., 2008. s. 44.

mohly vynést až trest smrti. Průběhem se procesy shodovaly mj. i prohlášením jednoho z obžalovaných za nezpůsobilého soudního řízení.

Zásadní shodou byla definice tří kategorií zločinů obsažených v čl. 6 Norimberského statutu, respektive čl. 5 Tokijského statutu. Ač tyto kategorie zněly de facto identicky, přeci jen zde lze uznat jistý rozdíl. Zatímco v čl. 6 c) Statutu Norimberského soudního dvora jsou zločiny proti lidskosti definovány jako „vražda, vyhlazování, zotročování, deportace či jiné nelidské činy spáchané proti civilnímu obyvatelstvu“, v čl. 5 c) Tokijského statutu jsou vypuštěna slova „proti civilnímu obyvatelstvu“. To samozřejmě rozšiřuje příslušnou kategorii zločinů. Účelem vypuštění sousloví byla snaha umožnit potrestání vraždění vojenských osob v nezákoně válce.²²³

Totožným faktorem procesů bylo též zakomponování irelevantnosti výroků týkajících se nezákoněho postupu a válečných zločinů spojeneckých mocností v čl. 18 Norimberského statutu²²⁴ a čl. 12 Tokijského statutu.²²⁵ Tribunál tedy musel omezit soudní líčení výlučně na projednávání otázek plynoucích z obvinění, a zamezit každému jednání narušující tento postup. Obdobně jako v Norimberku i zde bylo toto ustanovení vnímáno za politický záměr vyhnout se zločinům, které spáchali sami Spojenci.

4.1.1 Rozdíly Tokijského a Norimberského tribunálu

Určitá odchylka v náhledu na zločiny proti lidskosti nebyla jediným rozdílem obou procesů. Již v okolnostech vzniku a způsobu přijetí Tokijského statutu lze spatřovat výrazné odlišnosti. Schválení Statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora v Norimberku předcházela složitá vyjednávání o formě a způsobu potrestání, která vyústila v Londýnskou deklaraci. Ta svým čl. 2 zřizovala na základě konsensu čtyř mocností Soudní dvůr pro potrestání nacistických válečných zločinců. V Japonsku k ničemu takovému nedošlo. Tokijský statut reflektoval náhled mocností, nicméně složitý proces ratifikace nahradil pouhým vyhlášením statutu Douglasem MacArthurem, vrchním velitelem spojeneckých sil. Nadto byl obsah statutu

²²³ CASSESE, Antonio; RÖLING, B. V. A. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995. s 12.

²²⁴ *Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Charter of the International Military Tribunal*. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-23]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>

²²⁵ *International Military Tribunal for Far East* [online]. In: Library of Congress [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000004-0020.pdf>

konzultován s dalšími státy, které se soudu účastnily prostřednictvím svých zástupců, až po jeho vyhlášení. Tato dominance Spojených států vedla společně s několika spornými rozsudky k přesvědčení mnohých Japonců o vytvoření tribunálu jako aktu pomsty za útok na Pearl Harbor.²²⁶

MacArthur měl mj. pravomoc při rozhodování o případném snížení trestu odsouzeným, přestože musel své rozhodnutí formálně konzultovat se za tím účelem ustavenou komisí.²²⁷ V jeho kompetenci též leželo jmenování soudců, kterých bylo v Tokiu jedenáct oproti čtyřem v Norimberku. Zde je důležité podotknout, že soudců bylo jmenováno nejprve devět, soudci z Filipín a Indie se připojili až později.²²⁸ Předsednictví vykonával sir William Webb z Austrálie. I ten byl jmenován MacArthurem. Americký velitel měl koneckonců rozhodující slovo i ve věci jmenování generálního prokurátora. Čtyři hlavní žalobce v Norimberku nahradil jediný hlavní žalobce z USA, jenž měl k dispozici deset asistentů. Soustředění tolika pravomocí v ruce jedné osoby dle mého názoru výrazně snižovalo legitimitu celého procesu.

Rozdíly je možné spatřit také v obžalovacím spisu. V Norimberku vycházeli žalobci z čl. 6 Statutu Soudního dvora a projektovali kategorie zločinů zde definované do čtyř bodů obžaloby, jejichž součástí byly konkrétní zločiny. Naproti tomu Tokijský statut sice pracoval se stejnými kategoriemi zločinů, nicméně bodem obžaloby byl každý jednotlivý zločin. Obžalovací spis tedy obsahoval celkem 55 konkrétních bodů., mj. obvinění ze spiknutí, vedení agresivní války vůči Spojeným státům, vedení nevyprovokované války vůči Číně či obvinění za úmyslné a bezohledné zanedbání povinnosti učinit adekvátní kroky k zabránění ukrutnostem, například při masakru v Nankingu.

Oproti Norimberku chyběli na lavici obžalovaných novináři či průmyslníci. Ve srovnání se situací v Evropě a zbrojením nacistického Německa mělo *zaibacu* daleko menší podíl viny na rozpoutání a vedení války. Průmyslníci zastávali názor, že nebyť války, Japonsko by se brzy stalo význačnou ekonomickou mocností.

²²⁶ (ed.) LI, Peter. *Japanese War Crimes: The Search for Justice*. 5. vyd. New Brunswick: Transaction Publishers, 2009. s. 39-40.

²²⁷ V případě Norimberského procesu byla tato pravomoc svěřena Kontrolní radě pro Německo na základě zákona č. 10, jenž byl součástí přílohy Statutu Soudního dvora.

²²⁸ CASSESE, Antonio; RÖLING, B. V. A. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995. s. 42.

Rozhodnutí neobžalovat tuto skupinu podporovali také soudci, především Röling zastával negativní postoj v této otázce.²²⁹

Rozdíl se ovšem netýkal pouze administrativních záležitostí, taktéž postoj samotných obžalovaných k procesu vykazoval diametrálně odlišné smýšlení a přístup k morálce. Zatímco obhajoba v Norimberku byla často postavená na distancování se od Hitlera jako zdroj veškerého zla jen, aby šňala zodpovědnost z obžalovaných, v Tokiu tomu bylo jinak. Souzení japonští představitelé odmítali jakkoliv očernit císaře, byť za cenu vlastní újmy. Důkazem budiž ustavení japonského a amerického advokáta každému obviněnému, proti čemuž obžalovaní vehementně protestovali. Američtí obhájci, zvyklí dle své praxe, obhajovali v první řadě zájmy svých klientů, i za cenu přitížení císaři nebo újmy japonské vládě. Naopak japonští právníci zastávali názor, že je nutné usilovat hlavně o ochranu cti země a samotného císaře, s čímž se obžalovaní ztotožňovali nejen protestem proti americkému způsobu vedení obhajoby, ale především svým chováním u soudu.

4.2 Kritika procesu

Předchozí řádky částečně obsahují výtky vůči některým aspektům Tokijského tribunálu, avšak jejich výčet není úplný.

Proces v Tokiu již od počátku provázela jistá pachuč vycházející z přílišného vlivu Spojených států na uspořádání tribunálu. Jak rozebírám výše, v Tokiu panovalo přesvědčení, že se jedná zvláště o politický proces, jehož tvůrci přizpůsobují výklad spravedlnosti svým zájmům. Zásadním argumentem pro tento postoj bylo svržení atomových bomb na Nagasaki a Hirošimu. Daný akt byl vnímán jako teror namířený proti civilnímu obyvatelstvu, pro něhož se válka měla stát natolik nesnesitelnou, že samo donutí do té doby neoblomnou vládu kapitulovat.²³⁰ Tyto otázky před soudem pořádaným vítěznými státy nebyly logicky řešeny, což japonská veřejnost těžko snášela. Totéž se dá říci i o motivech, které vedly Japonsko k přesvědčení o nutnosti válečného konfliktu. Oproti Norimberku, kde agresivní povaha Hitlerovy politiky byla více než zřejmá, v Japonsku situace natolik jednoznačná nebyla. Obžalovaní se hájili tvrzením, že se primárně snažili ochránit Japonsko před vnějšími vlivy, konkrétně před komunismem v Číně a zavedením

²²⁹ CASSESE, Antonio; RÖLING, B. V. A. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995. s 54.

²³⁰ Tamtéž, s. 109.

ropného embarga Spojenými státy, Velkou Británií a Nizozemskem.²³¹ Obhajoba se soustředila právě na takový motiv útoku, respektive se snažila přesvědčit Soudní dvůr o tom, že by v případě ohrožení životně důležitých zájmů bojovala každá země.²³²

Avšak problémy nepředstavovala pouze samotná podstata tribunálu, ale i způsob usnášeníschopnosti soudního dvora, který při jedenácti členech rozhodoval prostou většinou, což je dle mého názoru i s ohledem na možný rozsudek smrti velmi neetické.

Zmiňoval jsem se také o devíti soudcích, ke kterým později přibyli další dva.²³³ Vzhledem ke skutečnosti, že zbylí soudci již učinili některá rozhodnutí, dá se toto dodatečné doplnění považovat za významný zásah do integrity soudního dvora. Původních devět soudců se usneslo vyslovit většinový rozsudek a nedovolit nesouhlasná vyjádření.²³⁴ S příchodem soudce Pála však musel Soudní dvůr své rozhodnutí přehodnotit. Jen díky tomu dnes víme, kteří ze soudců nesouhlasili s většinovým stanoviskem.

Třemi soudci, kteří předložili svá nesouhlasná vyjádření, byli Bert V. A. Röling z Nizozemí, Henri Bernard z Francie a Radhabinod Pál z Indie. Každý své odmítavé stanovisko podpořil odlišnými argumenty.

Bernard dospěl k přesvědčení, že „*verdikt po právně závadném řízení nemůže být platný*“.²³⁵

Röling nesouhlasil s tresty pro Hirotu a Šigemicu²³⁶, a naopak protestoval proti doživotním rozsudkům pro Óka, Satóa, a Šimadu.²³⁷ Ti podle něj měli být odsouzeni k trestu smrti, neboť se dle jeho názoru neprovinili jen „*běžnými válečnými zločiny*“, jak konstatoval soud.²³⁸

²³¹ HIGGS, Robert. How U.S. Economic Warfare Provoked Japan's Attack on Pearl Harbor. In: *Independent Institute* [online]. 2006 [cit. 2016-03-23]. Dostupné z: <http://www.independent.org/newsroom/article.asp?id=1930>

²³² CASSESE, Antonio; RÖLING, B. V. A. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995. s 111.

²³³ Soudní dvůr byl doplněn o soudce z Filipín a Indie v době, kdy se tyto státy staly nezávislými.

²³⁴ CASSESE, Antonio; RÖLING, B. V. A. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995. 42.

²³⁵ Tamtéž, s 14.

²³⁶ Japonský ministr zahraničí v letech 1943-1945.

²³⁷ Óka a Šimada byli ministři námořnictva. Sató zastával funkci vedoucího Kanceláře pro vojenské záležitosti.

²³⁸ CASSESE, Antonio; RÖLING, B. V. A. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995. 14.

Pál zastával radikální názory jak vůči tribunálu, tak především vůči americké politice, kterou v důsledku svržení atomových bomb přirovnával k nacistickému postupu v Evropě.²³⁹ Nepřipouštěl jakoukoliv diskuzi. Odporoval kolonialismu a sympatizoval s japonským postupem během války.²⁴⁰ Heslo „*Asie Asijcům*“, tedy snaha osvobodit Asii od Evropanů, je příhodné pro charakteristiku jeho postoje. Pál odmítal jakoukoliv vinu Japonska na rozpoutání války, označil všechny obžalované za nevinné, což mu u tamního obyvatelstva vyneslo sympatie. V Tokiu dokonce vyrostl Pálův pomník.²⁴¹ Jeho postoj leč ostatní soudci nesdíleli. Filipínský soudce Delfin Jaranilla vyjádřil své pohoršení memorandem, ve kterém Pála osočil z nerespektování Tokijského statutu, k čemuž se zavázal přísahou. Sám Jaranilla negoval, že by individuální lídři nemohli nést vinu, a ujist'oval o správnosti soudit projednávané zločiny, které by neměly být „*zameteny pod stůl*“.²⁴²

Samostatnou otázkou je rozhodnutí nepostavit před soud císaře Hirohita. Někteří tento fakt považují za politický zásah, jehož hlavním účelem bylo zachování císařského zřízení a eliminace případných nepokojů ze strany japonské veřejnosti. Ostatně i zde měly rozhodující slovo Spojené státy, jelikož Sovětský svaz či Austrálie Hirohita soudit chtěly.²⁴³ K tomuto názoru se přiklání i někteří historici. Například Peter Li tvrdí, že pohlížet na císaře jako na pouhou figurku je zkreslením vnímání jeho pravomocí. Li se opírá o *Císařskou konstituci Velkého Japonska* z roku 1889, konkrétně o čl. 11, který zakotvuje neomezenou moc nad armádou, a o čl. 13, jenž dává císaři právo „*rozhodovat o válce a míru*.“ Zároveň s tím vychází Li z přesvědčení o informovanosti císaře ohledně válečných plánů Japonska.²⁴⁴

Jiní naopak považují postoj Spojených států za správný. Do této skupiny patří i Röling, jenž se k otázce Hirohitovy viny vyjádřil takto: „*Císař neměl vůbec žádnou moc, byl to ústavní císař. Rozhodnutí jít do války učinila vláda. Jakmile takto rozhodla, byl císař požádán, aby vešel a rozhodnutí schválil. To bylo jediné, co*

²³⁹ ONISHI, Norimitsu. Decades After War Trials, Japan Still Honors a Dissenting Judge. In: *The New York Times* [online]. New York: The New York Times Company, 2007 [cit. 2016-03-20]. Dostupné z: http://www.nytimes.com/2007/08/31/world/asia/31memo.html?_r=0

²⁴⁰ BOISTER, Neil; CRYER, Robert. *Documents on The Tokyo International Military Tribunal*. New York: Oxford University Press Inc., 2008. s. 45.

²⁴¹ ONISHI, Norimitsu. Decades After War Trials, Japan Still Honors a Dissenting Judge. In: *The New York Times* [online]. New York: The New York Times Company, 2007 [cit. 2016-03-24]. Dostupné z: http://www.nytimes.com/2007/08/31/world/asia/31memo.html?_r=0

²⁴² (ed.) WAKABAYASHI, Bob Tadashi. *The Nanking Atrocity, 1937-38: Complicating the Picture*. 3. vyd. New York: Berghahn Books, 2009. s. 166.

²⁴³ CASSESE, Antonio; RÖLING, B. V. A. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995. s. 56-57.

²⁴⁴ (ed.) LI, Peter. *Japanese War Crimes: The Search for Justice*. 5. vyd. New Brunswick: Transaction Publishers, 2009. s. 63-66.

*mohl dělat. Vždycky jsem si myslel, že jeho funkci lze přirovnat k reproduktoru. Vláda mluvila, ale prostřednictvím císaře. A když promluvil on, mělo to ohlas v celé říši a každý poslechl. To byla funkce císaře a císařské vůle.*²⁴⁵ Podle Rölinga veřejnost také nepochopila velice složitou strukturu japonského vládního zřízení a především japonský styl domluvy. K tomu uvádí příklad: „*Těsně před Pearl Harborem si císař pozval ministra námořnictví a vrchního velitele námořních sil a zeptal se jich: Vypukne-li válka, vyhraje ji? Při soudním přelíčení byl tento výrok citován jako jasné znamení, že si císař dělá starosti s případnou porážkou ve válce a že proti ní nebyl. Jenže takhle se Japonci vyjadřují, jsou-li proti něčemu. Kdyby byl pro válku, neptal by se. Jedině takto mohl naznačit svůj odpor k válce.*“²⁴⁶

Argument, že byl císař informovaný o válečných plánech a nic nečinil, považuje Röling za dezinterpretaci. Císař podle něj sice věděl o plánech armády, nicméně pokud by se pokusil jakkoliv zasáhnout, byl by pravděpodobně zabit. Tento názor Röling opírá o incident z roku 1931. Tehdy Hirohito vyjádřil nesouhlas s tažením v Mandžusku, za což jej ostře kritizoval princ Sajodžim.²⁴⁷ Sajodži Hirohitovi připomněl, že je konstitučním panovníkem, jenž se musí oprostít od osobních názorů, a že jeho jedinou funkcí je uznání strategií vlády. Pohrozil mu, že by mohl být zabit, jestliže by vyjadřoval názory, které by se výrazně odchylovaly od postojů armády.²⁴⁸

²⁴⁵ CASSESE, Antonio; RÖLING, B. V. A. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995. 55.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 56.

²⁴⁷ Sajodži byl zároveň nejvyšším císařovým poradcem

²⁴⁸ CASSESE, Antonio; RÖLING, B. V. A. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995. 55-56.

5 Potrestání válečných zločinců před národními soudy

Norimberský i Tokijský tribunál byly založeny za účelem souzení vedoucích válečných zločinců. Souběžně s těmito procesy se i jednotlivé státy zabývaly zločiny páchanými na jejich území a tím, jak naložit s jejich viníky, zrádci a kolaboranty. Způsob, jakým národní justice řešily tyto otázky, přímo souvisí s bouřlivou náladou ve společnosti po druhé světové válce, která ve sféře spravedlnosti často připomínala starověké „*oko za oko, zub za zub*“. České vyrovnání se se zločinci proběhlo na základě tří retribučních dekretů²⁴⁹ vydaných prezidentem Edvardem Benešem. Často zde nedocházelo jen k akcím proti zrádcům národa, ale mnoho lidí udáváním řešilo své osobní či politické spory. Příkladem může být proces s českým hercem Sašou Rašilovem, jenž byl obviněn z kolaborace, jelikož ho prý někdo slyšel, jak jednou telefonuje na gestapo. Mimo to mu bylo vytýkáno, že jezdil během války svým vlastním autem, což prý v době všeobecného nedostatku benzínu působilo krajně podezřele.²⁵⁰

5.1 Proces s Veitem Harlanem

Vzorovým modelem, na kterém se pokusím představit problematiku národních soudů v porovnání s Norimberským tribunálem, je proces s německým filmařem Veitem Harlanem, dvorním režisérem říšského ministra propagandy Josepha Goebbelse.

Harlanovy filmy jsou dnes považovány za jeden z nejmýlnějších symbolů protižidovské nacistické propagandy a vnímány tak byly i bezprostředně po válce. To se týká především snímku *Žid Süß* z roku 1940, jenž zneužil stejnojmennou knižní předlohu Liona Feuchtwangera.

Film odehrávající se v 18. století pojednává o chamtivém židovském lichváři. Ten půjčí peníze zchudlému šlechtici, aby jej později mohl vydírat a intrikami proměnit zemi v židovský stát. Na cestě ke svému cíli páchá odporné zločiny, včetně znásilnění hlavní hrdinky árijského původu a mučení jejího milence. Jsou zde zobrazovány všechny antisemitské stereotypy.

²⁴⁹ *Velký retribuční dekret (č. 16/1945 Sb.)* na potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů; *Dekret č. 17/1945 Sb.* pro české prominentní kolaboranty a *malý retribuční dekret (č. 138/1945 Sb.)*, který umožnil místním správním orgánům trestat občany za určitá provinění proti národní cti.

²⁵⁰ MOTL, Stanislav. *Mrazy nad Barrandovem*. Praha: Rybka Publishers. 2006. s. 207.

V Německu zaznamenal film obrovský úspěch²⁵¹ a promítán byl i na některých dalších nacisty okupovaných územích. V Nizozemsku film zapadl,²⁵² naopak na českém území se dočkal ovací ve stoje. Jak významnou událostí bylo uvedení filmu v Protektorátu, dokládá jeho pražská premiéra, jež se uskutečnila 21. 11. 1940 v kině Na Příkopě. Zúčastnili se jí nejvyšší představitelé Úřadu říšského protektora i protektorátní vlády. Film si vysloužil bouřlivé ovace nejen na konci filmu, ale také během scén popravu Süsse a vypovězení Židů na věky věků ze země.²⁵³ Noviny se často přely v superlativech, nikoli však ve vztahu k samotnému filmu, nýbrž k vyobrazení Židů.²⁵⁴ To vše svědčí o významném propagandistickém vlivu *Žida Süsse* na německé i zahraniční publikum.

Zhoubné poselství snímku a vysoký divácký zájem tak zapříčinily, že se režisér Veit Harlan musel za jeho vznik zodpovídat před soudem v Hamburku. Byl tak jediným filmařem souzeným v poválečném Německu pro svůj podíl na nacistické kinematografii. Dodnes není zcela jasné, proč před soudem stanul pouze Harlan. Pokud už měli být před soud postaveni jen tvůrci filmu *Žid Süss*, proč nebyli nakonec obžalováni též producenti či herci, kteří své role ztvárnili zcela dobrovolně?²⁵⁵

Soud začal 3. 3. 1949 a trval necelé tři týdny. Soudcem byl Walter Tyrolf, Harlanovým obhájcem Otto Zippel. Žalobce Gerhard Kramer strávil rok přípravou obžalovacího spisu, jež čítal 23 stran a vinil Harlana z účasti na *zločinu proti lidskosti*. Vyslechnuto bylo na 35 svědků.²⁵⁶ Proces znamenal významnou událost, kdy se před soudem tvořily davy lidí. Klíčovými tématy pak byly Harlanův vzestup ke slávě, jeho ekonomická situace a to, zda mohl odmítnout nabídku k režirování filmu *Žid Süss*. Zjištění soudu jsou pak zajímavá s ohledem na osvobozující verdikt.

²⁵¹ Vidělo jej přes 20 milionů lidí. Viz: DAVIS, Brian L. *The German Home Front 1939-45*. Oxford: Osprey Publishing, 2007. s. 42.

²⁵² NOACK, Frank. *Veit Harlan: The Life and Work of a Nazi Filmmaker*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2016, s. 7.

²⁵³ MOTL, Stanislav. *Mraky nad Barrandovem*. Praha: Rybka Publishers, 2006. s. 71.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 72.

²⁵⁵ To se paradoxně netýká role samotného Süsse, kterou ztvárnil Ferdinand Marian. Ten se svým účinkováním ve filmu velmi trápil, a před smrtí napsal dopis, v němž se za svou slabost a strach odmítnout roli omluvil a Harlana obvinil z toho, že se zasadil u nejvyšších nacistických představitelů, aby roli dostal právě on. Viz: MOTL, Stanislav. *Mraky nad Barrandovem*. Praha: Rybka Publishers, 2006. s. 71.

²⁵⁶ NOACK, Frank. *Veit Harlan: The Life and Work of a Nazi Filmmaker*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2016, ch. 21.

Během procesu Harlan popíral svou vinu, ovšem přiznal, že knižní předlohu nikdy nečetl.²⁵⁷ Rovněž jeho další výroky byly antisemitské, kupříkladu podotkl, že je na film hrdý a že zobrazuje skutečnost, kterou zažil na vlastní kůži v Polsku, kam se vydal studovat chování Židů, aby je co nejděleji ztvárnil ve filmu.²⁵⁸ Soud také prokázal, že Harlan nepožadoval za své služby vysoký honorář, či že se snažil zachránit projekt, když jej mnoho ostatních sabotovalo. Výrazný podíl měl i na jednotlivých scénách, kde jím dopsané obrazy patří mezi ty nejproblematictější.²⁵⁹ Po osvobozujícím rozsudku však přesto lidé Harlana vítali jako hrdinu. Následný proces pod jurisdikcí britské zóny v roce 1950 jen potvrdil předchozí verdikt hamburského soudu.²⁶⁰

Není od věci srovnat Harlanův případ s Juliem Streicherem odsouzeným k trestu smrti Norimberským tribunálem.

Streicherův antisemitský týdeník *Der Stürmer* byl prvoplánovým útokem na nejnižší pudy, a průměrně zdatný čtenář musel již podle obsahu postřehnout, že se jedná přinejlepším o bulvární časopis, na který lze nahlížet pouze se značnou rezervou. Nutno však dodat, že i přes jeho zjevně laciný obsah vycházel v době své největší slávy v nákladu 1,5 milionu kusů. Především z široké čtenářské základny utvrzované v nenávisti, která dle Norimberského tribunálu přispěla k perzekuci Židů, a neměnných Streicherových postojů během procesu, došel Soudní dvůr k rozhodnutí Streichera odsoudit k trestu smrti.

Streicherův týdeník alternovala jednorázová, nicméně o to účinnější a důmyslnější propaganda, jež se na první pohled tvářila coby seriózní produkt německé kultury. Někteří filmoví teoretici Harlanovo tehdejší postavení přirovnávají k dnešnímu vlivu osobností jako Steven Spielberg na filmový průmysl ve Spojených státech.²⁶¹ Harlan mj. režíroval snímek *Kolberg*, nejdražší film natočený pod patronátem Josepha Goebbelse.²⁶² Zasadit zhoubné myšlenky do podvědomí lidí rafinovanou

²⁵⁷ NOACK, Frank. *Veit Harlan: The Life and Work of a Nazi Filmmaker*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2016. ch. 21.

²⁵⁸ Tamtéž, ch. 21.

²⁵⁹ Tamtéž, ch. 21-22.

²⁶⁰ NOACK, Frank. *Veit Harlan: The Life and Work of a Nazi Filmmaker*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2016. ch. 22.

²⁶¹ ROTHER, Larry. Nazi Film Still Pains Relatives. In: *The New York Times* [online]. New York, 2010 [cit. 2016-03-28]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2010/03/02/movies/02suss.html?r=0>

²⁶² BROCKMAN, Stephen. *A Critical History of German Film*. Rochester: Camden House, 2010. s. 148.

formou zkreslení informací skrývá dle mého názoru mnohem nebezpečnější potenciál než přímá nenávisť, tudíž rozsudek soudu považuji za maximálně sporný.

Stejně jako Streicher se i Harlan těšil v Německu vysoké popularitě, rozdíl však byl v jejich poválečném vnímání německou společností. Streicher se stal nenáviděným, Harlan často opěvovaným. O tom svědčí i obrovský zájem o proces ze strany veřejnosti, kdy byly zavedeny vstupenky, bez kterých se člověk nemohl dostat dovnitř.²⁶³ Po prvním osvobozujícím rozsudku Harlana doslova vynášeli na ruku.²⁶⁴ Jeho druhý proces ale probíhal již s chladnějším zájmem ze strany veřejnosti.

Vzhledem k osvobozujícímu rozsudku z důvodu neprokázání příčinné souvislosti mezi Harlanovým filmem a perzekucí židovského obyvatelstva je patřičné zmínit roky konání procesů, tedy 1949 a 1950. V těchto letech již nenávisť vůči viníkům válečných útrap nedosahovala zdaleka takové intenzity, což se projevovalo právě i na rozhodování národních soudů. Jmenujme například osvobozující rozsudky pro Hjalmara Schachta v roce 1948 či zmírnění trestu Franzi von Papenovi o rok později. Bylo by tedy zajímavé sledovat, jak by se v těchto letech vypořádal národní soud s Juliem Streicherem, pokud by dostal šanci jej soudit.

Zajímavost bezesporu představuje fakt, že dcera Veita Harlana později konvertovala k judaismu.²⁶⁵

²⁶³ NOACK, Frank. *Veit Harlan: The Life and Work of a Nazi Filmmaker*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2016. ch. 21.

²⁶⁴ Viz obrazová příloha.

²⁶⁵ ROTHER, Larry. Nazi Film Still Pains Relatives. In: *The New York Times* [online]. New York, 2010 [cit. 2016-03-28]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2010/03/02/movies/02suss.html?r=0>

6 Význam procesů v poválečném pojetí mezinárodního práva a jeho kodifikaci

„Z Norimberského procesu vyplývá, že právo a zákon jsou v každé době nadřazeny jakémukoli člověku, včetně hlav států a všech jejich spolupracovníků – a že jednotlivci musí před společností skládat účty ze svých činů“²⁶⁶

Davis W. Peck, 31. 1. 1951

Norimberský proces představoval milník na poli mezinárodního práva a základy jím položené představovaly výzvu pro další vývoj tohoto práva. Zásadní podíl na dalším vývoji lze bezesporu připsat Organizaci spojených národů, pod jejímž patronátem vzniklo mnoho významných mezinárodních smluv. Pro poválečný vývoj jsou klíčové zejména *Konvence o genocidě* z roku 1946, *Všeobecná deklarace lidských práv* z roku 1948, *Ženevská konvence o ochraně civilních osob za války* z roku 1949 či *Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti* z roku 1968. V rámci OSN nelze také opomenout přijetí tzv. norimberských zásad, které položily základ *ad hoc* tribunálům pro Rwandu a bývalou Jugoslávii, a Mezinárodní trestní soud, první *stálý* trestní soud zřízený na základě *Římského statutu*, přijatého 17. 6. 1998 na *Diplomatické konferenci zplnomocněných zástupců OSN v Římě*.

V následujícím textu zmiňuji tři významné milníky, se kterými Norimberský proces souvisí či je přímo ovlivnil: přijetí Norimberských zásad a *ad hoc* tribunály pro bývalou Jugoslávii a Rwandu.

6.1 Norimberské zásady

Statut Mezinárodního vojenského soudního tribunálu v Norimberku vytyčil cestu, kterou by se mezinárodní právo mělo ubírat. Nicméně panovaly pochybnosti, zda jsou zásady Norimberským procesem stanovené závazné pro další vývoj práva. Tuto otázku si pokládala i OSN a na základě rezoluce Valného shromáždění č.

²⁶⁶ Davis W. Peck byl členem amerického výboru pro udělování milosti.

177/II vydané 21. 11. 1947 pověřila Komisi pro mezinárodní právo úkolem vypracovat návrh Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva.²⁶⁷

Komise tímto úkolem pověřila výbor, jenž nejprve předložil návrh formulace Norimberských zásad, ten však plně neodpovídal představám Komise, a byl tedy vrácen k přepracování. Na dalším zasedání Komise již byly přijaty tzv. *Zásady mezinárodního práva*, jež potvrzovaly principy stanovené ve Statutu a rozsudku Norimberského tribunálu za závazné pro mezinárodní právo.²⁶⁸ Tyto zásady se staly jádrem mezinárodního trestního práva v 2. pol. 20. století.

Zásady mezinárodního trestního práva proto tvoří soubor sedmi zásad korespondujících s norimberskými dokumenty, nicméně i zde lze nalézt určité rozdíly.

Zásada I stanoví, že „každý, kdo spáchá čin, zakládající zločin podle mezinárodního práva, odpovídá za tento čin a podléhá trestu.“²⁶⁹ Slovo každý odlišuje tento princip od Statutu Norimberského tribunálu i Tokijského tribunálu, které znemožňovaly postavit před soud podezřelé na straně spojeneckých mocností.

Druhá zásada zakotvuje nadřazenost mezinárodního práva nad vnitrostátním právem. Podle názoru Komise skutečnost, že vnitrostátní právo neukládá trest za čin zakládající delikt dle mezinárodního práva, nezbavuje pachatele odpovědnosti podle mezinárodního práva.²⁷⁰ Tato zásada charakterizovala již proces v Norimberku a následně hrála významnou roli při tvorbě statutů *ad hoc* tribunálů zřízených Radou bezpečnosti.

Zásady III a IV taktéž vycházejí ze Statutu Norimberského tribunálu, nicméně i ony obsahují jisté změny. Třetí norimberská zásada, korespondující s čl. 7 Norimberského Statutu, říká: „skutečnost, že pachatel činu, který zakládá zločin podle mezinárodního práva, jednal jako hlava státu nebo odpovědný vládní činitel, nezbavuje ho odpovědnosti podle mezinárodního práva“. Oproti zmíněnému čl. 7

²⁶⁷ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. s. 46-47.

²⁶⁸ S ohledem na místo konání tribunálu jsou tyto principy často označovány jako *Norimberské zásady*.

²⁶⁹ *The Nuremberg Principles*. In: International Nuremberg Principles Academy [online]. Norimberk [cit. 2016-03-24]. Dostupné z: <http://www.nurembergacademy.org/the-nuremberg-legacy/the-nuremberg-principles/>

²⁷⁰ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. s. 47.

Statutu je vypuštěna část „*ani za okolnost zmírňující trest*“.²⁷¹ Obdobně je ve čtvrté zásadě pozměněn čl. 8 Norimberského Statutu, když stanoví: „*Skutečnost, že někdo jednal na základě příkazu své vlády nebo nadřízeného, jej nezbujuje odpovědnosti.*“ Čtvrtá norimberská zásada upravuje tento článek často kritizovaným dovětkem „*pokud měl skutečně možnost morální volby*“.²⁷²

Pátá zásada vychází z čl. 16 Statutu Norimberského tribunálu zakládajícího právo na spravedlivý proces.

Nejvýznamnější je zásada šestá, která potvrzuje jednotlivé zločiny podle mezinárodního práva tak, jak je definoval Norimberský tribunál ve svém čl. 6. Jsou zde tedy formulovány tři kategorie zločinů: zločiny proti míru, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny. Ačkoli se tato zásada de facto shoduje se Statutem Norimberského tribunálu, jsou zde drobné změny v kategorii válečných zločinů, které jsou trestné podle mezinárodního práva i v případě jejich spáchání před válkou, pokud byly učiněny ve spojitosti se zločiny proti míru.

Se šestou zásadou přímo souvisí i poslední sedmá, která upravuje problematiku spolupachatelství. Je v ní zakotveno, že „*spoluúčast na spáchání zločinu proti míru, zločinu proti lidskosti či válečného zločinu, jak jsou uvedeny v článku šestém, jest zločinem dle mezinárodního práva*“;²⁷³ což koresponduje s čl. 6 Norimberského statutu, kde je vedle definice tří kategorií zločinů také zmínka o spolupachatelství ve spojitosti s podílem na společném plánu nebo spiknutí.

6.2 Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii

90. léta 20. století doprovázely nepokoje na mnoha místech světa, především válečný konflikt na území bývalé Jugoslávie představuje v tomto ohledu bolavé místo.

Podezření na páčání zločinů, které odporují zásadám mezinárodního práva, vedlo k uspořádání vůbec prvního mezinárodního *ad hoc* tribunálu po 2. sv. válce oficiálně pojmenovaného *Mezinárodní tribunál pro stíhání osob odpovědných za vážná porušení mezinárodního humanitárního práva na území bývalé Jugoslávie*

²⁷¹ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. s. 47.

²⁷² The Nuremberg Principles. In: International Nuremberg Principles Academy [online]. Norimberk [cit. 2016-03-24]. Dostupné z: <http://www.nurembergacademy.org/the-nuremberg-legacy/the-nuremberg-principles/>

²⁷³ Tamtéž.

od r. 1991.²⁷⁴ Tribunál byl zřízen rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 827 v roce 1993 poté, co Rada v roce 1992 několikrát vyjádřila vážné znepokojení nad porušováním mezinárodního humanitárního práva v dané oblasti, a je činný dodnes.

Mezinárodní tribunál tvoří senáty složené z jedenácti nezávislých soudců, kteří jsou voleni na čtyři roky Valným shromážděním OSN. Časově je jurisdikce ICTY omezena počátkem konfliktu v bývalé Jugoslávii, omezení do budoucnosti však nemá.

První článek Statutu ICTY vymezuje pravomoc tribunálu, která je de facto identická se samotným názvem tribunálu. Cílem je „*stíhat osoby odpovědné za vážná porušení mezinárodního humanitárního práva, spáchaná na území bývalé Jugoslávie od r. 1991*“.²⁷⁵ Tribunálu není dovoleno vytvářet nové právo, je zavázán aplikovat již existující pravidla mezinárodního humanitárního práva v souladu s principem *nullum crimen sine lege*.

Články 2 až 5 Statutu určují příslušnost *ratione materiae* Mezinárodního tribunálu, respektive definují čtyři kategorie zločinů. Čl. 2 se zaměřuje na závažná porušení Ženevských úmluv o ochraně obětí války z roku 1949, tedy například na „*zločiny úmyslného usmrcení*“, „*mučení nebo nelidského zacházení*“ či na „*domucení válečného zajatce či civilní osoby ke službě v ozbrojených silách nepřátelské mocnosti*“. Čl. 3 doplňuje čl. 2 o „*porušení zákonů a obyčejů války*“ s odkazem na *Haagské úmluvy z roku 1907 s připojeným Řádem války pozemní*.²⁷⁶ Zločin genocidy upravuje čl. 4, který přebírá skutkovou podstatu z *Úmluvy o zabránění o zabránění a trestání zločinu genocidia* z roku 1948. Pátý článek pak upravuje zločiny proti lidskosti, jež jsou subsidiární skutkovou podstatou ve vztahu ke *genocidě*.²⁷⁷

Statut vymezuje také příslušnost *ratione personae* ICTY. Podle čl. 6 má tribunál pravomoc pouze nad fyzickými osobami.²⁷⁸ Čl. 7 zase zakotvuje individuální

²⁷⁴ Dále jen „ICTY“

²⁷⁵ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. s. 78.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 79.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 80.

²⁷⁸ *Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. In: United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia [online]. 2016 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf

zodpovědnost každé osoby, která „plánovala, připravila, nařídila, sama spáchala či pomáhala při spáchání některého ze zločinů podle článků 2 až 5“.²⁷⁹

Nutné je zmínit též čl. 9 Statutu ICTY, jenž stanovuje prioritu Mezinárodního tribunálu před vnitrostátní jurisdikcí.²⁸⁰

Před ICTY stanuli například chorvatský generál Ante Gotovina, obžalovaný mj. za vyhnání Srbů ze Srbské Krajiny, generál armády Republiky Srbské Ratko Mladić, jenž je stíhán za organizaci a účast na tzv. Srebrenickém masakru, či Radovan Karadžić, bývalý vůdce bosenských Srbů. Souzen zde byl i někdejší jugoslávský prezident Slobodan Milošević, ten však v průběhu procesu zemřel na infarkt.

Proces s Ratko Mladićem stále probíhá, Ante Gotovinu odsoudili na 24 let, nicméně později mu byl trest zrušen.²⁸¹ Posledního ze jmenovaných, Radovana Karadžiće, tribunál shledal vinným v deseti z jedenácti bodů obžaloby, a dne 24. 3. 2016 odsoudil k 40 letům odnětí svobody.²⁸²

6.3 Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu

V 90. letech byl vedle tribunálu pro bývalou Jugoslávii zřízen na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 995 z 8. 11. 1994 také Mezinárodní trestní tribunál ve Rwandě.²⁸³ Ten reagoval na ukrutnosti, k nimž došlo v roce 1994 během rwandské občanské války a které si vyžádaly více jak 500 000 obětí na životech. Konflikt probíhal mezi extrémisty z kmene Hutů, posílenými prezidentskou gardou, armádními oddíly a částí policie, proti menšinovým Tutsiům i umírněným Hutům.²⁸⁴ Konflikt neprobíhal pouze na území Rwandy, ale rozrostl se i do okolních států, kde mnoho obětí války hledalo útočiště.

²⁷⁹ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. s. 80.

²⁸⁰ *Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. In: United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia [online]. 2016 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf

²⁸¹ Gotovina et al. (IT-06-90). In: *United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* [online]. 2016 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: http://www.icty.org/x/cases/gotovina/acjug/en/121116_judgement.pdf

²⁸² Karadžić (IT-95-5/18): Public Redacted Version of Judgement Issued on 24 March 2016. In: *United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* [online]. 2016 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: http://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/en/160324_judgement.pdf

²⁸³ Dále jen “ICTR“

²⁸⁴ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. s. 99.

Sídlem ICTR je tanzanské město Arusha. Úkolem tribunálu je pak dle čl. 1 zmíněné rezoluce „*soudit osoby odpovědné za zločiny genocidy a další závažná provinění proti mezinárodnímu humanitárnímu právu spáchaná na území Rwandy a též rwandské občany, kteří spáchali tyto činy na území sousedních států mezi 1. 1. až 31. 12. 1994*“.²⁸⁵

Rwandský tribunál je v mnohém podoben tribunálu pro bývalou Jugoslávii, především ve smyslu organizační struktury či místně omezené jurisdikce. Vznikl také styčný úřad v Haagu,²⁸⁶ který zajišťuje součinnost obou těchto tribunálů.

Rozdíl ICTY a ICTR je v časově omezené jurisdikci, kdy ICTY limituje pouze počátek konfliktu na území bývalé Jugoslávie, kdežto ICTR rok 1994, jak vyplývá z rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 995. ICTR je tedy striktně omezen určitým časovým úsekem neboli *ratione temporis*.

Oba tribunály se dále liší vymezením příslušnosti *ratione materiae*, kdy čtyři kategorie zločinů v čl. 2 až 5 v ICTY nahrazují tři kategorie zločinů ICTR. Článek 2 ICTR je věnován zločinu genocidy, vymezenému dle *Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia* z roku 1948 a dle čl. 4 Statutu ICTY. V čl. 3 ICTR jsou zakotveny zločiny proti lidskosti, které jsou skutkovou podstatou obdobné jako u ICTY, nicméně je zde rozdíl v tom, že Statut Rwandského tribunálu definitivně upouští v definici zločinů proti lidskosti od požadované souvislosti s ozbrojeným konfliktem. Článek 4 ICTR pak řeší mj. porušení čl. 3²⁸⁷ společného *Ženevským úmluvám* a porušení *Dodatkového protokolu II o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter* z roku 1977.²⁸⁸

²⁸⁵ *Resolution 955*. In: United Nations Mechanism for International Criminal Tribunals [online]. 1994 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: http://www.unmict.org/specials/ictr-remembers/docs/res955-1994_en.pdf?q=ictr-remembers/docs/res955-1994_en.pdf

²⁸⁶ *Bureau de liaison*

²⁸⁷ Tento článek stanoví, že i pro vnitrostátní ozbrojený konflikt se použijí určitá minimální pravidla válečného práva.

²⁸⁸ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. s. 100

7 Závěr

Druhá světová válka představuje období systematického vyhlazování národů, vraždění a tyranizování obyvatelstva. Období, během kterého zahynulo více jak 40 milionů lidí, další byli zraněni, vyhnáni z domovů, zotročeni k nuceným pracím. Soukromý i veřejný majetek nenávratně zmizel v sutinách měst.

Předkládaná práce se zaměřovala na Norimberský tribunál, tedy instituci, jejímž prvořadým úkolem bylo vypořádat se s touto temnou etapou lidského společenství, a umožnit nové historické období míru. Cesta k jeho uspořádání nebyla však přímočará.

Spojenecké mocnosti zprvu odmítaly myšlenku mezinárodního procesu, před kterým by se vrcholní nacističtí představitelé zodpovídali za své činy, nicméně Moskevské prohlášení z 1. 11. 1943 je zavázalo ke společnému postupu v otázce potrestání nacistických zločinců. Ačkoli prohlášení samotné neurčilo způsob a formu potrestání, stalo se nutným základem pro to, aby vítězná strana došla konsensu i za cenu kompromisů. Názorové rozdíly panovaly i na konferencích v Teheránu, na Jaltě a v Postupimi. Klíčová je pak v tomto ohledu konference v Londýně, jejímž výsledkem bylo podepsání tzv. Londýnské dohody dne 8. 8. 1945, kde se projevil zásadní vliv jednoho z pozdějších norimberských žalobců Roberta H. Jacksona. Součástí dohody byl Statut Mezinárodního vojenského soudního dvora, který zřizoval tribunál pro potrestání nacistických válečných zločinců a zakotvil tři kategorie zločinů, ze kterých měli být obviněni. Jednalo se o zločiny proti míru, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Obžaloba pak zodpovědnost či podíl na rozpoutání války shrnula pod bod obžaloby *spiknutí*. Statut též umožňoval postavit před soud hlavu státu či jiné odpovědné představitele bez ohledu na jejich postavení. Individuální trestněprávní odpovědnost je jedním z nejzásadnějších počinů, které mezinárodnímu právu Norimberský proces přinesl.

Kategorie zločinů proti míru i kategorie zločinů proti lidskosti byla často kritizována jako právní kategorie *ex post facto* porušující zásadu *nullum crimen sine lege*. Ač některé argumenty podporují tento názor, přikláním se k argumentaci norimberských žalobců, kteří opírali legitimitu těchto kategorií o ustanovení Versailleské smlouvy, Haagských úmluv a především Briand-Kellogova paktu, jenž uznával válku a vojenský nátlak za ilegální činnost k prosazování zájmů státu. Lze namítnout, že smlouvy nezakotvily přímo sankcionování definovaných

zločinů, přesto z morálního hlediska bylo druhoválečná příkoří nutné potrestat. V opačném případě by každé příští zvěrstvo mohlo zůstat precedenčně nepotrestáno.

S otázkou legitimacy souvisí i tzv. *spravedlnost vítězů*, pojem často užívaný ve spojitosti s poválečnými procesy. Dle mého názoru norimberský a de facto ani tokijský proces nebyly tribunály, kde byla uplatňována spravedlnosti vítězů, nýbrž soudy charakteristické uplatňováním spravedlnosti *pouze pro poražené*. Obžalovaní měli právo na obhájce, mohli nechat vyslechnout svědky ve svůj prospěch, vyjádřit se ke všem svým obviněním, čímž se Norimberský tribunál odlišoval od dřívějších procesů s nacistickými válečnými zločinci, jakým byl třeba ten v Charkově v roce 1943. Je třeba vzít v potaz, že se proces uskutečnil bezprostředně po válce a jakkoli se může v dnešní době zdát možnost obhájit své činy před soudem samozřejmá, nelze tento prostředek brát za automaticky daný ve společnosti, která pociťovala přirozenou touhu pomstít se za své útrapy. Přesto si vybrala cestu mezinárodního tribunálu. Tehdejší náladu ve společnosti charakterizují také slova Roberta H. Jacksona, která použil při své zahajovací řeči: „*To, že čtyři velmoci oslavující vítězství a zároveň těžce raněni utrpenými ztrátami a oplakávající své ztracené nepřikročily k násilné odplatě, ale dobrovolně předaly své zajatce, aby byli po právu souzeni, je jedním z největších projevů úcty, jaký kdy moc prokázala tváří v tvář rozumu.*“²⁸⁹ O skutečnosti, že soud nebyl pouhou formalitou, svědčí i tři osvobozující rozsudky.

Na druhou stranu je záhodno nezapomínat na otázky, které Statut Norimberského tribunálu na základě čl. 18 Statutu neprojednával, například letecké bombardování spojeneckými mocnostmi, dodatek k paktu Molotov-Ribbentrop, okupace Pobaltí či sovětský podíl na masakru v Katyňském lese, který naopak obžaloba připisovala německým ozbrojeným složkám. Stejně tak není standardem, aby se tvorby na právním instrumentu tribunálu podíleli někteří jeho soudci. Sporné jsou i některé rozsudky.

Norimberský proces lze charakterizovat jako historický milník, jenž už svou existencí překonal očekávání, kdy vítězné mocnosti nevyužily prosté logiky pomsty k vyrovnání dluhů a křivd. Tak by vyvolaly krátkodobé zadostiučinění, leč trvalejší efekt by byl pravděpodobně nulový. Význam procesu však netkví pouze v samotné

²⁸⁹ *Edice druhá světová válka: Norimberský proces* [La Segunda guerra mundial] [dokumentární film]. Španělsko, 2006.

příležitosti obhájit připisované činy před nezávislým soudem, ale také v zobrazení a odsouzení zvrácené povahy nacistické ideologie, což je hlavní devízou procesu pro náhled budoucích generací na problematiku druhé světové války a předpoklad proti její případné idealizaci. Jednotliví obžalovaní představovali živoucí symboly poraženého Německa, ale až uveřejnění všech činů a jejich kontextu, jichž se ve jménu nacistické ideologie dopustili, z nich mohlo udělat prosté zločince.

I přes zmíněné výtky považuji uspořádání procesu v takovém formátu, který představil Norimberský proces, za úspěch nejen na poli mezinárodního práva, ale zvláště spravedlnosti jako takové. Spravedlnost je subjektivní a žádný zákon není dokonalý. Podstatou zákonů je, že se neustále vyvíjejí a přizpůsobují světu a společností, kterým slouží. Z morálního hlediska bylo potrestání nacistických představitelů správné a položilo základ dalšímu vývoji mezinárodního práva mj. v oblasti lidských práv. Máme nyní kodex přípustného chování, zatímco dříve zde panovala nejistota a nejasnost. Bez Norimberského procesu by taktéž neexistoval právní rámec, na němž by mohlo být postaveno stíhání osob, které nesou odpovědnost za zvěrstva v bývalé Jugoslávii či Rwandě.

V práci jsem též shrnul tematiku Tokijského procesu s vrcholnými představiteli Japonska. S ohledem na řečené lze polemizovat nad spravedlností tohoto procesu jako celku. Vedoucí úloha Spojených států, kumulování pravomocí v rukou vrchního velitele spojeneckých sil Douglase MacArthura, vyhlášení Tokijského Statutu namísto jeho schválení konsensem mocností, problémy při ustavení soudců atd.

Přestože se tedy Tokijský tribunál zabýval neméně vážnými zločiny, jeho uspořádání pochopitelně vyvolává otázky, nakolik bylo obžalovaným zajištěno právo na spravedlivý proces. V mnoha ohledech však Tokijský tribunál vychází ze svého norimberského vzoru a lze též konstatovat důležitost toho, že byla napáchaná zvěrstva potrestána.

V úvodu práce jsem vyjádřil obavu nad současnou situací ve světě, který se neustále radikalizuje. Po důkladném prostudování nacistických hrůz je má obava o mnoho naléhavější. Svou historii je potřeba znát, aby se civilizace poučila z chyb, které již dopustila. Udělat za minulostí tlustou čáru a neohlížet se – to skýtá často doporučovaný recept na světlou budoucnost. Jenže pravda si nevystačí s jedním rozměrem. Člověk by se sice neměl utápět v minulých chybách, stejně tak by jej ale

měly bystřít, ne činit apatickým. Tím se totiž zvyšuje riziko jejich opakování. A opakování chyb druhé světové války by při dnešní úrovni vojensko-technického pokroku vedlo ke katastrofálním, ne-li apokalyptickým důsledkům. Co zbývá? Pro začátek ztotožnit se se slovy Roberta H. Jacksona, která pronesl během úvodní řeči v Norimberku: „*Zlo, které zde chceme odsoudit a potrestat, dokázalo být tak vypočítavé, tak zhoubné a tak ničivé, že si lidstvo nemůže dovolit jej přehlížet, neboť opakování tohoto zla by lidstvo nepřezilo.*“²⁹⁰

²⁹⁰ *Edice druhá světová válka: Norimberský proces* [La Segunda guerra mundial] [dokumentární film]. Španělsko, 2006.

Resumé

World War II represents the darkest period of modern history – a period of systematic elimination of nations, murdering, and tyranny. It resulted in over 40 million casualties and even more people wounded, driven out of their homes, or forced into penal servitude. Both private and public property disappeared forever in the ruins of cities.

This thesis deals with the International Military Tribunal at Nuremberg, which aimed to determine who is responsible for this mayhem in an international trial and to punish these culprits justly.

The opening part of the thesis is dedicated to laying out the development of international law before World War II, particularly the contracts that are essential for understanding the context of the Nuremberg Trials. The contents of the Treaty of Versailles are laid out, as well as the contents of the Kellogg-Briand Pact, which proved significant for defending the lawfulness of the trials. There was, however, a long way to go before an international tribunal capable of passing judgment on high representatives of Nazi Germany could be established. One of the cornerstones which enabled to do so was the Moscow proclamation from November 1st, 1943, in which the allied forces of Great Britain, the USA, and the USSR pledged to punish the culprits. The form and manner of these punishments were dealt with at conferences in Tehran, Yalta, and Potsdam. The conference in London proved to be crucial, as it resulted in the signing of the London Charter from August 8th, 1945. The charter included the Statute of International Military Tribunal, which established a tribunal for punishing Nazi war criminals and stipulated three categories of crimes that they could be charged with. The three categories were crimes against peace, war crimes, and crimes against humanity.

The subsequent chapter is dedicated to the trials, which were initiated on November 20th, 1945 and lasted until October 1st, 1946, when the judgments on 21 high representatives of Nazi Germany were pronounced. The chapter is focused on the accused as well as on the judges and prosecutors. Crucial moments of the trials are described and the International Tribunal Statute is analyzed.

The Nuremberg Trials, a milestone in the field of international law, became a model for subsequent trials after World War II. The trial of Japanese war criminals, which

took place in Tokyo in 1946-1948, serves as a prime example. The significance of this trial is highlighted in this thesis, and the trial is compared to the Nuremberg Trials.

To provide a better understanding of the historic context and the significance of the Nuremberg Trials, this thesis also touches on the topic of punishing war criminals by national tribunals, as described on the example of the trial of German film-maker Veit Harlan. An overview of the post-war development of international law is also included, as it was undoubtedly shaped by the Nuremberg Trials.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

Knižní

BALÍK, Stanislav; BALÍK Stanislav ml. *Právní dějiny mimoevropských zemí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.

BAZYLER, Michael J.; TUERKHEIMER, Frank M. *Forgotten Trials of the Holocaust*. New York University Press: New York, 2014.

BIX, Herbert P. *Hirohito a vznik moderního Japonska*. Praha: BB Art, 2002.

BOISTER, Neil, CRYER, Robert. *Documents on The Tokyo International Military Tribunal*. New York: Oxford University Press Inc., 2008.

BROCKMAN, Stephen. *A Critical History of German Film*. Rochester: Camden House, 2010.

BYTWERK, Randall. *Julius Streicher: Nazi Editor of the Notorious Anti-semitic Newspaper Der Stürmer*. 2. vyd. New York: First Cooper Square Press, 2001.

CASSESE, Antonio. *International Criminal Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2003.

CASSESE, Antonio; RÖLING, B. V. A. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995.

CONOT, Robert E. *Justice at Nuremberg*. New York: Harper & Row, 1983.

DAVIS, Brian L. *The German Home Front 1939-45*. Oxford: Osprey Publishing, 2007.

DAWSON, Greg. *Judgment Before Nuremberg*. New York: Pegasus Books LLC, 2012.

DELPLA, François. *Norimberský proces: Poučení z historie*. Praha: Nakladatelství Sloart, 2009.

DIETRICH, John. *The Morgenthau Plan: Soviet Influence on American Postwar Policy*. New York: Algora Publishing, 2013.

(ed.). EBERLE, Henrik. *Dopisy Hitlerovi*. Praha: IKAR, 2008.

EČER, Bohuslav. *The Lessons of the Kharkov Trial*. Russia Today Society: Londýn, 1944.

EHRENFREUND, Norbert. *Nuremberg Legacy: How the Nazi War Crime Trials Changed the Course of History*. New York: Palgrave Macmillan, 2007.

GAIBA, Francesca. *The Origins of Simultaneous Interpretation: The Nuremberg Trial*. Ottawa: University of Ottawa Press, 1998.

GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981.

HEYDECKER, Joe J., LEEB Johannes. *Norimberský proces*. Praha: IKAR, 2007.

KAPLAN, Karel. *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty (1946 – 1947)*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992.

KOPPER, Christopher. *Hjalmar Schacht: vzestup a pád Hitlerova nejmocnějšího bankéře*. Praha: Grada Publishing, 2013.

KOSKENNIEMI, Martii. *The Politics of International Law*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2011.

KOZLOVSKY-GOLAN, Yvonne. *The Shaping of the Holocaust Visual Conscience by the Nuremberg Trials*. Jeruzalém: Yad Vashem, 2006.

(ed.) LI, Peter. *Japanese War Crimes: The Search for Justice*. 5. vyd. New Brunswick: Transaction Publishers, 2009.

MINEAR, R. H. *Victor's Justice: The Tokyo War Crimes Trial*, Princeton: Princeton University Press, 1973.

MOTL, Stanislav. *Mraky nad Barrandovem*. Praha: Rybka Publishers. 2006.

- NOACK, Frank. *Veit Harlan: The Life and Work of a Nazi Filmmaker*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2016.
- PARLETT, Kate. *The Individual in the International Legal System*. New York: Cambridge University Press, 2011.
- PETROVIC, Jadrana. *Accountability for Violations of International Humanitarian Law*. New York: Routledge, 2016.
- PLOKHY, Serhii M. *Yalta: The Price of Peace*. Londýn: Viking Press, 2010.
- ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*. Praha: Columbus holdings, 2014.
- RIESS, Curt. *Procesy, které vzrušily svět*. Brno: Jota, 2000.
- ROLL, David L. *The Hopkins Touch: Harry Hopkins and the Forging of the Alliance to Defeat Hitler*. New York: Oxford University Press, 2013.
- SCHABAS, William A. *Genocide in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.
- SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: Kritika moralismu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2011.
- ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002.
- TAUCHEN, Jaromír. *Prameny práva v nacistickém Německu*. In: Dny práva – 2009. Brno: Masarykova univerzita, 2009.
- TAYLOR, Telford. *The Anatomy of the Nuremberg Trials*. New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1992.
- VANCE, Stewart. *Three Against One*. Santa Fe: Sunstone Press, 2002.

(ed.). VYSOTSKY, A. F. *Nazi Crimes in Ukraine 1941-1944: Documents and Materials*. Kyjev: Naukova Dumka Publishers, 1987.

(ed.) WAKABAYASHI, Bob Tadashi. *The Nanking Atrocity, 1937-38: Complicating the Picture*. 3. vyd. New York: Berghahn Books, 2009.

Časopisecká

ČERNÝ, Petr. Popírání holocaustu v právních souvislostech. *Trestněprávní revue*. 2007, roč. 6, č. 7, s. 185.

Der Stürmer. 1944, **22**(29). Dostupné také z: <http://research.calvin.edu/german-propaganda-archive/sturmer.htm>. German Propaganda Archive.

FENYK, J. Gen. prof. JUDr. Bohuslav Ečer. *Universitas*, Brno: Universitas, 2008, č. 3, s. 63

Hull, Eden, Molotov Confer in Moscow. *The Stanford Daily*. Stanford: The Stanford Daily Publishing Corporation, 1943, **52**(104). Dostupné také z: <http://stanforddailyarchive.com/cgi-bin/stanford?a=d&d=stanford19431021-01.2.13&e=-----en-20--1--txt-txIN-----#>

Kharkov Trial: First pictures from Russian movie show legal trial and death of Nazi war criminals. *LIFE Magazine*. Chicago: TIME Inc., 1944. **62**(17), 2.

SUNARDI, Teddy. Mezinárodní trestní soud a jeho předchůdci. *Mezinárodní vztahy*. 2000, č. 1, s. 36-37.

TIME Magazine. Chicago: TIME Inc., 26. 5. 1946. **46**(8). s. 24.

Elektronické zdroje

Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Evropské Osy. In: Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=164&r=1947>

Gotovina et al. (IT-06-90). In: *United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* [online]. 2016 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: http://www.icty.org/x/cases/gotovina/acjug/en/121116_judgement.pdf

HOŠEK, Jiří. Norimberský proces. In: *Český rozhlas* [online]. 2005 [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/wwii/1945/_zprava/211449

International Military Tribunal for Far East [online]. In: Library of Congress [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/must000004-0020.pdf>

Karadžić (IT-95-5/18): Public Redacted Version of Judgement Issued on 24 March 2016. In: *United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* [online]. 2016 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: http://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/en/160324_judgement.pdf

London Agreement of August 8th 1945. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>

Nuremberg Trials Final Report Appendix D: Control Council Law No. 10. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imt10.asp>

Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Charter of the International Military Tribunal. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>

Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Charter of the International Military Tribunal. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-08]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>

Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Indictment : Appendix C. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-06]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/countc.asp>

Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Indictment : Count One. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-19]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/count1.asp>

Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Indictment : Count Two. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/count2.asp>

Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Indictment : Count Three. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/count3.asp>

Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1 Indictment : Count Four. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/count4.asp>

Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1: Motion on behalf of defendant Hess for an examination by a neutral expert with reference to his mental competence and capacity to stand trial. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-07]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/v1-26.asp>

Nuremberg Trial Proceedings Vol. 1: Report of examination of defendant Streicher. In: Yale Law School Lillian Goldman Law Library [online]. 2008 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/v1-25.asp>

ONISHI, Norimitsu. Decades After War Trials, Japan Still Honors a Dissenting Judge. In: *The New York Times* [online]. New York: The New York Times Company, 2007 [cit. 2016-03-24]. Dostupné z: http://www.nytimes.com/2007/08/31/world/asia/31memo.html?_r=0

PAZDERKA, Josef. *Samuel Willenberg: Někteří věci se nedají vyslovit* [online]. Praha: Economia, a.s, 2016 [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: <http://www.respekt.cz/tydenik/2013/37/nekte-re-veci-se-nedaji-vyslovit>. Interview.

Potsdam Declaration [online]. In: National Diet Library [cit. 2016-03-20]. Dostupné z: <http://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c06.html>

Resolution 955. In: United Nations Mechanism for International Criminal Tribunals [online]. 1994 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: http://www.unmict.org/specials/ictr-remembers/docs/res955-1994_en.pdf?q=ictr-remembers/docs/res955-1994_en.pdf

ROOSEVELT, Franklin D. Franklin Roosevelt Administration: Statement on Punishment of War Crimes. In: *Jewish Virtual Library* [online]. [cit. 2016-02-18].

Dostupné z:

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/crimestoc.html>

ROTHER, Larry. Nazi Film Still Pains Relatives. In: *The New York Times* [online]. New York, 2010 [cit. 2016-03-28]. Dostupné z:

<http://www.nytimes.com/2010/03/02/movies/02suss.html?r=0>

SOVADINA, Jiří. Briand-Kellogův pakt. In: *Moderní dějiny* [online]. 2012 [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/briand-kelloguv-pakt-27-8-1928/>

Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. In: United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia [online]. 2016 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z:

http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf

The Moscow Conference; October 1943. In: *Yale Law School Lillian Goldman Law Library* [online]. 2008 [cit. 2016-02-22]. Dostupné z:

<http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>

The Nuremberg Principles. In: International Nuremberg Principles Academy [online]. Norimberk [cit. 2016-03-23]. Dostupné z:

<http://www.nurembergacademy.org/the-nuremberg-legacy/the-nuremberg-principles/>

TRENČANSKÁ, Nad'á. Gen. JUDr. Bohuslav Ečer. In: *Válka.cz* [online]. 2007 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://www.valka.cz/12304-gen-JUDr-Bohuslav-Ecer>

Ostatní

Edice druhá světová válka: Norimberský proces [La Segunda guerra mundial] [dokumentární film]. Španělsko, 2006.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Poznámky Hermanna Göringa, Joachima von Ribbentropa a Rudolfa Hesse k jejich obžalobě.

Příloha č. 2: Říkanka v *Der Stürmer* vinící Židy z útrap německých vojáků.²⁹¹

Příloha č. 3: Karikatury obžalovaných v československém dobovém tisku.

Příloha č. 4: Charkovský proces očima redaktorů magazínu *Life.*, 1.

Příloha č. 5: Charkovský proces očima redaktorů magazínu *Life.*, 2.

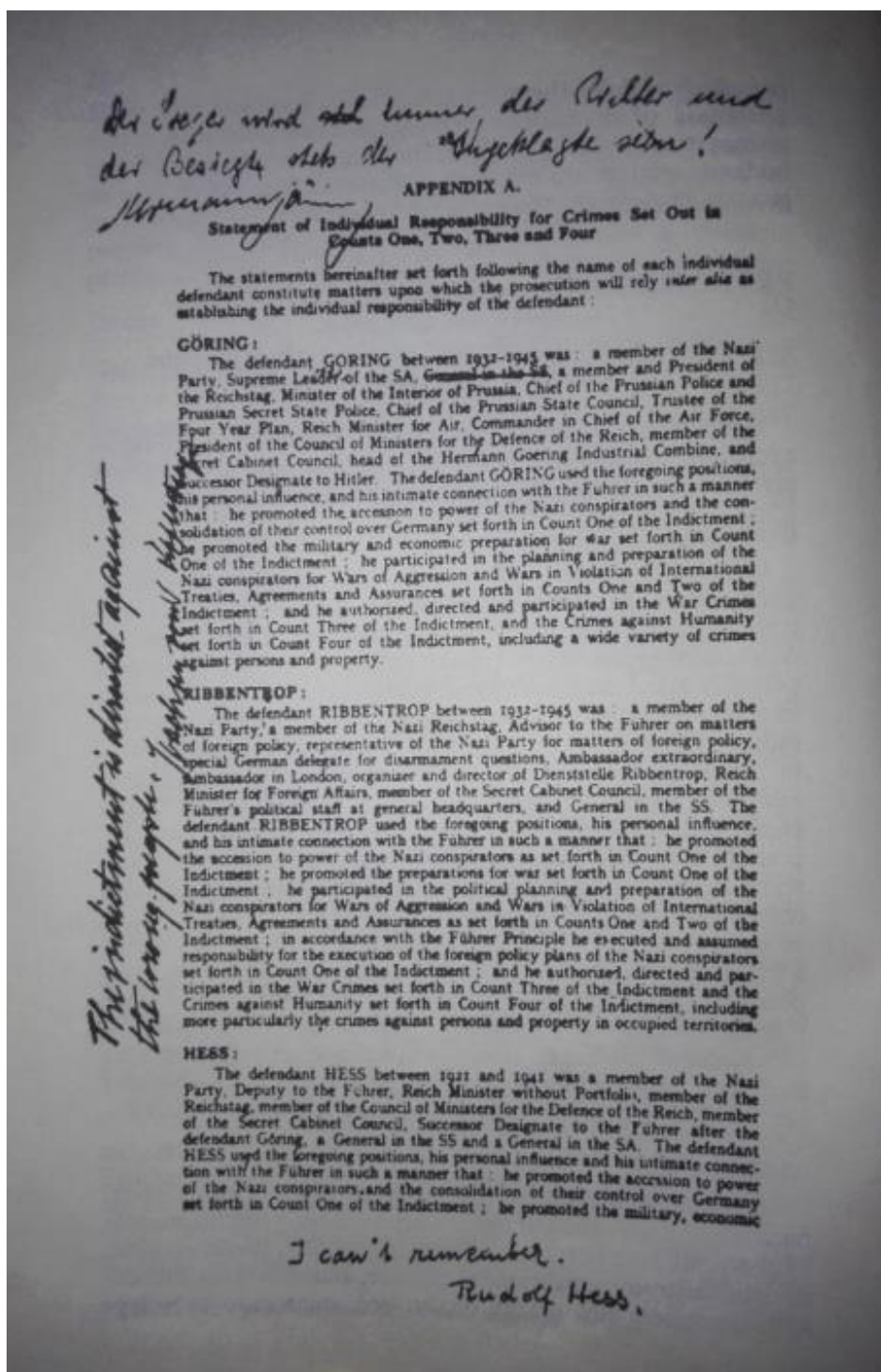
Příloha č. 6: Charkovský proces očima redaktorů magazínu *Life.*, 3.

Příloha č. 7: Charkovský proces očima redaktorů magazínu *Life.*, 4.

Příloha č. 8: Dokumentární oddělení Mezinárodního vojenského soudního tribunálu v Norimberku.

Příloha č. 9: Veit Harlan před soudem v Hamburku po vynesení rozsudku.

²⁹¹ Český překlad říkanky „Proč“ lze nalézt na s. 42.

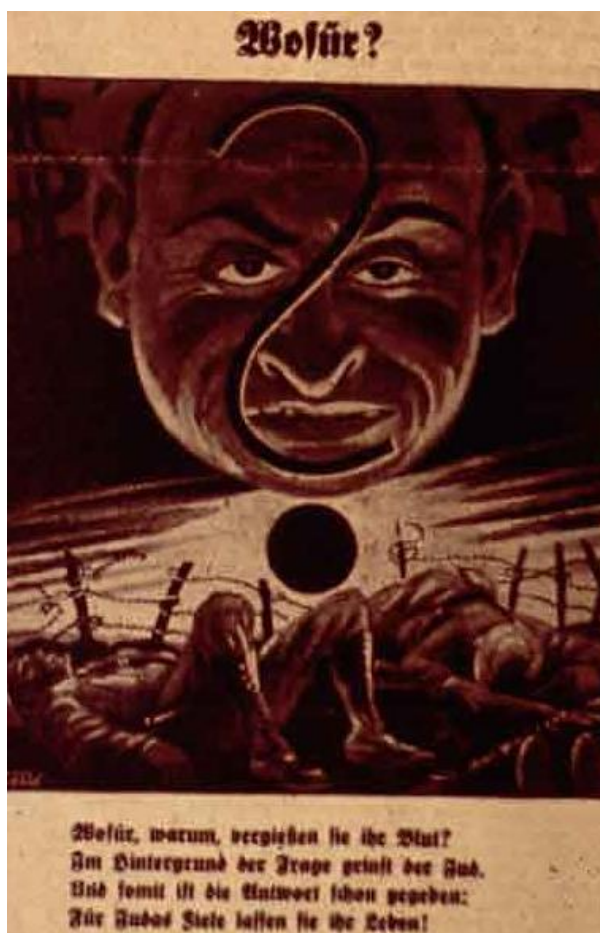
Göringova poznámka (nahore): Vítěz je vždy soudcem, poražený obžalovaným.

Ribbentropova poznámka (vlevo): Jsou obžalováni nepraví lidé.

Hessova poznámka (dole): Nepamatuji se.

Zdroj: GILBERT, G. M. *Norimberský deník*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 34.

Příloha č. 2

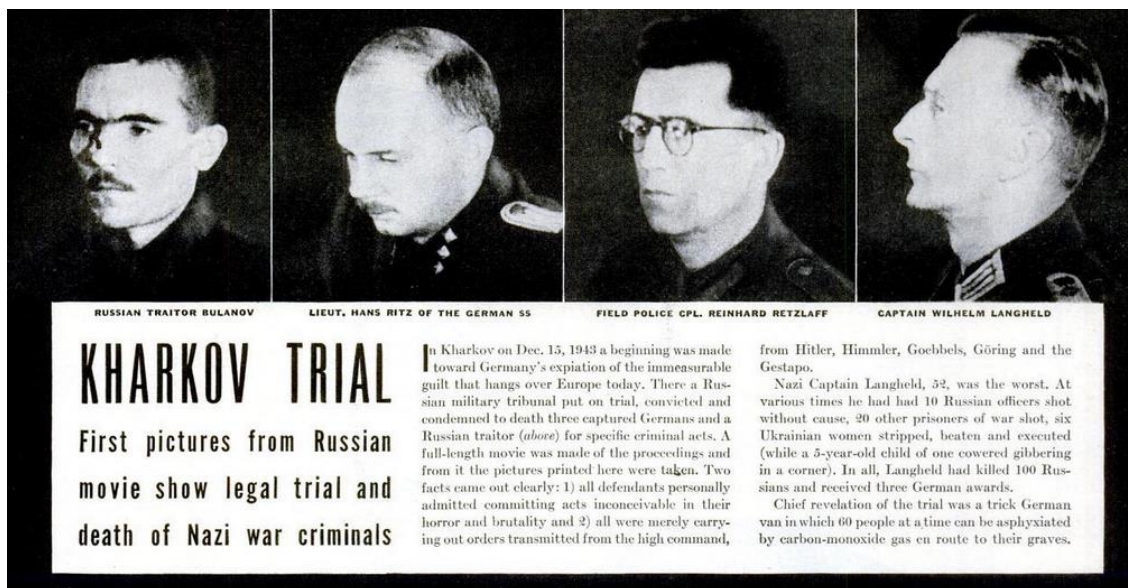
Zdroj: *Der Stürmer*, 18. 5. 1944. vol. 29.

Příloha č. 3

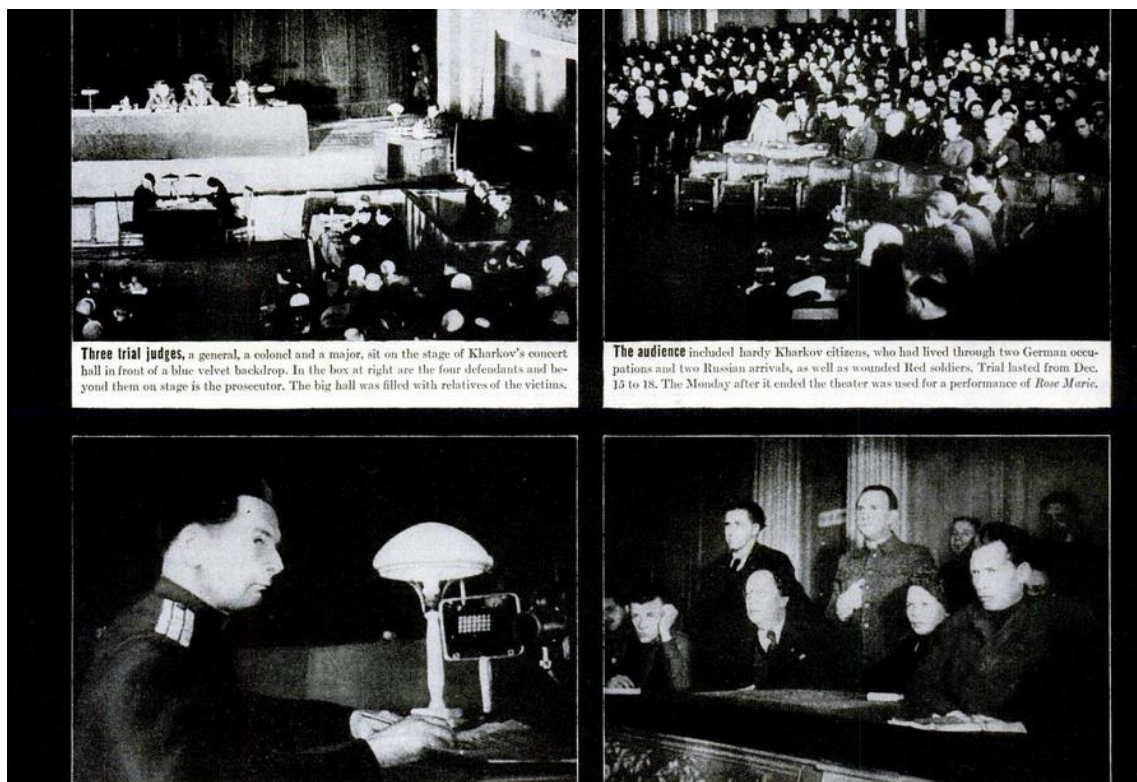
Zdroj: *Rudé právo*, 16. 12. 1945, s. 3.

Příloha č. 4

Zdroj: *LIFE Magazine*, 10. 7. 1944, s. 94.

Příloha č. 5

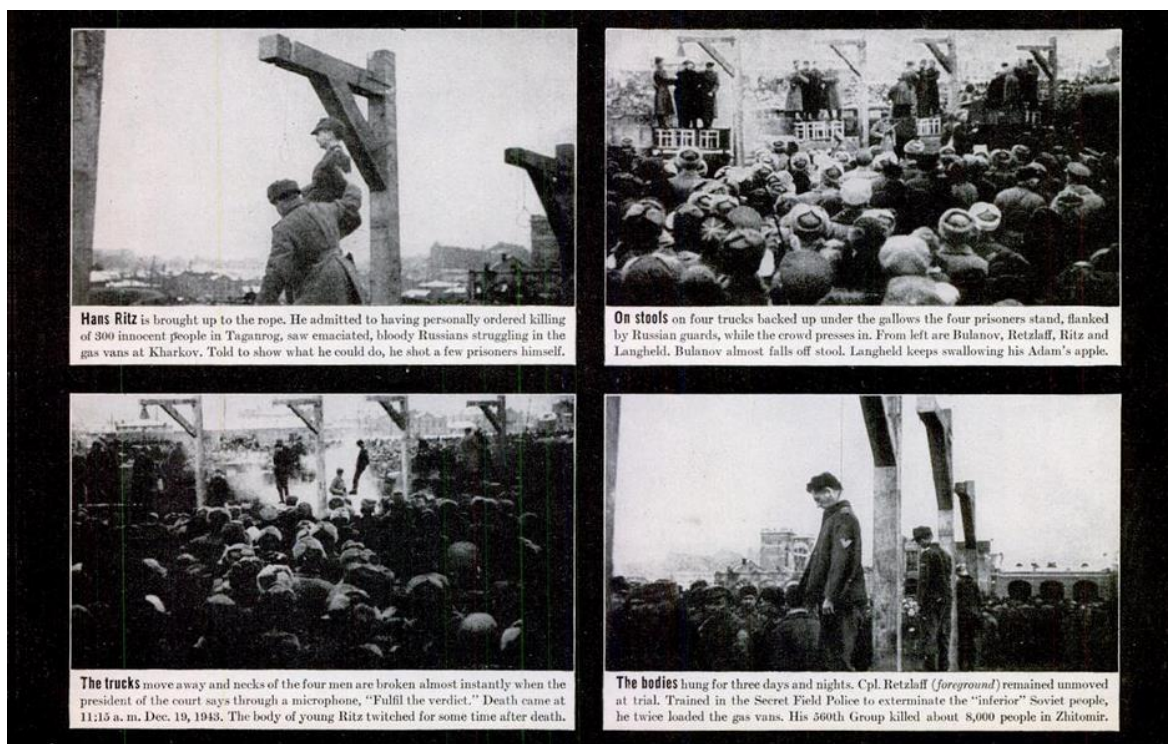
Zdroj: *LIFE Magazine*, 10. 7. 1944, s. 94.

Příloha č. 6

Zdroj: *LIFE Magazine*, 10. 7. 1944, s. 97.

Příloha č. 7

Zdroj: *LIFE Magazine*, 10. 7. 1944, s. 97.

Příloha č. 8

Zdroj: ROLAND, Paul. *Norimberské procesy: Nacisté a jejich zločiny proti lidskosti*.
Praha: Columbus holdings, 2014. s. 77.

Příloha č. 9

Zdroj: www.moviemoviesite.com